

Mr. J. L. BERNES.

HET LANDRECHT

VAN

VELUWE EN VELUWEZOOM

VAN 1593.

7
193

HET LANDRECHT

VAN VELUWE EN VELUWEZOOM

van 1593.

OP NIEUW UITGEGEVEN

EN VAN AANTEEKENINGEN VOORZIEN.

Ry 5147/193

HET LANDRECHT

VAN

VELUWE EN VELUWEZOOM

VAN 1593.

OP NIEUW UITGEGEVEN

EN VAN AANTEEKENINGEN VOORZIEN

DOOR

MR. J. L. BERNIS.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT
COLL. THOMAASSE

ARNHEM,
P. GOUDA QUINT.
1884.

147/193

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT

2189 6273

Gedrukt bij G. J. THIEME, te Arnhem.

Het is mij eene behoefte een woord van dank te richten tot allen die mij in mijn arbeid behulpzaam waren.

Mr. J. F. Bijleveld, Mr. L. A. J. W. baron Sloet van de Beele, Mr. B. J. Lintelo baron de Geer v. Jutphaas, Jhr. Mr. Th. H. F. van Riemsdijk, Mr. J. I. van Doorninck, Dr. M. F. A. G. Campbell, W. F. C. van Laak en gij allen, die mij in meerdere of mindere mate mijn werk hebt willen verlichten of mij den toegang tot de bronnen gemakkelijk hebt gemaakt, houdt U van mijne erkentelijkheid overtuigd.

Gij hooggeachte Promotor, die mij bij de behandeling van het door U voorgestelde onderwerp steeds welwillend ter zijde hebt gestaan, aanvaardt ook Gij mijn dank voor uwen steun.

De eerste uitgave van 't Veluwsche landrecht was tot voor korten tijd zeer weinig bekend. Onderscheidene schrijvers noemen haar niet en stellen den druk van 1604 voor als 't eerste door de landschap goedgekeurde landrecht. (1) De omstandigheid dat de exemplaren van deze eerste uitgave zoo uiterst zeldzaam waren, gaven voorzeker tot die onbekendheid aanleiding; 't is mij dan ook niet gelukt er meerdere van te vinden, dan de twee door Mr. v. Riemsdijk in zijne dissertatie (2) bl. 39 genoemde. Daarom meen ik geen nutteloos werk te verrichten, door op nieuw den tekst van 't landrecht van 1593 uit te geven, en daarbij als toelichting: de daarnaast geplaatste artikelen van 't ontwerp van 1565; de adviezen daarover door kanselier en raden, drost, richter en landschrijver, in 1566 gegeven; de veranderingen in den tekst van 't landrecht, in 1604 gemaakt, met de discussiën daarover in de quartiersvergaderingen, en de bepalingen uit landbrieven en placaten, die in 't landrecht zijn opgenomen.

Wat betreft de adviezen van kanselier en raden, deze zijn gedeeltelijk bij de vaststelling van 't landrecht in 1593 gevolgd, en zijn daarom zeer belangrijk voor de historie van 't Veluwsche recht; doch ook een groot gedeelte daarvan had hoofdzakelijk de belangen van den vorst op 't oog, en kon in 1593 dus niet meer in aanmerking komen. De adviezen van drost en richter en van den landschrijver hadden bijna alleen hun eigen geldelijke belangen ten doel; wijl namelijk hunne ambten voor hooge sommen verpand waren, was 't voor hen van belang niet verkort te worden in hunne inkomsten, die zij trokken uit 't geen de rechtspraak opleverde.

(1) Thorbecke, Nederl. Jaarboeken voor rechtsgeleerdh. en wetgev. 1839 bl. 35. De Meester, De Judiciis Gelriae, tempore reipublicae provinc. unitarum. Diss. Lugd. Bat. 1841, bl. 3. Copes v. Hasselt, De usu atque auctoritate Juris Civilis Romanorum in Gelria, bl. 36. Nairae, Barneveld onder de regering der Amptsjonkers, Barneveld, 1871 bl. 8.

(2) De Hooge Bank v. 't Veluwsche Landgericht Utr. 1874.

Tevens bestaan er twee copien van in handschrift, waarvan de eene zich in 't Arnhemsch, en 't ander in 't Groningsch archief bevindt.

I N L E I D I N G.

Zoowel in 't Veluwsche als ook in 't Zutphensche en Roermondsche quartier, werden in Gelderland omtrent 't midden der 16e eeuw pogingen aangewend om de oude rechten en gewoonten te codificeeren. Van 't Nijmeegsche quartier is dit niet bekend; daar had 't dan ook zijne bijzondere bezwaren. Immers terwijl in elk der overige quartieren slechts één landrecht gold, had in 't Nijmeegsche elk van de onderdeelen, waarin dat quartier verdeeld was, zijn afzonderlijk landrecht.

De grond tot 't op schrift brengen was waarschijnlijk gelegen in de vrees, dat men van de oude rechten en gewoonten, waaraan bovenal in Gelderland zoozeer gehecht werd, verstoken zou raken of dat deze met vreemd recht vermengd zouden worden. Toen namelijk Karel V zoowel door de oprichting van provinciale hoven, als door 't verzamelen van costumen meer eenheid in 't recht zocht te brengen en 't Romeinsche recht hoe langer zoo meer invloed begon te krijgen, bestond er reden om te vreezen dat de oude plaatselijke rechten en gebruiken, al was 't niet terstond, toch langzamerhand op den achtergrond zouden komen, en door vreemd recht vervangen of daardoor gewijzigd zouden worden. (1) Ook de omstandigheid dat 't volk niet meer zooals vroeger rechtstreekschen invloed had op de rechtspraak, en deze in handen van slechts weinige personen gekomen was, deed voorzeker meerdere behoefte gevoelen aan een beschreven recht, wyl men daardoor beter gewaarborgd zou zijn tegen willekeur van de rechters. De naaste aanleiding tot die codificaties is echter waarschijnlijk te zoeken in de omstandigheid dat 't hof moest recht spreken — en dat ook werkelijk deed —, niet volgens een algemeen recht,

(1) G. de Vries. *Historia introducti in provinc. unit jur. Romani*. Diss. Lugd. Bat. 1839.

maar volgens de bijzondere rechten en gewoonten der verschillende quartieren. Immers bij 't tractaat van Venloo (art. 2) waren aan een ieder de oude rechten en privilegiën gewaarborgd. 't Was dus voor de quartieren zelf van belang 't beschreven en onbeschreven recht in een wetboek te vereenigen.

Dat de vestiging van 't hof in 't tractaat van Venloo is opgenomen, had zijnen grond in den weinigen invloed dien Gelderland op den inhoud van 't tractaat kon uitoefenen. Dat de landschap er in berustte is te verklaren uit 't bewustzijn, dat men anders buitenslands zijn recht zou moeten zoeken, zoodat een hof, als binnenlandsche rechtbank, dan toch te verkiezen zou zijn. (1)

Maar wat betreft de ordonnantie voor 't hof, deze gaf aanleiding tot vele klachten, wijl zij was ingevoerd zonder dat de goedkeuring daarop aan de landschap gevraagd was, en vele bepalingen bevatte, die zooals men meende, in strijd waren met oude rechten. (2) Dit was dan ook een der voornaamste grieven die in de herhaalde klachten aan de landvoogdes, reeds spoedig na de invoering, geuit werden.

't Kan daarom zeer wel mogelijk zijn dat in 't Veluwsche quartier, zooals dit in 't Zutphenschen geschiedde (3), korten tijd na de invoering van die ordonnantie in 1547, reeds pogingen tot codificatie zijn aangewend.

Evenwel is er geen vroeger ontwerp van eene reformatie der landrechten bekend, dan hetgeen door G. v. Hasselt (4) genoemd en door de Meester (5) gedeeltelijk uitgegeven is.

Op welke wijze de samenstelling van dit ontwerp plaats had, is mij niet gebleken, 't zij dit geschiedde door de gezamentlijke stedegezanten (6), 't zij door eene commissie, zooals er eene voor de revisie van 't landrecht in 1593 en in 1604 benoemd werd. (7)

Evenals Arnhem, (8) is 't waarschijnlijk dat de overige steden van 't Veluwsche quartier ook kennis genomen hebben van den inhoud van 't ontwerp, zoowel om hun advies daarop te geven, als om daardoor tegen mogelijke inbreuk op hunne rechten te kunnen waken (9). Die inhoud bestond hoofdzakelijk uit de oude gewoonten en

(1) Zie tractaat v. Venloo art. 4.

(2) Zie P. Nijhoff Bijdragen tot de geschiedenis van het voormalig hof van Gelderland.

(3) G. v. Hasselt, De potestate legislativa, principi olim Gelriae, tamquam summo imperanti, unice propria. Diss. Traj. Bat. 1803. p. 86.

(4) T. a. pl. bl. 80.

(5) Het Veluwsche landrecht, in Nieuwe Bijdr. v. Rechtsgel. en Wetg. Dl. VIII en IX.

(6) Bijl. B.

(7) Dat de Leuvense professor Elbertus Leoninus veel tot de samenstelling van 't Veluwsche landrecht heeft bijgedragen, blijkt uit de Quartiers resolutie van 10 October 1565: „Item soo Doctor Elbertie de Leeuwe sich vast grootelick bevljigtet heeft in de beraeming der reformation van Veluwen, en sunst in anderen saeken der landschap, is verdragen, dat men syn W. ter gelegenertijd behoorlick en eerlick belooning daervoor toeleggen ende uitrichten sal”.

(8) Bijl. C.

(9) vgl. Racer. Overijsselsche Gedenkstukk. V. Voorrede, p. IX.

't vroeger beschrevene landrecht, nam. landbrieven en placaten (1); doch daarenboven bevatte 't ontwerp nieuwe bepalingen, zooals de stad Arnhem in haar advies, en ook 't quartier in zijn bij 't concept gevoegde missive (2) aan de landvoogdes, zeggen. Waaraan die nieuwe bepalingen zijn ontleend is mij niet duidelijk, doch waarschijnlijk kunnen hier de volgende woorden uit de „confirmatie” van de land- en stadrechten van Roermond eenig licht geven: „Soo hadden die voorgenoemde onse ridderschap ende steden van gelijken goet gevonden, 't geene dat in voortijden bij hun vooralders was begonst, maer niet volbracht, te hernemen, ende daer-toe soo uyt die *gemeine geschreven*, als van hun naeburen landt- ende stadtrechten te doen vuegen, dat het beste, redelijkste ende bequaemste hun solde duncken, tot goede ende rechtveerdige uytrichtinghe van justitie oft rechtveerdigheid”. Dat toch de zooveel vroeger beschreven stedelijke rechten als ook 't Romeinsche recht invloed op deze nieuwe bepalingen gehad hebben, kan nauwelijks twijfelachtig zijn. (3)

Nadat 't ontwerp tegen 't einde van 1565 der landvoogdes was aangeboden, (4)

(1) vgl. Copes v. Hasselt, t. a. pl. bl. 13.

(2) Bijl. D.

(3) Landschapsresolutiën konden in dit ontwerp niet opgenomen worden, wyl vóór de afzwering van Philips de landschap geen nieuwe bepalingen zonder consent van den koning mocht vaststellen, en alleen tot interpretatie van de oude landrechten en gewoonten bevoegd was. Na de afzwering was de landschap souverain op haar gebied; zoo werd o. a. reeds in Juli 1582 door haar verandering gebracht in de gerichtsdagen op Veluwe. Van de oudere landbrieven vóór 1532 is zeer weinig in 't ontwerp opgenomen.

Uit de vergelijking met den in 't Arnhemsch archief aanwezigen origioneelen landbrief van 1432 is mij gebleken, dat de uitgave van v. Spaen — Inl. IV Cod. bl. 83 — juist is, zoodat de aanmerking van Nijhoff (Gedenkw. IV, bl. 85) moet vervallen. Dezelfde bepalingen omtrent 't gerichtsgeld, welke in dien landbrief staan, komen voor in eene ordonnantie op 't gerichtsgeld van 1527. (Geldersch Maandwerk II, bl. 75). 't 2^e Art. van deze ordonnantie luidt: „Voirt is syne genade bevel, dat die peyndere van eyner peydinge nyet nemen zullen dan eyn alt butgen, dat nu eyn vleyms is, na vermoighen des lantbriefts.” Ook de landbrief van 1532 schrijft voor eene panding een olt butgen voor, 't geen eene aanwijzing kan zijn dat de laatste woorden van dat 2^e art. der ordonnantie van 1527 slaan op den landbr. van 1432, en dat er dus tusschen 1432 en 1532 geen nieuwe landbrief geweest is.

Naar ik meen, kunnen de woorden uit den landbrief van 1532: „*dairnae sy in den gerichtten sich wusten te reguleren*” geene aanwijzing zijn dat er vroeger een landbrief geheel in den vorm van die van 1532 bestaan heeft; veeleer geloof ik, dat met die woorden alleen bedoeld wordt op de gerichtskosten, zooals er de landbrief van 1432 (volgens de uitgave van v. Spaen) hoewel niet vele, ook voorschrijft. Daar 't toch van 't grootste belang voor rechtzoekenden was, dat een einde gemaakt werd aan de willekeurige eischen, waarmede de gerichtslieden hen, hoofdzakelijk in de gevallen, waarin de landbrief niet voorzag, bezwaarden, is 't zeer waarschijnlijk dat 't in 1532 vooral de gerichtskosten waren, die men op eenen vasten voet geregeld wenschte te zien.

(4) De begeleidende missive, waarin 't quartier om bekrachtiging van 't ontwerp verzocht, heeft geen datum. Evenwel kan 't ontwerp niet in 1564 zooals de Meester en v. Hasselt beweren, aangeboden zijn, zooals blijkt uit een brief van Burg, Schep. en Raad van Arnhem van 20 October 1565 aan de gedeputeerden van 't quartier, waarin deze verzocht worden te Harderwijk ter vergadering te komen om daar te handelen over zaken de landschap betreffende en tevens om „de be-raemde confirmation der landrechten op Veluwen noch eenmael voor de hant te neemen en eintlick

zond deze 't den 4^{en} April 1566 aan kanselier en raden terug, opdat zij hun advies daarop zouden geven. Dit advies werd met een begeleidend schrijven en tevens met de adviezen van den drost en richter en den landschrijver door de ridderschap van Veluwe aan de landvoogdes gezonden. (1) De raad, dien kanselier en raden in hun bij dit advies gevoegde schrijven aan de landvoogdes geven, dat namelijk vóór de bekrachtiging der reformatie „mitten supplianten gecommuniceerd sal moeten worden”, werd opgevolgd. (2) Den 11 Dec. 1566, zond de landvoogdes 't ontwerp met de adviezen terug aan den kanselier Adriaen Nicolai en den raad Godert Pannekoek, om met de gedeputeerden te communiceren over de voorgestelde veranderingen. (3)

Van deze communicatie is echter in de eerstvolgende jaren niets gekomen, 't geen te verklaren kan zijn uit de zeer onrustige tijden, als vooral uit de omstandigheid, dat tot 't jaar 1570 geene vergaderingen gehouden zijn. (4) In 1570 kwam 't bevel van Alva, om de plaatselijke costumen in te zenden. Hoewel 't quart. in 't eerst aan dat bevel geen gevolg wilde geven, tenminste herhaaldelijk uitstel vroeg, schijnt 't later toch daartoe genegen geweest te zijn blijkens de volgende woorden uit den brief van kanselier en raden van 27 Sept. 1573: „und derhalven etlicke gedeputeerde van Veluwen und Veluwenzoom voirtz ons vermaent gehadt van id voirgeruerte concept der ordonnancie omme opt overseynden der costumen by syne Mat. geconfirmeert te worden.” (5) Voor zoover bekend is, heeft de communicatie met de gedeputeerden ook toen niet plaats gehad, en is er geen verdere onderhandeling tussehen 't quartier en de kanselarij geweest. Dit kan verklaard worden uit de omstandigheid, dat zeker vele van de door kanselier en raden voorgestelde veranderingen door 't quartier niet konden goedgekeurd worden. Daarenboven kunnen de vele bezwaren, die er bestonden tegen de crimineele ordonnantie, welke tegen 't landrecht streed, zooals men beweerde, eene reden zijn geweest, waarom 't quartier aarzelde verder op bekrachtiging van 't landrecht aan te dringen.

Ofschoon nu 't ontwerp door de landvoogdes niet bekrachtigd werd, is 't toch waarschijnlijk als een geldend landrecht beschouwd, om de volgende redenen.

In eenen brief van den 10 October 1565 van ridderschap en steden van 't Veluw-sche quartier aan den drost van Veluwe, wordt deze verzocht 't gericht in Veluwe

daerin te concluderen, om an Dr. Elbertum Leoninum op Loeven te schicken ende confirmation daarop te erlangen.” Deze quartiersdag werd den 28^{en} daaraanvolgende gehouden en daar is de reformatie „van punct tot punct voorgelzen, ook op jeder punct beraetslaegt.” Tevens werd besloten, om evenals 't Zutphensche quartier gedaan had, een „secretarius naar Brussel te zenden tot befordering der reformation.”

(1) Bijl. F.

(2) Bijl. E.

(3) Bijl. G.

(4) De Meester, Geschiedenis van de Staten van Gelderland. 1^e deel, bl. 148.

(5) Bijl. I.

uit te stellen, omdat er ten landdage gewichtige zaken te behandelen zijn en tevens omdat „de voorgenomen reformatie en nije ordonnantie deser landschap noch niet al gesloten of volcomen gemaekt en syn soodat daerdoor bij der nu vercondigden gerichte an der bancken deeser en der anderen sijts Veluwens grooten mangel ende onverstandt vallen, en schadelicke oproer geschien koste.” Daarom wordt de drost verzocht 't gericht tot de eerste week „des naestcomstigen vastens” uit te stellen, middlerwijl zou men zorgen dat de reformatie voltooid zou zijn „daer men sich dan an den gerichte en anders tot allen sijden sonder mangel na te richten zal hebben.” Ook kanselier en raden maken de hertogin in hunnen brief van 20 Dec. 1565 (1) hierop opmerkzaam; zij zeggen daarin: „Id schynt oick dat dieselve gedeputeerde sullicke ordonnantie als sy buyten Co. Mats. geconcipteert hebben alsoe gemeint zijn te naestcomenden gericht to gebruycken diewyle sy aen voersz. drost schryven dat soe die voergenomene reformatie ende nije ordinantie der landrechten” enz. (zooals boven). Pronck noemt in zijn „Opmerkingen over het Landrecht van Veluwe en Veluwezoom” bl. 5 twee gevallen, waarin volgens den tekst van 't ontwerp is recht gesproken. Schrassert spreekt zelfs van leges Velaviae de A°. 1566. (2) En ten laatste kunnen de woorden van 't quartiersreces van Juli 1592 „geconfirmiert ende in volcomene observatie gebracht moege worden” eene aanwijzing zijn dat 't concept, hoewel niet „volcomen”, toch is „geobserveert.”

Eerst in Juli 1592 is er van 't ontwerp weder sprake toen in de quartiersvergadering werd gezegd: „'t wil van noden zijn dat zich die jonckeren ende stedevrunden bespreeken op die ehertyt geconcipteerde reformatie der lantrechten van Veluwe ten einde die eins by ennige gedeputeerden der ridderschap ende steden in diligentie gerevidiert ende volgens bij die lantschap geconfirmiert ende in volcomene observatie gebracht moege worden.”

Door 't quartier werden toen tot revisie der reformatie benoemd;

„Johan van Scherpenzeel drost, Johan van Arnhem richter, Carll van Gelder, Carll van Arnhem, Herman van der Hell ende Evert van Meeckeren vuyt die ridderschap, Arnt Tulleken, Mr. Engelbert van der Burcht, Henrick van Brienens, Woltersz ende Gerhart van Cranenburch ut die steden, die de stat van Arnhem eerstdaechs na den bow sal verschrijven hier tho commen ende dieselve revisie bij der hant te nemen, op rapport ter naester vergaderongh des quartiers gestalt die voersz. reformatie also gerevidiert ende bij die jonckeren ende steden belieft zijnde, vorts bij der lantschap nae behoer bestedicht te warden, die men alsdan sal doen stellen in druck, opdat een jeder daervan goede wetenschap mach hebben.”

Hoe 't rapport dezer commissie was, is mij niet gebleken, evenmin wat in de quartiersvergadering van 13—16 Februari 1593, toen de reformatie „geëxamineert” werd, verhandeld is. Zonderling is 't dat dit reces daarvan zwijgt, terwijl de recessen

(1) Nijhoff. Bijdr. v. vaderl. geschied. en oudheidk. Oude reeks III bl. 42.

(2) Commentatio ad reformationem Velaviae, p. 139 en 140.

van Maart 1602 en 1604 alle opmerkingen, die er toen gemaakt werden, behelzen; 't reces van 13 Februari 1593 meldt alleen:

„Volgendts itz umbfrage geschiet off men eerst sol willen voernemen die geconci-pyrde reformatie der landtrechten und costuimen van Veluwen offte die gemeine saecke daertho den aenstaanden und nu geprolongierden landtdach utgeschreven is, und midte meeste stemmen geresolviert, desen quartiersdach van die voers. reformatie aenthofangen overmitz men tot die landsaecken noch tijts genoch voerhanden heft. 't Reces van 16 Febr. luidt aldus: „Up huyden isz het resumiren van die reformatie der landtrechten ten einde gebracht und guit gevonden ten aenstaanden landtdage tho versuicken dat die van der landtschap mit die heren raeden off ennigen derselver believe ennige ut haere middel tho deputieren und authoriziren tot revisie van die voers. reformatie, umb dieselve dienvolgendts geconfirmiert tho werden na behoer.”

Daarop bracht 't quartier op den landdag van 26 Maart 1593 de reformatie ter tafel „versuickende dat dieselve bij der lantschap der geboer geconfirmiert und tot dien einde die gedeputeerden tho nominieren up den staet van die geestlicke guider und liquidatie van olde schulden mede mogen geauthoriseert worden, die voers reformatie ten overstaen van ennigen ut den raet provinciael tho visiteren und ten naesten lantdaege van haer bevijndinge und bedencken rapport tho doen. Et fiat ut petitur.”

Op den landdag van 26 Decemb. 1593 werden gelezen de door de gedeputeerden der landschap „beraembde correctien und additien up die reformatie der landtrechten van Veluwen, die gedressiert worden, vermoegen den text derselver reformatie. Wienvolgens die alinge lantschap die voers. reformatie deurgaants geapprobiert und geconfirmiert heeft, umb nae publicatie derselver voor een redelick bestendigh lantrecht geobserveert und geholden tho werden. Waervan 't hoff sal doen expedijren einen brieff in forme, under des Furstendumbs grote zegel”.

Nadat nu dit landrecht in 1594 gedrukt was, werden er reeds zeer spoedig leemten en onnauwkeurigheden in ontdekt. Vóóral op 't punt van de klaring vond men nadere regeling noodig, wat betreft de zaken die voor appèl vatbaar waren, waarover in de reformatie van 1593 niets bepaald was. In de quartiersvergadering van Maart 1597 was reeds daarvan sprake doch „vermits die verscheidenheit van opiniën und datter een goet deel van jonckeren verreyt was, hefft hierin voeralsnoch niet eigentlicks kunnen geordiniert und gestatuert warden.”

In dezelfde vergadering bepaalde 't quartier nog omtrent de appellatie „dat partyen die nu vortain van ordelen in die landtgerichten utgespraecten, willen appellieren aen Engellanderholdt tselve schuldich und gehalden sullen syn tho doen by sittende gerichte, opdat idt gericht erkennen moege off d'appellatie thogelaten syn off niet, und sullen burgen stellen binnen een maendt tijts na date der pronunciatie, deden sy des niet dat die appel sal van onwerden und desert syn, und die sententie ge-executiert worden gelijk sich na landrecht geboert.”

Toen 't quartier zich tot de landschapsvergadering, die in dezelfde maand gehouden werd, richtte om een besluit over de appellen uit te lokken, werd door de vergadering geantwoord: „die van Veluwe hierin und tot vordere verbeterungh van haer landtrecht sullen moegen versien als ze tot vorderungh van goede justicie bevinden sullen tho behoeren. Twelek volgendts bij der landtschap gecommittierden ad causas mit thodoen van cantzler und raeden sal warden op ten name van landtschap geconfirmiert, gelijkformich die confirmatie gedaen over het gereformierde Zutfensche Landtrecht.” 't Hoofdstuk van Appellatie is toen hoofdzakelijk aangevuld uit 't geen men in de oude signaten gevonden heeft. 't Quartier droeg namel. aan den landschrijver Arnt van Steenler op, rapport te doen van zijn „bevinden in d'olden signaten aengaende d' appellation aen Engellander Holt, thoweten van wat saecken gebrueckelick sije t' appellieren und wat voor appellatien geadmittiert sijn worden.”

Men had toen eerst 't plan om 't geheele landrecht in de quartiersvergadering na te zien, doch de omstandigheden beletten dit en om die reden werd eene commissie benoemd. In 't quartiers reces van 20 Dec. 1600 toch wordt gezegd: „Also die tijt op dit pas niet en kan lyden opt stuck van appellatien aen Engellanderholt, und over revisie und redres van andere nootwendige punten int gereformierde lantrecht tho besorgnieren, sijn genominiert und gedeputiert, uyt die ridderschap Johan van Scherpenseel drost, Johan van Arnhem richter, Carl van Gelder landrentmr. gnrl, Carl van Arnhem und Henrick van Bienen rekenmr., voort de burgermr. Arndt Tulleken, Dr. Johan de Voocht, Deelman van Ommeren und Wychman van Wijnbergen, van wegen der steden umb op verschrievungh van d' ordinaris gedeputierden ter eerster gelegenheit hier tho kommen und mit behulp van den lantschriever Arnt van Steenler tho resumiren 'tgehele lantrecht, und tho beraemen wat daerin sal dienen verandert, gecorrigiert aff und thogedaen tho worden. Allet op behaegen van den Quartier volgents by die lantschap geconfirmiert tho worden, welcke gedeputierden onder anderen mede sullen hebben tho letten op het beleiden van kondtschappen in Veluwen tot meeste vorderungh van justitie und geryff van partijen.”

Nadat nu de commissie „achtervolgende die verschrievonge van d' ordinaris gedeputierden deses Quartiers t' Arnhem gecompariert” den 6^{en} Jan. 1602 haar rapport had uitgebracht, is in de quartiersvergadering van 12 Maart 1602 te Zutfen voor den aanvang van den landdag gehouden, hoewel alle leden nog niet aanwezig waren, „om tijt toe gewinnen aengevangen to visitieren watter bij des Quartiers verordenten geraembt is, tot verbeterungh des gereformierden lantrechts, ten einde die saeck te preparieren dat se tegen die kumpste van d' andere ridderschap und stedevrunden des toe spoediger und bequamer sal mogen affgeholpen worden. Aanvencklick goet vijndende dat men dese reformatie eens dermaten pertinent und formelick instelle dat se in toekomenden tyden niet en sal derven verandert worden.”

Den 15^{en} Maart was men met de behandeling van 't landrecht tot 't hoofdstuk

„van dieftalige goederen” gevorderd, toen den 16^{en} „is gearrestiert, also idt schijnt dat die gemeine lantssaeken niet en sullen willen toelaten datter bij die van den Veluwe op tegenwoordigen lantdach over haere lantrechten naerdere revisie gedaen und finale resolutie genomen worde, datter aen die jonckeren in alle ampten, sampt und besonder gesonden sal worden, afschrift van ’t gebescignierde opte revisie van die voors. lantrechten, teneinde t’ selve concept neffens die texten van de reformatie rijpelicken t’ examinieren, t’ selve te verbeteren tho verminderen tho vermeerderen gelyck idt hunlyden tot vorderungh van justitie, goetduncken sal, allet bij raemingh und opt goet behaegen des alingen quartiers, und dat sulcke naerdere raemingen, niet alleen van de jonckeren maer oock van elke stat int besonder binnen die tijt van ses weken off twe maenden sullen worden gesonden, aen d’ ordinaris gedeputierden des quartiers, die daerop sullen doen verschrijven und vergaderen die naebeschrevene drie personen vuint die ridderschap und drie van wegen der steden, tho weten Carl van Arnhem raet, Hendrick van Brien en tho Sinderen und Johan van Goltstein, rentmeester van Veluwen sampt die van wegen der hoefft und cleine steden daertho, bij die stat van Arnhem sullen worden genominiert umb alle die voors. geconcipijrde raemingen van ridderschap und steden pertinentlicken tho disponieren, und in ordnungh te brengen, dienvolgens die voors. reformatie in sulcker vuygen geredressiert und bij den quartier gearrestiert sijnde voorts bij d’alinge lantschap voor een ewich und bestendich lantrecht geconfirmiert te worden.”

Of die afzonderlijke beramingen van ridders en steden werkelijk hebben plaats gehad is niet bekend, tenminste in ’t quartiersreces v. 18 Maart 1604 wordt daarvan niet gesproken; ’t begin daarvan luidt als volgt: „Also die landtschap eerst mergen vergaederen sal om aen toe hoeren die propositie und des landtdaechs aenvanck te maecken, sijn die ridderschap und stede gesandten des quartiers van Arnhem t’ samen gekommen und hebben begonnen te resumieren watter in Januario des jaers 1602 bij seeckere des quartiers gecommittierden op te rivisie van idt Veluwsche lantrecht beraembt und wat daerop in Martio desselven jaers voer ingangs des landtdaechs t’ Zutphen by den quartier gevolcht und toe boecke gebracht is, mit resumptie van den geheelen text.”

In deze vergadering is ’t gansche landrecht behandeld tot en met ’t hoofdstuk „Belohnung van officiers und gerichtspersonen”; ’t overige werd goedgekeurd „conform die raminge van de gedeputierden.”

Verder werd in deze vergadering nog bepaald: „umb d’ additien und ampliatiën van het gereformierde lantrecht in order te brengen sulx als ’t herdrukt und uytgegeven sal worden, syn gedeputiert und den secretaris bijgevoecht die landrentmeester Pouwel van Arnhem und Henrick van Brinen, rekenmeester, daer die steden van Arnhem und Harderwijk den oeren sullen hebben by tho doen.”

De landdag bepaalde in hare vergadering van 29 Maart 1604: „fiat visitatie und confirmatie van dese byde (*Vel. en Zutf.*) gereformierde und gedressierde lantrechten in aller gestalt dieselve hierbevoeren gevisitiert und geconfirmiert syn worden.

Waertoe uyt het Nymeechsche quartier genominiert und geauthorisiert syn die vorige gedeputierden, tot die visitatie und confirmatie der landrechten van Zutphen, tho weten der heer van Oyen und die rekenmeester Varick, die andere twee quartieren hebben respectivelick hierto gelast und geauthorisiert haere beydersijts gedeputierden tot d'affdoenungh van d' overgeblevene requesten."

Nadat 't landrecht tevens door kanselier en raden gevisiteerd was, volgde den 12^{en} Mei 1604 de confirmatie door de landschapsvergadering.

In de volgende drukken na 1604 is de tekst van 't landrecht niet meer veranderd, behalve 't 23^e hoofdstuk over de klaring aan Engelandersholt, dat in 1621 eenige wijziging ondergaan heeft.

Wij ridderschap und steden des Furstendombs Gelre und Graeffschap Zutphen, representirende de staten des landts, doen te weten: also ridderschap und steden des Veluwischen quartiers ons verthoont hebben, hoe dat sy mit rijpen raedt oehre alde landtrechten in ennige puncten noedich gevonden hebben tho veranderen, tho beteren oick beter tho verclaren und verscheidene articulen daerby te vuigen, dienende so tot vermindering und vercortinge van processen als tot verlichtinge der sware gerichtskosten, und daervan sekere gewisse form in tho stellen, waerna sich henvorders jederman solde weten tho richten, luydende van woorde tho woorde hierna folgende.

In den druk van 1604 staat:

Wij ridderschap und steden des Furstendombs Gelre ende Graeffschaps Zutphen, representirende de staten des landts, doen te weten: also ridderschap ende steden des Veluwischen quartiers ons te kennen gegeven, hoe dat sy met rijpen rade haer olde ende lest in den jare vijftienhondert ende drie ende t'negentich ghereformeerde landtrechten in sommige pointen hadden gedressiert, dienende so tot verminderong und vercortonge van processen als oock tot verlichtonge van de sware gerichtskosten, versoeckende dat wij dieselve door ghedeputierden sollen willen doen visitieren ende conformieren, in aller ghestalt als dieselve hiervorens ghevisitiert und gheconformeert waren worden, luydende t'zelve landtrecht van woorde tot woorde als hierna beschreven volcht.

REFORMATIE DER LANDTRECHTEN UND GEBRUIKEN VAN VELUWEN UND VAN VELUWENZOOM (1).

[Landrecht].

VAN DEN DROST UND RICHTER-
AMPT UND BECLEIDUNG DER
BANCKEN (2).

[Ontwerp van 1565].

VAN DEN DROST UND RICHTERAMPT UND
BECLEIDONGEN DER BANCKEN.

I. Eerstelick sall de drost van Veluwen und richter van Veluwenzoom, diewelcke in oehren bevolen ampten wonen sullen, selfs in eigener personen, ofte durch einen riddermaetigen stadtholder, oick in Veluwen woonachtigh, und aldaer geerfft und gегuidet wesende twe (3),

1. Ierstlich sall die drost van Veluwen und richter van Veluwenzoom, diewelcke achtervolgende den landtbrieff in oiren bevolen ampteren woenen sullen, selfs in eygener persoenen, ofte enen rittermatigen stadtholder oick op Veluwen woonhafflich geerfft und geguedt wesende twee maell des jahrs rrechten und gichten und eynen

(1) 't Landrecht van Veluwe en Veluwezoom gold als wet: 1°. in de twee groote ampten, 't Landdrostampt van Veluwe en 't Richteramt van Arnhem en Veluwezoom, 2°. in de kleine ampten van Oldebroek en Nieuwbroek (zie conclusie Landr.); 3°. in 't scholtampt van Hattem (vgl. v. Riemsdijk. De hooge bank van 't Vel. Landger. bl. 28) 4°. in de daaglijksche heerlijkheden: Hoevelaken en Scherpezeel (Concl. Landr.). 't Landdrostampt van Veluwe was van 1571—1580 verdeeld in over- en neder-Veluwe (d'Ablaing Ridd. v. Vel. p. XXXIV. v. Hass. Kron. v. Arnh. p. 223) Volgens Bondam was die splitsing gedurende de jaren 1574 tot 1582. Onuitgeg. stuk. I. p. 257.

(2) 't Landgericht van Veluwe was adelijk d. w. z. 't moest in de eerste plaats door riddermatigen bekleed worden, en hoewel de stedegezanten er ook zitting in hadden, had de adel toch den voorrang; zoo moesten de drost en richter ook van adel zijn (d'Alaing. Riddersch. v. Vel. p. XXX). De vorsten moesten vroeger zweren het richteramt van Veluwe niet dan aan een »redelijken, matigen, schildboertigen man» te zullen opdragen (vgl. Schraas. Comm. p. 12). art. 29 van 't tractaat van 1538 tusschen Gelre en Cleef zegt: »sullen die amptlyden des Furstendoms Gelre ind Graefschap Zutphen van nu vortan syn van der ridderschap.»

De drost en richter zorgden als representanten van den vorst voor geregelde rechtsbedeeling, nam. zij schreven 't gericht uit, spanden de bank, fungeerden als openbare aanklagers, presideerden 't gericht, maanden de gerichtslieden tot 't wijzen van 't vonnis en spraken 't gewezen vonnis uit; doch bij de beraadslagingen over het vonnis waren zij niet tegenwoordig; dit geschiedde alleen door de gerichtslieden, als representanten van 't volk, tenzij »sij sunderling dairtoe van den gericht gesonnen ind begeert wurden», zooals a. 29 van 't tractaat van 1538 zegt (Geld. Placaetb. Praelim. 3).

(3) In 1604 staat, »een mael». De Comm. in 1602 stelde dit voor, »aengemerkt dat een geheel proces binnen een jaer volschreven und onder ordels gebracht kan zijn.» De Quartiers verg. v. 12 Maart 1602 stelde voor »datter bedacht worde einige corte und vruchtbaere manier van procedieren in saecken die liquid zijn, so civile als criminele. Wesende voorgeschlaegen und in bedencken gestelt, dat daertoe sollen mogen worden geauthorisiert die drost und richter respective, mit thodoen van persoenen vuyt die ridderschap und steden, bij die gedachte officieren te verschrieven; off dat 't Quartier neffens die voorss officieren van jaer tot jaer nomineere sekere personen bij diewelcke die justitie in liquids geadministriert mocht worden. Doch in de Quart. Verg. v. 18 Maart 1604 werd gezegd: »Den voerslach van de procedure in liquids wort niet geacceptirt maer mit die meeste stemmen

mael des jaers gichten (4) und richten, und einen jegelicken landtrecht laten wedervaren (5).

2. Welcke twe ordinaris gerichtsdagen niet en sullen moegen geverst, utgesteld, offte voerby gelaten werden, sonder expresse consent van ridderschap und steden des quartiers van Veluwen, off derselver gedeputierden.

3. Daervan de gerichtsdach up Veluwen sal syn den tweeden Manendach in de vasten, und den anderen up Manendach nha St.-Lamberts dach. Ende in Veluwenzoom sal de richter up den eersten Dynsdach nadat de drost utgericht sal hebben, beginnen tho richten.

yegelicken landtrecht laten wederfaeren, inhalt des landtbriefts. (a)

2. Daervan die eerste gerichtsdach op Veluwen sall syn des Manendachs nae Invocavit in die vasten, und die ander op Manendach nae St.-Lambertsdach, und op Veluwensoem sall die richter opten eersten Dynsdach, naedat die drost des Vrydaeges to voerens vuytgericht hefft beginnen to richten.

verstaen, dat men sal blieven bij die gewoontlicke gerichten doerdien dat een proces binnen jaers verschreven und in staet van wijse gebracht kan worden.'

(a) Bij dit art. zegt de drost: »dat syn l. vredich is inden quartier van Veluwen zyn residentie te halden, soe sich dan syn l. gelegentheyt sall erforderen gelyck den richter oock tevreden is volgende syn instructie ende oock tweemaal des jaers to richten opten dagen in den zelve landtbrief angestemt. Dan dat zy een van adel tot eenen stadtholder stellen solden is hem ongelegen dan zyn vredich tot eenen stadtholder to stellen eenen bequamen onbequaemen persoon oder een gezworen des gerichts tot vorderinghe van parthyen gelyck tselve aver menschen memorie geobserveert is.

Kanselier en Raden adviseeren »dat ten minsten twee gerichtsdagen des jaers gehalden to worden behoiren onbenomen nochtans den officiers tho weten den drost ende richter vursz ieder in syn ampt boven diezelven twee gerichtsdagen soe dickmael te moegen richten alst hem goet ende oerboirlick te wesen duncken sall. Maer dunckt daerenboven dat men daerby behoert te setten, dat die voorsz. twee ordinarissen jaerlicxe gerichtsdagen nyet en sullen moegen geverst vuytgesteld off verby gelaten werden zonder expresse bevel off consent syner Maj. stadtholder off cantzlers ende raeden."

De landbrief van 1532 schrijft ook voor *ten minsten* tweemaal 'sjaars te richten. Hoewel ongeregeld werd 't gericht vroeger meerdere malen gehouden; in 1471—72 ging de drost viermaal *ommerichten*, maar toen uit bevel van gedep. tot het landbestuur. Nyhoff. Gedenk. IV. p. 416. Elders werd zelfs meer dan 4maal gericht. Aant. v. d. landschr. concept art. 94.

(4) gichten = belijden, bekennen. Verhand. Groning. genootsch. I p 430.

(5) zie landbr. 1532 art. 1. Voor art. 2 en 3 tot en met de woorden »nha St.-Lambertsdach'', is in 1604 art. 2 in de plaats gekomen zooals 't op Quart. Verg. v. 12 Maart 1602 vastgesteld en in die v. Maart 1604 goedgekeurd. Door de Comm. in 1602: »wordt gesteld in deliberatie des Quartiers.... dat 't gericht eens int jaer sol gehouden worden, tho weten int begin der maendt Junii, nae dat die boeckweyt in der eerden is, achtervolgende die Quaetiers resolutie den 4 Dec. 95 op ten landtdach 't Zutphen genomen." In 1640 is de dag van aanvang gesteld op den 2^{en} Dinsdag na Paschen. Geld. Placaetb. II. 297. Later werd geheel willekeurig door den drost en richter de tijd van aanvang der gerichten bepaald. Schrass. Comment. p. 14.

4. Item sullen de drost und richter voersz., als sy in maten wie voersz. richten und gichten willen, datselvige in alle kercken oehrer ampten drie veertiendaegen thobevorens, laten verkundigen, up dat niemandt daarvan onwetenheidt hebbe voerthowenden.

5. Und sal de drost offt richter voersz. sich tijtlicken, tusschen acht offt negen uhren ommers by klimmender sonnen, in den ampten, up de oorden, daer hy gericht halden will, verschynen, umb de gerichtzbanck aldaer tho spannen, und van wegen des Heren tho richten und tho gichten, und einen iegelicken landtrecht tho laten wedervaren (6).

6. Item als de drost offte richter de verkundigungh also in alle kercken hefft laten doen, und sich tytlick ter eerster bancken, als voergemelt, vinden latet, sal hy voereerst een ordell vragen (7), off hy sich tho

3. Item sullen die drost und richter voirss. als sye in mathen woe voirss. richten und gichten willen, dat selve achtervolgende den landtbrieff in allen kercken oirer ampten 14 daegen tobevoerens laten vereondigen, opdat nymandt daarvan ignorantie hebbe to pretendieren.

4. Item sall die drost und richter voirss. sich tijtlicken by climmender sonnen tusschen acht und negen urhen, achtervolgende den landtbrieff, in den ampten op die oirden daer sy gericht halden willen verschynigen om die gerichtzbancke aldaer to spannen und van wegen Co. Maj. onseres aller g. Heeren to richten und to gichten und enen yegelicken landtrecht to laten wederfahren.

5. Item als die drost und richter die verkundigung alsoe in allen kercken hefft laten doen, und sich alsoe tijtlick ter eerster bancken tusschen acht und negen urhen als voergemelt in der bancken vinden late, sall hij voereerst een ordell vraegen, off hij sich ter gueder tijt in den

(6) Zie landbr. 1532 a. 1. De oude Germaansche gewoonte, steeds bij klimmende zon 't gericht te beginnen werd vroeger op vele plaatsen niet gevolgd; aan Bomm. en Tiel. waard stond hertog Adolf eerst in 1466 toe des voormiddags te richten; a. 20. van 't tractaat van 1538 zegt: »soe in voel gerichtzbancken van alde tijden Gewoonte geweest ind noch is, dat naemiddags tho richten ind oer gericht tho hechten, dat die selve daer sulx weer, soe wael des voermiddaegs als namiddaegs recht doen ind wederfaeren laten moegen." Een reden waarom des namiddags gericht werd, geeft o. a. Hertog Filips in zijn brief van 1462, waar hij zegt: »daer die schouten van Aeckersloot hier voortijts veel hun selven inne gesocht hebben om haer bier te bet te slijten" Matth. de Nob. p. 612. Vrees voor verhitte hoofden na den maaltijd schijnt de aanleiding tot de vroegere bepaling geweest te zijn, alleen des voormiddags te richten. Nyh. Gedenkw. I. p. 222.

(7) In de Quart. Vergad. v. Maart 1602: »is bij sommigen voorgesteld dat men die ceremonien off solemniteiten vallende bij spannen van die bancken int vraegen van dieverse voorordelen eniger maten sol mogen afstellen. Is nochtans bij die meeste stemmen goetgevonden dieselve (so in regard van de noodwendicheit, als oock tot reverentie van d' antiquiteit) tho laeten verblieven." Dit vragen van ordelen kwam o. a. ook voor bij lijkschouwing van vermoorden. v. Hass. Kron. van Arnh. p. 73.

De Comm. in 1602 wenscht nog dat: »bij den Quartier gelet worde op d'exessieve kosten, die de drost und richter verclaeren in bedienungh des lantgerichts tho moten supportieren." In de Quart. Verg. v. Maart 1602 »sachten d'affgesanten der stadt Arnhem in bevel te hebben, te verclaeren: also die Heer van den lande schuldich is sijn onderdaenen behoorlicke justitie t'administrieren, tho meer dewijl de Heer die breucken is genietende, dat sich derhalven

goeder tydt in den ampt und aen den gericht verschynicht hebbe, und off hy richten und gichten mach, die daerup wysen sal voer recht: jae, naedemael dat het gericht in alle ampts kercken is doen kundigen, oick dewiel hy de macht heft van wegen des Heren, und by klimmender sonnen ter goeder tydt in den ampt erschynt, *dat hy derhalven sal richten und gichten, und einem jeden landtrecht wedervaren laten* (8). Oircondt gerichtsluyden N. und N., der ten minsten twe wesen sullen.

7. Item sall hy noch een ordel bestaeden und vragen, off hy, so wael mit dalender sonnen als mit klimmender sonnen, mach richten und gichten, und enen jeden landtrecht laten wedervaren, daer de gerichtzman up wysen sal voer recht: jae, naedemael dat het de drost und richter tho goeder tydt mit ordel und recht bedongen hefft.

8. Item sall de drost off richter noch een ordel vragen, off hy, so wael underdacks als buitendacks, mach richten und gichten, und jegelicken landtrecht laten wedervaren, daerup de gerichtzman wysen sal: jae, naedemael hy dat tho goeder tyt mit recht bedongen hefft.

9. Item sal noch de drost offte

die drost und richter desen aengaende sollen mogen adressieren aen die lantschap umb vuyt die domeinen tot die kosten vande gerichten geassistent te worden." In de Quart. Verg. v. Maar 1604: »wort goet geacht, dat men daervan doer die voersz officieren versoecken doen late aende lantschap, conform d'opinie vande stat van Arnhem." De lantschap heeft daarom in hare verg. v. Febr. 1605 bepaald, dat »in de gemeine breuken binnen de quartieren van Veluwe een heerenpond van dertig stuyvers verhoogt zou worden tot 50 stuyvers."

(8) In 1604 komt dit niet voor.

(b) Bij 't 5^e art. merken de kanselier en raden op, dat bij de woorden »tusschen acht ende negen uren" behoort gevoegd te worden: »off met klimmende sonnen ende dat om te eviteren ende schouwen alle allegation van nulliteyt."

ampte und an dem gerichte verschijniget hebbe und off hij richten und gichten mach, und vraegen des een ordell an enen kundigen und erfahren gerichtzman, die daerup wysen sall voer recht: jae, naedemaell dattet gerichte in alle landes kercken is doen vercondigen. Oeck diwijll hij die macht hefft van wegen hoichbemelter Co. Maj. onses alder g. Heern und landtfürsten, und diwijle hij bij klimmender sonnen ter gueder tijt voer negen uren in den ampte verschijniget, dat derhalven hij sall richten ende gichten und enen yederen landtrecht wederfahren moegen laten. Oirkhonde van erfahren gerichtsluiden N. und N. die doch ten minsten twe wesen sullen. (b)

6. Item sall hij noch een ordell bestaden und vraegen off hij sowell mit dalender sonnen als mit klimmender sonnen mach richten und gichten und enen yegelicken landtrecht wederfahren laten, daer die gerichtzman op wijsen sall voer recht: jae, naedemaell dat idt die drost to gueder tijt mit ordell und recht bedongen hefft.

7. Item sall de drost off richter noch een ordel vragen, of hy, so wael underdacks als buitendacks, mach richten und gichten, und enen yegelicken landtrecht laten wederfahren, daerup de gerichtzman wysen sall: jae, naedemaell hij dat tho gueder tyt mit recht bedongen hefft.

8. Item sal noch de drost offte richter

richter een ordel vragen, off hy up einen dach niet utrachten en kunde, overmidts menichfoldicheit offte suaricheit van saecken, off hy des anderen daechs wedrumb tho gericht sitten mach, daerup de gerichtzman sal wijsen: jae, naedemael hy dat tho goeder tyt bedongen hefft (9).

10. Noch sal de drost offte richter een ordel bestaeden und vragen, off hy einen anderen in syn plaetz setten mach, umb des heren breucken in thomanen, offte andersins tho richten und gichten mit einen volmechtigen richter, und daernae wedrumb tho moegen sittten und richten, als hy toevorens gedaen hefft, daer die gerichtzman up wysen sal voer recht, dat hy, umb des Heren breuken in tho winnen, mit einen volmechtigen richten mach, andersins mit einen volmechtigen stadtholder tho richten, sal hy buidten kentlicke nootsaecken, die staen sullen tot erkenntnisse des gerichtz, niet doen mogen (10).

11. Item de drost und richter sullen de banck becleden mit goede luiden van de ridderschap, in elcke ampten woonachtich, und sullen daertho tijtlick schrieven aen de hoefftstadt Arnhem, und mede an de kleine steden, umb oehre raedtzfrunden daerby teschicken nha older gewoenten, sowael in Veluwenzoom als in Veluwen, des sullen oick de ridderschap, in elcken ampt geerfft

een ordel vragen, off hy up einen dach niet utrachten en kunde, overmidts menichfoldicheit offte swaericheit van saecken, off hy des anderen daeges wederumb tho gerichte sitten mach, daerup de gerichtzman sal wijsen: jae, naedemael hij dat tho goeder tyt, naevolgende den landtbrief, bedongen hefft.

9. Noch sall de drost offte richter een ordell bestaeden und fraegen, off hy einen anderen in syn stat setten mach, umb des heren breucken intomahnen, offte andersins tho richten und gichten mit einen volmechtigen richter, und daernae wedrumb tho moegen sitten und richten, als hy toevorens gedaen hefft, daer die gerichtzman up wysen sall voer recht, dat hy, umb des Heren breuken in to winnen, mit enen volmechtigen richten mach, andersins mit enen volmechtigen stadtholder tho richten, sal hy buidten kentlicke noidsaecken, die staen sullen tot erkenntnisse des gerichtz, niet doen mogen. (c)

10. Item sall die drost und richter voirg. den eersten puncten des landtbriefs betreffende die bekleydunge der gerichtsbanken mit guede froeme gerichtsluiden und onderholdunge der gerichtsaegen des jahrs, vlytich onderhouden und achtervolgen.

11. Und sullen oeck gehalten sijn die ritterschap, die in yeder ampt geerfft, und op Veluwen offte Velwensoem woenaftich syn, aen den gerichte to verschynen, opdat die bancken Godt und der justitie

(9) zie landbr. 1532 art. 1.

(10) Art. 7 van Tit. 10 Cop. noemt als kentlicke noot: »kranckheyte, heerendienste, uytlendigheyt».

(c) Wat betreft den »stadtholder» zeggen de drost en richt. 'tzelfde als zij bij 't eerste art. gezegd hebben; maar »off yemandt van oen beyde, indyen die gelegenheit offte noot erforderte tot erkenntnis des gerichtz solde moeten richten en sulcx verstaen sy te staen tot believen Co. Mats und nymants anders.» Kanselier en raden stemmen met dit advies in »gemerckt sullix nyet en behoort tot kennisse des gerichtz, dan tot Co. Mats off derselver stadtholders, Cantzler ende Raden tho staen.»

und residerende, gehalden wesen ter ehren desto staetlicker und bequaemde gerichtten mit de stedefrunden licker becleedet mochten worden. (d) tho helpen becleden (11), updat de justicie des tho staetlicker und bequaemlicker bedient moege warden (12).

12. Sullen oick de stedefrunden by het umbsitten continuiren und verblieven, tot dadter tsamen utgericht sal syn.

13. Oick sullen sich de drost und richter alle tijt daerna stellen, dat sy twe voerspraecken aen alle bancen hebben, daervan sy den einen, die in saecken van des heren breucken dienen sal; verplegen sullen (13).

11) In 1604 is hier tusschen gevoegd: »oock het gericht te volghen daermen oerer van doen sal moghen hebben.» De Comm. in 1602 rapporteerde: »also men by experientie bevonden heeft, dat diverse bancen duckwiels mit weinich personen van die ridderschap bekleet sijn geweest, tot mercklicke disreputatie van gerichte, und verachterungh van justicie, sije ter neester vergaderunge des Quartiers gelet und order gestelt dat daarin nae nootveest versien werde, 't sije dat die van ridderschap ut het een ampt mit ander volgen oft andersins.» In de Q. Verg. v. Maart 1602 werd bepaald »datter in allen gevalle behoert ordre gestelt te worden op die genoechsamen bekledungh van die bancen, verclarende die stedenfrunden van Arnhem und Harderwijk dat haere principaelen niet en sullen onderlaeten den gerichtten overal door haere gedeputierden te doen bijwoenen all ist dat idt den steden to seer swaere costen kompt. Mits dat die van d'andere steden van gelijcken doen, denwelcken t'felve t'oerer kumpste voortdraegen und bijaldien datter itwes, gelijck bij enigen vande jonckeren is voorgeslaegen, gebruecklick sal mogen worden gevonden und geconsentiert t'sije van breuckhaffige und andere partijen off andersints dienende tot vervallonge van die kosten die bij die gerichtspersonen moeten gedraegen worden, dat sulx sol kommen niet min tot profijt van de steden als van de ridderschap. Gelyck sich die van de steden geresolviert hebben also is by die van de ridderschap in bedencken genomen rijpeliclyc te sullen resolvieren.» In de Q. Verg. v. Maart 1604 »hebben d'aenwesende jonckeren verklaert geneicht toe sijn vuyt hare respective ampten toe volgen het gericht daer men oerer van doen sol mogen hebben.»

(12) Zie landbr. 1532 art. 1.

(d) 't 10^e en 11^e art. zijndt den drost ind richter vredich nae te commen mit den bescheyde dat die ridderschap ind gedeputeerde der steden beschreven sijn sonder oen te moegen excuseren aen dem gerichte gehalden sullen syn te erschynen.

Kanselier en raden waren van meening dat daarbij behoorde gevoegd te worden: »Ende soe verre durch gebreecke off overmits achterblyven derghoener die verschreven weren, die bancke nyet stercke genouch off nyet genouchsaemlyck bekleidet en were, dat in dyen gevallen die drost ende richter (yeder int zijne) mit anderen goede frommen verstendigen die bancke stercken ende bekleiden ende alsoe voorts mit sullicker geerffden hoewel zy nyet verschreven en syn evenwel richten ende justicie doen sullen moegen.» vgl. Landr. v. Zutphen tit. 1 art. 3.

(13) Zie landbr. 1532 art. 1.

BERUIRENDE DES HEREN BREUCKEN
UND GEWALT INT GEMEIN. (1)

BERUERRENDE DES HEEREN BRUECKEN
ENDE GEWALT.

14. Item sullen des Heren breucken ingevordert warden so balde de banck gespannen, und dat gericht becleet is, eermen tot ennige andere saecken vortschrijde, updat de Heer in syn breucken niet verkort, und parthijen in oehre volle defensie unvernadeelt moegen warden, sonder dat de breuckhafftigen ennige utfluchten, terminen offte verlegerongen sullen hebben, nemen off genieten moegen, meer und anders dan van olts gebruecklick is. (2)

15. Item alle breuckhafftigen sullen acht dagen voer den gerichtsdach by gewoentlicke kerckensprake, offte drie daegen tho voeren, by den gesuoren peinder aen haere persone offte woonstede gebadet worden. (3)

12. Item sullen des Heren bruecken ingevordert worden, so balde dat gerichte in mathen als vurss. becedet und die bancke gespannen is, und eer men tot enigen anderen saecken voertschrijet offte procediert, opdat die drost offte richter vurss. in stadt des Heren in der broecken niet vercort, und parthien in oere volle defensie, inhalt des landtbriefts, niet vernadeelt mochte worden. (a)

(1) Volgens 't klaarboek van 1470 waren er op Veluwe slechts 4 soorten van breuken: lijf, vijfmark, vier pond en een ban; ban = een oude Vleemsch, volgens den landbr. van 1532.

(2) Zie landbr. 1532 a. 2. Bij landsch. resolutie van 9 Juni 1613 is bepaald dat de »kleyne penninck-breuken niet sijnde crimineel, door den Amptman met peindongh en niet met ingebot sullen ingevordert mogen worden.

Geld. Placb. dl. II 137.

(a) Kanselier en raden wenschten bij dit art. te voegen: »sonder dat die brueckhafftige nochtans eenighe vuytfluchten, termynen off verlengerongh sullen hebben, nemen off genieten moegen meer off anders dan sullicx van aldis gebruyckelick sije."

(3) In 1604 luidt dit art. zooals 't door de comm. in 1602 is voorgesteld: »Die breuckhafftighe inwoonderen van die respective ampten sullen by gewoentlicke kerckenspraecke und

16. Soe einer voer Heren broecken, nha voergaende badingh, aengespraecken worden, und dieselve sich daervan mit recht vry bedingden und untledigden so en sal hy niet schuldich syn by den breuckschriever offte breuckboeck te gaen, synen naem daerut tho loessen, noch den schriever ennich geldt daervan tho geven; maer sal de breuckschriever, by synen eedt, geholden syn, de naemen der vry gewesenen, by sittenden gericht, ut tho doen, und sulx niet laten verwielen.

17. Item, achtervolgende den onverdenckelicken olden gebruick, sall einer alleen lyff offt guit kunnen verbroecken, und na syn aff-

13. Item soe ener voer Heren bruecken by voergaende badinge angesproecken worde, und derselviger sich mit recht der broecken halven vry bedingde, so sall hij niet schuldich sijn by den broeckenschrijver offte broeckboeck to gaen ende synen nahem daeruyt to loesen, noch den schrijver enich gelt daervan to geven, gelijk sulx in Veluwenzoom und op anderen oerderen gehalden wordt, sonder sall die schrijver gehalden syn bij synen eede derselfter nahmen bij sittende gerichte vuyt to doen und niet verwijlen laten offte weder olesen. (b)

15. Item dat men achtervolgende den onverdencklicken alden gebruijck alleen lijff offte guedt sall kunnen verbroecken. (c)

d'andere breuckhaftighe buyten ampts woonende an hare persooone ofte woonsteden ghebadet worden.

In de Quart. Verg. van Maart 1604 besloot men aangaande dit art.: »Wat aangaet schriftlicke citatien van den drost off richter toe doen aen burgeren off inwoonderen van de Veluwische steden. Also daeraver bij die gedeputieerde stedevrunden gedifficultirt wort, verblyft men by den olden gebruick.» Dat oude gebruik was o. a. in Harderwijk, dat daar geen gerechtelijke handeling mocht geschieden zonder toedoen der schepenen; zoodat zelfs de rentmeester van Veluwe in bovengen. quartiersvergadering klaagde, dat hem in Harderwijk het territorium (d. i. consent om acten te mogen passeeren. v. Hasselt. Aant. Landr. 4 bovenambt, p. 160) geweigerd was »om des Heren thinssen mitten averpander aldaer toe doen utpeinden.» Vgl. Schrass. Harderv. Antq. p. 153, »buiten ampts» in art. 15 (zooals 't in 1604 veranderd is) zal dus moeten beteekenen: in een ander richterampt van Veluwe of Veluwezoom, doch niet in een stadsgebied.

(b) Bij 't 13^e art. merken drost en richter op: »dat idt onverdenckelijk geobserveert is, dat die brueckafftige die doch by de gezworen scholten angebrocht worden, wanneer zij vrijgecandt worden, gehalden zyn haer, namen to laeten vuytdoen ende te betalen den brueckenschryver zyn gerechticheyt daertoe staende. Ende wanneer sullicx nyet geschyen en solde soe moste die brueckhaftighe immers geholden sijn mitte signaet to bewysen, dat zij by den gerichte vry erkent weren, dat oen immers oick nyet min dan meer kosten solde. Soe dat zy tot ontlastinge van den officier een van beyden gehalden sullen wesen to doen woe van alts gewoentlick.»

Kanselier en raden stemmen hiermede in en meenen tevens »dat dieselve articulen incorrect sye ende dat daer quade tale in is, derhalven hij behoort gecorrigeert ende in goede spraecke, dat men hem verstaen kunde, gestelt te worden.»

(c) 't 15^e Art. wenschen kanselier en raden achterwege te laten »aengemerckt dat daarmede syne Ma^t alle confiscatien van goederen oock van allen delicten opentlick soude benomen worde. Soe men mitten voorschreven drost, richter en landschrijver desenthalven gesproken hebbende verstaet, dat men wel bevyndt, dat eertyt enige conclusien in criminale saecken ten landtrechte genomen geweest syn alternative tot verbeurte van lijff off van goet, wanner die delinquenten nyet gevangen off gehandplicht en weren ende oock in eenigen anderen die delinquanten gevangen off gehandplicht ende verborcht synde, geconcludeert sye worden tot

sterven sullen syne erffgenamen syn guit moegen aentasten, hebben und behalden. (4)

18. Oick en sall niemant meer verbroecken dan syn selfs guit, niet syns wyffs off kinderen guit. (5)

19. So wanneer een breuckhafftiger queem affthosterven, ehr hy mit recht aengespraecken weere, sal de actie und breucke mit hem geextinguiert und doot syn. Maer so hy mit doot affiele, nhadat de aenspraeck up hem geschiet were, und hy ten rechten geantwort hed, sullen syn erffgenamen schuldich syn,

17. Item sovern een broeckhafftiger, eer dat idt procesz int principall van hem bij levendigen lieve ten ordell beslaeten were, afflivich were worden, dat in sulcken fall die erffgenamen des afflivigen niet gehalden sullen syn daerna die broecken to betalen, sonder sall die action mit den persoenen extinguiert ende doet syn; allet tot erkenzenis des gericht. (d)

verbuerte van lyff ende goet als oock tzelve by enige registeren gebleecken heeft, sonder nochtans dat men bevindt, dat op eenighe derselver saecken eenige sententien gevollicht syn, alsoe dat syne Ma^t behoort tho blyven by sulcker hoocheyt ende gerechticheyt als sy biszher geweest is."

(4) Men schijnt onnoodig gevonden te hebben dit art., zooals in de Quart. Verg. van Maart 1602 voorgesteld werd: »claerder te stellen in effect deser gestalt: So wie aenden lieve gestrafft wordt dat desselven goet sal vry syn, maer so hy met den lieve ontqueem sal die delinquant, in saecken daer confiscatie off annotatie plaets heeft syn leven lanck van syns goets gebrueck und genot verstecken syn, dan dat gelijckewel sijne rechte erffgenaemen 'tselve goet nae sijn affsterven sullen mogen beerven, hebben ende beholden. Exprimeren wat saecken voor confiscabel te achten. Item off die successie sal kommen op d'erffgenaemen voor 't geheel offte ten deel. Und wie voor die rechte erffgenamen te holden tho weten off die tempore delicti et vite delinquentis off die tempore mortis eiusdem, der hereditie capabel syn."

Dit gebrueck was niet zeer »onverdenckelick" oud. Hertog Arnold bedreigde in 1441 tegen schaking verbeurte van lijf en goed. Nijh. Ged. IV no. 198; in eene rekening van den drost van Crieckenbeke van 1474 worden doodslag, diefstal en moord misdaden genoemd »daer men lijf ende guet mede verboert." Ook tijdens Hertog Karel was hier verbeurte van lijf en goed nog in gebrueck. Volgens eene oorkonde van 1496 waren beide straffen tegen zelfmoord bedreigd. Mr. Sloet Versl. en Med. Vereen. t. uitg. v. rechtsbronn. III. p. 101; in 't verdrag van 3 April 1501 tusschen den Hertog en de landschap worden beide straffen bedreigd tegen hem »die sich van onss gekeert ende tot onser wederparthijen ergeven hebben." De landbrief van 1532 bevat hierover geene bepaling. In 't landr. der 4 Boven-Ampt. is verbeurte van lijf en goed bedreigd tegen: verraad, gekwetste majesteit, vadermoord en geweldige ontschaking tit. XXXIV a 33.

(5) Dezelfde bepaling heeft de landbrief van 1532; evenzoo art. 27 van 't tractaat van 1538. Zij gold echter vroeger niet voor »vijanden des vaderlands" en gekwetste majesteit; bij landsch. resoluutie van 2 Juni 1613 is ze ook op deze van toepassing verklaard.

(d) 't 17e Art. is volgens den drost en richt. »tegens alle gemeen rechten ind redenen, wandt zoo wanneer een brueckhafftiger ofte zyne guederen mit recht bespraecht zijn mit enige ingangen van landtrechten dat desselven brueckhafftiger erffgenaemen gehalden zullen syn die angeheven rechtforderinge te vervolgen ende tgewysde daarvan tvoldoen bysonder als daer litem gecontesteert is.

van synentwegen, het recht up de geltbreuck voert aff te wachten, und het gewiesde tho voldoen. (6)

20. Item daer apenbare misdaden geschieden, tho weten: moirdt, moirdtbrandt, rooff, dieffte, verraderyen, brandt, vrouwenkrafft, kraemschenderye, apenbair gewalt, daer de daet und deder bekent syn, wegelingh, vervalsinge, kerckschenderye, vreedbreckinge, binnen iaer und dach, nadat die van s'Heeren wegen gebaden weer, sal d'officier (7) van der plaetsen, sulcken apenbaren mismediger, zonder vervolch van recht, aenfangen, und tho hove brengen,

18. Item daer geweldige saecken geschieden apenbaer, die mach die amptman offte officier van der plaetsen, sonder vervolch des rechten anfangen, dem richten und straffen ter bancken, daer sich dat geboert, inhalt des landtbriefs. (e)

Kanselier en Raden zijn van dezelfde meening en adviseeren daarom »dat, ten minste, indien die brueckafftige voor zyn affsterven in der saecken geantwoort ende litem gecontesteert heeft, syne erffgenamen die saecke ende proces voort te verdingen hebben ende oock tgewysde (doch civiliter alleenlick) to voldoen, schuldich zyn sullen.

(6) In 1564 en 1580 is te Nijkerk volgens den tekst van a. 17 van 't concept rechtgesproken. Pronck. Opmerk. o. 't landr. v. Vel. p. 6.

(7) In de Quart. Vergadering wenschte men verklaring van dit woord »off daermede gemeint worden die drost und richter off d'onderofficieren des sich dannach selfs schijnt t'interpreteren art. ult. huj. cap.»

(e) Kanselier en raden wilden dit art. wijzigen, zij zeggen dat »gehoort zijn die drost, richter ende landtschrijver mit sempt opten articull des landtbriefs, daertoe dese art. sich refereert, to weten, den articul beghinnende aldus: oick willen wij dat moort, moortbrandt etc. hoewel die landtbrief sullicx in effecto soe mitbrenghet, nochtans soe die voorsz drost ende richter verclaert hebben, dat sy altyt alle sullicke openbaer misdadigers aengefanghen ende hier op St-Johans poorte gebracht ende voort by twee schepenen deser stadt Arnhem doen examineren hebben, ende daerna oere bekentenissen aen den stadtholder, cantzler ende raeden gebracht, die dan daerop die sententie geschept ende voorts by hun luyden als officiers den executeren hebben. Daerbeneffens seggende, dat hun oeres gedencken nyewerlt bejegt sije, dat sulcke gewaltdaders begeert hebben te landtrechte gestelt te worden dan hun dunckt, dat indyen sy sich verborghen hadden willen, men hen tselve waell sol behoort hebben tho accorderen etc. Dat dan, wanneer sy verborcht weren, men sy luyden soll moeten ten landtrechte aansprecken; maer wanneer die delinquanten nyet verborghet en worden, soe behoort men die alde manyere als voren geseyt is te onderhouden sonder sy mit ordinarissen rechte ter bancken aen te spreecken, want anders sy luyden langhe, jae wol somwylen zesse, soeven oft acht jaeren tot groter merckelycken costen zyner Ma^{ts} blijven satten sollen sonder oer recht toe crygen. Dunct daeromme dat men den articul alzoe stellen muchte: item daer geweldige saecken geschien openbaer die mach die amptman off die officier van der plaetsen sonder vervolgh des rechtens aenfanghen, richten ende straffen nae alde gebruycken.»

umb by den Heer gestrafft tho warden. (8)

21. Und, daer anders wil offte gewaltdt geschiet were, sal gehoeren ten landtrecht.

22. Item, bij aldien over sulcke wil und gewaltdt, offte over ennige andere delicten, gene clegers voerquemen, offte dat de clegers, buidten weten des Heren offte officiers, gestilt weren, sal de Heer offte officier altijt selffs cleger syn, voer des Heren breucken und die also mit recht inwerven.

23. Item niemandt en sal voer sulcke gewaltdtbreucken geexecutiert worden, tensy saeck, dat de gewalt by den dediger bekent offte mit unparthydigen bekundtschapt offte by sententie offte contumacie verwonnen were. (9)

24. De drost und richter sullen ghene gewaltdtclachte aennemen, dan gerichtlicken, midts dien dat oick de clacht by den cleger genoechsamb verburcht werde.

19. Item daer will offte gewalt geschiedt were und gene claegeren weren, offte dat die claeger gestillet buiten weten des Heeren, so mach die Heer selffs altijt een cleger wesen voer sijn broecken und die also mit recht invorderen.

21. Item nijmandt en sall voer gewaltbroecken geexecutiert worden, ten were dat die gewalt bij den miszdediger bekandt offte sunst mit onpartydige bekondtschapt were, offte datter verwin per contumaciam op volchde. (f)

22. Item die drost offte richter sullen gene gewaltclachte annehmen, dan gerichtlicken und dat die clachte van den cleger genouchsam verborgt worde.

(8) De landbrief van 1532 zegt: »dese misdaden sullen staen tot onss straeffinge ind will bij also dattet sich bij onsen gericht ervijnden kan dat sij der daet plichtich und schuldich zijn.»

Onder openbaar geweld werd ook huisstooting begrepen d. w. z. met geweld een huis binnendringen of iemand in zijn eigen huis mishandelen.

De landbr. van Nijbroek bedreigt straf aan lijf en goed tegen vredebreking vgl. Matth. de Nob. p. 822. Nijh. Gedenk. I p. 221. Te Nijmegen werd een vredebreker, die niet bekennen wilde, met »vierrelei gericht aen sinen lyve» gestraft, int ierst die hant, tenandermail den voit aff, ten derden die ogen vyt, ten vierden dye tonge vten halse.» Nijhoff. Bijdr. v. Vaderl. Gesch. en Oudhk. O. R. V. p. 163.

Bij groote breuken mogten drost en richter niet componeeren buiten medeweten van de rekenkamer, volgens Landsch. resolutie van 1600 en Quart. resolutie van 1624. Compositie was geheel verboden bij doodslag, muntvervalsching, bloedschande, verkrachting, overspel, moord, brandstichting, straatschenderij en andere dergelijke »enorme» misdaden Canc. Ordonn. 1622. a. 42.

(9) De 3 volgende artt. zijn in 1604 geplaatst in 't nieuwe hoofdstuk: »van klacht, verburgungh und contraverburgungh.»

(f) Bij dit art. adviseeren drost en richter dat de laatste woorden moesten zijn: »offte datter verwin per contumaciam offte sententiam op volchde.»

25. Und, als de gewaltdclachte also geschiet und verburcht isz, so sal de beclaechede binnen veertien daegen, nha entfanc der weten, van syner syden oick burgen moeten stellen, ten rechten tho staen, und het gewiesde tho voldoen. Und, ingefall hy gene burgen bekommen kunde, sal hem de officier, in plats des Heren, burgen verlenen.

26. Waelverstaende dat de genige, so genochsamb ter plaetsen geerfft und geguidet syn, die veertien daegen sullen genieten, und dat anderen, voer de clacht niet genochsamb geerfft und geguidet wessende, van stonden aen burgen stellen moten.

27. Belangende de gemene simpel breucken, so veern de drost offte richter daarvan geen bewijs bybrengen kunde, sal sich de beclaechte by ede moegen purgiren, offte untledigen; allet tot erkentnisse des gericht. (10)

28. Und is geordoniert, dat een pont, in des Heren breucken van nu vortaen sal betaelt warden mit dartich stuver.

23. Item als die gewaltdclachte also geschiedt ende verborgt is, so sall die beclaechede die clacht oeck moeten binnen 14 daegen nae ontfanc der weten verborgen, om sich alsoe to ontweren, und ingevall hy gene borgen bekhoemen khonde, sall hem die officier, in plaetz des Heren, borgen verlehnen.

24. Welverstaende, dat die so genoechsamb geervet und geguedt sijn, die 14 daegen sullen genieten, und dat die anders voer die clachte niet genoechsamb geervet vorfende, van stonde an borgen to stellen schuldich sijn. (g)

27. Item so voele beroerende is die gemene simpell broecken, souern die Here daarvan geen bewys bijbrengen khonde, sall sich die beclaechede bij synen ede moegen reynigen offte purgeren.

(g) Dit art. vinden kanselier en raden »onredelick en onbillick, naedemael de goene die geerft syn. als een yeder mercken can, voel lichtelycker borghen sullen weten tho krijgen dan die ghoene die nyet geerfft en sijn. Ende dat daeromme den ghoenen, die nyet geerft weren, nyet zoe voel tyts gegundt en soude worden om burgen te suecken ende stellen als den geerffden, dunckt dat nyet behoren en soudent; doch dyewyle die nyet geerffde apparenter syn fugityff te sullen worden dan die geerffde, schyndt dat men se by handtastinghe muecht beloeven ende toe seggen doen, dat, indyen sy binnen die 14 daegen geen burghen en kunden stellen, sy dan in dyen gevallen aenstont persoonlyck weder inne commen sollen sub pena convicti off by pene van vollicheyt.»

(10) In 1604 is hierbij gevoegd **art. 12:** »Niemant sal voor de ghemeyne breucken hooger aengespraecken mogen worden, dan tot vier Heeren ponden. De Comm. in 1602 stelde dit voor wyl: »sich in dem olden lantbrief bevyndt, dat eertyts goene daechlix breucken hoger hebben moegen genomen worden, dan op vier Heren ponden.» De opbrengst dezer breuken was voor den drost. (d'Ablaing, De Riddersch. v. Veluwe p. XXI); tevens werd in 1604 hierbij gevoegd **art. 13.**

29. Item so en sal niemandt van den gerichtsluiden voer jemandt bidden, ennige breucken quyt tho geven, dan so wie dat broeckt, sal men de breucken also aling betalen laten, als se hem affgewonnen worden.

30. Men sal int procediren und bedingen van Heren breucken, volgen den olden gebruick. (11)

31. Und, daarmede de misdaden niet ungestrafft mogen blieven, sullen de drost und richter den scholten bevel doen, de apenbare misdedigers, die hunluiden in affwesen van den drost und richter voer ogen kommen, offte in haren bevolen ampten tho betrappen syn, mit assistentie der huisluiden, up des Heren kosten aen tho fangen. Und den drost offte richter te leveren, des sich de scholten und huisluiden, daertho versocht synde, niet en sullen weigeren. By peen, voer de scholten, van verlos oehrer officie, und arbitralicken gestrafft tho worden, und voer de huiszluiden, by arbitrale correctie, tot erkentnisse des gerichts. (12)

14. Und sall die drost offte richter vurs, boven die broecken so hierinne voer und nahe verhaelt sullen worden, nyemandt hoeger broecken affvorderen noch affeijtschen, dan nae inhalt des landtbrieffs, die sulcx vuytdrucklick medebrenget.

(11) In de quart. verg. van Maart 1602 werd voorgesteld dit art. »offte tho doorstrycken offte naerder te verclaeren.»

(12) In 't rapport der comm. van 1602 »verclaert die drost dat die scholten weigerich syn, den inhalt van desen art. nae tho kommen, sustinerende daertho ongeholden tho sijn.» In de quart. verg. v. Maart 1602 werd voorgesteld: »toe bedencken off idd niet raetsamb sijn sol, dat die drost in elcken ampte iemant hadde geauthorisiert umb mit hulp van die onderscholten und gemeine huysluyden apenbare misdedigers in affwesen des drosten t'appreghenderen.

Hoewel ditzelfde in a. 40 Canc. Ordonn. bevolen wordt aan de scholten, nam. om den drost en richter in 't bekomen van misdadigers behulpzaam te sijn, weigerden zij dit telkens, beueerende volgens hun pandverschrijving niet daartoe verplicht te sijn.

32. So wie nu vortæn mit vorsat, luippende van achteren off van voeren, jemandt van den leven ter doot brochte und mit den lijve ontqueme, die en sal achter dien dage nummermeer in Veluwen weder moegen kommen, by syn lijff. Und sullen des doden vrunden den Heer aenroepen, umb den misdediger na tho schrieven und tho doen vervolgen, in wat Heren landen hy oick geweecken weer, umb als een moirdenar gestrafft tho warden, (2)

33. Off jemandt denselven moirdnaer, wetende sulcken mordedigen nederslach by hem gedaen tho syn,

20. Item dat opsettlicke moettwillige und moertlicke doedtslaegers binnen tien jaren niet wederom in den lande sullen moegen coemen, op verbeurte des hals. (a)

(1) 't Concept bevat hiervan geen afzonderlijk hoofdstuk, de artt. 20 en 26 staan daar in 't hoofdst. »Beruerende des Heeren bruecken ende gewalt».

(2) Zie landbr. 1532, art. 5 en 6. Er is geen gevolg gegeven aan 't geen de Quart. Verg. in 1602 voorstelde, om hier te lesen: »sullen des dooden vrunden den Heer *moegen* aenroepen en ad finem dat de Heer sulck vervolch doer die vrunden stilswegen amptshalven selfs sal hebben te doen». Men schijnt echter bij den ouden regel te hebben willen blijven: »geen klager geen rechter» vgl. »Het Hyemael». Verhand. Gron. Gen. I. p. 404. Volgens den landbr. van 1532 moesten er 4 klagers zijn, die moesten zweeren, »dat zij niemant in den doetslag leggen sullen tenzij hij schuldig ware». Evenmin werd gevolg gegeven aan het voorstel der Quart. Verg. om »de solemniteiten van soenen over doetslaegen und van sich te presentieren tot purge uyt den olden lantbrief te nehmen und desen capittel mede inverlieven». Volgens den landbr. van Oldebroek kon de onschuld bezworen worden met 4 goede knapen, tenzij de rechter met 4 goede knapen of blijkende waarheid 't tegenbewijs kon leveren. In de landbr. van 1424 en 1532 wordt 't bewijs van onschuld toegestaan aan een dienstman met twee dienstlieden en aan een schotbaar man met 4 schotbaren als getuigen; tegenbewijs van den rechter had dan geen invloed, doch de 4 klagers moesten zweren, dat zij ter goeder trouw waren.

(a) Dit art. vinden de kanselier en raden »superfluous ende onnoodich wandt doch Co. Mat die ende dergelicken saecken als daerin vermeldet word nyet gewoonlyck en is te vergeven. Ende oock evenwaal zoe en behoren die onderdanen oeren Here gheen mate te setten off tyt te prefigeren.»

ut den lande hulpe, mit raat ofte daat, heimelick ofte apenbair, ofte hem huisden of haeffden, die sal verliesen veertich pondt, und daerenboven tot erkentnisse des gerichtstaen. (3)

34. Wie jemandt vechtenderhandt ut hevigen moet, sonder upsat, also verwonden, dat hy daeran sturve die sal, so hy mit den lyve untqueme, ut Veluwen wijcken und blieven de tijt van sesz jaren, nadat den dootslach by hem gedaen sal syn, sonder daerentusschen umb geleide off remissie aen den Heer te moegen aenhalden.

35. Wie doer schynbaerlick ungeluck, ofte oick umb syn lyff nootwendich tho verweren, jemandt umbrochte, die sal het landt van Veluwen ruymen und verlaeten moeten, iaer und dach, off sal sich moegen stellen in handen van de justicy, umb sich behoirlick tho purgiren und untledigen. (1)

36. Item so sal de officier, de guider van alle diegene, die ennigen dootslach begaen hebben, strax doen beslaen, diewelcke moegen

(3) Volgens Goris Comm. wordt hier alleen arbitraire straf bedoeld, evenzoo in Tit. 5, a. 6. Tit. 16, a. 12, 13, 14; omdat voor éene misdaad niet twee straffen kunnen opgelegd worden; dit art. zou dan 't zelfde willen zeggen als Tit. 16. a. 10 en Tit. 18. a. 8; evenwel werden in verscheidene stadskeuren beide straffen uitdrukkelijk cumulatief bedreigd, 't geen zeer naar de hand der amptlieden was, die zich daardoor naar eigen goeddunken konden bevoordeelen.

(4) Zie landbr. 1532 art. 7. Eigenlijk is hier bedreiging met verbanning overbodig, omdat werkelijke noodweer en doodslag bij toeval niet strafbaar zijn; remissie komt dus hier niet te pas, aan den gewonen rechter wordt opgedragen den aard der handeling te onderzoeken. Doch de bepaling vindt zeker hare aanleiding in de vroegere strafbaarheid; in den landbrief van 1532 werd 't nog afkoopbaar gesteld, en daardoor onderscheid met doodslag gemaakt: „Offt saicke wier dat die hantdediger bewijzen kunde mit twee off drie tuyghweerdige personen dat hy sich syns lyff hed moeten erweren und des gevechtz und doetslachs geijn aenhever gewiest wier sullen wy den doetslach *nae recht und nae gestalt der saicken ind erkentnisse des gerichtz guedlicken laeten remedieren* so waill beruerende onss broecken als des bloetz”. In de willekeur van Harderwijk werd tegen toevalligen doodslag 40 pond boete bedreigd.

geredimiert warden mit thien ponden. (5)

37. Item de dootslagers en sullen van den Heer niet soenen moegen sy syn dan eerst van de vrunden des untliedden gescheiden, na eischungh der saecken und na oehre macht, und de soene sal dan noch staen tot des Heren wille. (6)

38. Und, want up Veluwen und in Veluwenzoom gemeentschap is van guideren tusschen man und wyff, soe sullen alle soenen van dootslagen geschieden soe wael mit den lestlevenden als met den naesten vrunden van den untliedden, welke naeste vrunden verstaen warden tho syn alle diegenen, die erven und succediren in de guideren van den untliedden. Mit der bescheidenheit, dat de soenpenningen halff und halff gedeilt sullen warden tusschen den lestlevenden und den naesten vrunden.

205. Want op Veluwen ende Veluwenzoom gemeenschap is van guederen tusschen man und wyff, so sullen alle zoene van dootslaegen geschien sowell mitten lestlevenden als mit den naesten vrunden van den afflivigen und sal men verstaen die naeste frunden to sijn alleen diegene, die erven und succedieren in den guederen van den afflivigen, wallverstaende, dat die zoenpenningen halff und halff gedeilt zullen worden tusschen de lestlevenden und die naeste vrunden des afflivigen, twelck verstaen werdt als man ofte wyff doet geslaegen is und als andere ongehielckte persoenen.

(5) Moord wordt dus alleen aan den lijve of met eeuwige banning gestraft; bij landsch. resolutie van 2 Juni 1613 is echter bepaald, dat bij vadermoord alle goederen van den moordenaar zouden verbeurd zijn, zoo deze niet gevat werd. In geval van doodslag kon dus de delinquent, als hij na 6 jaren terugkwam, of zijn erfgenamen, zijn goederen tegen betaling van 10 pond terugkrijgen.

In de Quart. Verg. v. Maart 1602 werd voorgesteld: »sij hier distinctie gemaect tusschen die dootslaegen und dat opsettege moort geexcipijrt worde, waarover geene redemptie van goet 't admittieren. Item tho stellen dat die drost ofte richter des dootslagers goed sullen leggen in toeslach tot dat bij den gerichte op die qualiteit und pene van den dootslach gekent sal sijn. Ook in den landbr. v. 1532 worden moord en doodslag afzonderlijk genoemd, ook daar wordt alleen van redemptie van doodslag bij ontluchting gesproken. De afzonderlijke strafbepalingen voor moord en doodslag zijn eerst in de reform v. 1594 (art. 32, 34 en 35) opgenomen. Dat doodslag niet enkel meer voor geld afkoopbaar was, zooals vroeger, wordt 't eerst in 't verdrag v. 1501, tusschen den Hertog en de landschap, gevonden, volgens 't welk een doodslager binnen een jaar en 6 weken na den doodslag niet in Gelderland mag komen. Noordewier Nederl. Rechtsoudh. p. 274. Vgl. Verhandel. Gron. Genootschap. p. 375. Mr. v. Riemsdijk De hooge bank van 't Vel. Landger. p. 55. In den landbrief van Nieuwbroek werd compositie der straf nog toegelaten.

(6) 't Belang der beleedigde partij werd hierbij op den voorgrond gesteld. Hertog Arnold beloofde bij zijn komst aan de regeering, dat hij, in geval van doodslag, binnen een jaar en 6 weken geen soen zou aannemen, tenzij vrienden en magen van den dooden eerst gesoent waren. Nyhoff. Gedenk. IV p. 6. Ook volgens de Cancelarij Ordonn. a. 7 moest de soen met de bloedverwanten voorafgaan, en werd niet gegeven dan nadat een jaar verlopen was. Zie de wijze van soenen Nyhoff. Gedenk. IV no. 356.

den des aflyvigen, tho weten, als man off wyff doot gebleven is. Maer aengaende ungehielickte personen sal de soene geschieden aen des untlieffden naeste vrunden alleen. Allet mit alsulcke solemniteiten, als de eerbarheidt und der saecken gewicht vereischen.

39. Item, off de vrunden des dooden, die niet mordedich und upsedtelick umbgekommen weer, den handtdediger niet en wollen laten scheiden, teindens offte na verloip der tyt hier voer benoemt, und de handtdediger oirbuedich were tho scheiden, tot erkenenisse des Heren, so sal de Heer denselven moegen laten soenen, hem het landt wederumb geven, by syn guidt te kommen und voer de vrunden des doden beschudden und veilich halden, ter tyt tho dieselve vrunden oirbuidich weren hem, nha gestalt der saecken und nha syne macht, tho laten soenen. Und, off sich de vrunden daertegen aen den handtdediger keerden, so sal t'selve mit recht geacht worden voer gewalt, nha gelegenheit der saecken.

40. Off jemandt onversiens by ungeluck doot bleve, het weer dat hy van een huysz, einen wagen, van een peerdt off anders waer affiele offte verdruncke, offte woe sich dat begeven mucht, daervan sal de Heer geen breuck hebben. (7)

nen doetgebleven sijn, dat alsdan die zoene geschieden sall an syn naeste vrunden alleen.

26. Item off ijemandt onversiens mit ongeluck doet bleve; idt were van enen wagen, van enen peerde offte enen berge, offte verdroncke, offte woe sich dat begeben mochte, dat men niet seker en wuste dattet mit moettwille geschiedt were, daer sall hy niet an gebroeckt hebben.

(7) Vroeger werd in deze gevallen 't geen de persoon bij zich had of 't eerste 't beste voorwerp, dat te krijgen was, verbeurd verklaard. Toch zegt art. 26 van 't tractaat van 1538, dat »van aelden tijden eyne gewoenten herbragt is» om geen straf op te leggen »als men niet sekerlyck en wust of moitwil geschiet weer». Zelfmoord, tenzij dit door krankzinnigen gepleegd werd, is in dit art. niet begrepen; dit werd zwaar, somtijds met verbeurte van alle goederen,

41. Item sullen dusdanige und andere untlieffden, de uyt naturlicker wyse van tieven ter doot gekomen syn, niet moegen ter eerden bestadet warden, sy weeren dan eerst van den officier ter plaetszen besichtiget und beleidet. (8)

VAN STRAFF DES MEINEIDTS. (1)

42. Die jemandt, doer subornatie, umb gelt, vrudtschap, vyantschap, offte umb andere dergelycke oirsaecken, upsedtelick und wetentlick, mit valschen ede und getuichnisse besuaert, diewiel hy daer mede Godt und der waerheidt beliegt, und den richter veroirsaeckt tegen de gerechticheit tho richten, sal eerstelick mit der daat eherloos wezen. Ende hem sullen syne twe vinger, daermede hy den valschen eedt gedaen, na den olden gebrueck affgehouden warden. Daerbeneffens sal de menedige den beschedichten, in civile saecken, synen schaden

gestraft. Geld. Volksalm. 1850 p. 220 sq. Geld. Maandw. II p. 196. Bijdr. Nyh. O. R. 5. p. 189. v. Heeckeren Amoen. quaed. jur. publ. Gelr. p. 12.

(8) In 1604 werden hierbij gevoegd 't 11^e, 12^e en 13^e art. De artt. 11 en 12 werden door de comm. in 1602, 't 13^e art. door de Quart. verg. v. 1604 voorgesteld.

De comm. in 1602 stelde nog voor »datter vortaen gene interimenten van remissien gedaen worden, anders dan die momber van 's Heren wegen und des ontlieffden vrunden." In de Quart. verg. v. Maart 1604 werd gezegd: »sij nagesien de geconcipeerde instructie voer de cancelrye op het stuck van doodslaegen, remissie und wat daeraen kleefft, waerna dit Capl., die voersz. instructie gearrestirt sijnde, sal mogen worden gedressiert, vgl. Cancelary Ordonn. 1622. artt. 37 en 38.

(1) 't Concept bevat hieromtrent gene bepalingen. In 1604 is hierbij gevoegd: »als oock der ehebreuck und hoererye." De comm. in 1602 stelde voor, bepalingen daarvoor te maken; in de Quart. Verg. v. Maart 1602 werden opgedragen aan »die rekenmr. Brien en Pouwel van Arnhem toe concipijren een capittel van ehebreuck, hoererye ende divortije." In de Quart. Verg. v. Maart 1604 werden de artt. 2 en 3 voorgesteld, zooals zij later in 't landrecht opgenomen werden.

verrichten und, in criminele saecken, even dieselve straff lyden, die den onschuldigen, vermidts syn valsche getuichnisse aengedaen weer, wie dan oick, die sulcke getuichnisse durch subornatie, geschenck offte beloftenisse voersedtelick gepracti- ziert hebben, gelyckvals eherloos syn, alles, wat sy mit sulcke mein- eedigen kundtschap gewonnen heb- ben, mit allen interesse van dien, wedergeven, und noch, nha gelegen- heidt, gestraft warden sullen.

VAN VECHTEN, HOONSPRAKE UND
ENNIGE ANDERE BREUCKEN. (1)

43. Wie den anderen mit een vuyst sleet, breuckt een pondt und den genen, den hy also onverschult midter vuyst geslagen hefft, breuckt de sleger oick een pondt (2).

44. Item, wie einen bloitwondt, sal gebreuckt hebben vier pondt, und wie een mesz up den anderen toege offte mit enniger handtge- weer, waepenen, offte instrumente na den anderen sloege off worpe, het weer mit kannen, kandelaers, offte anders, in ernsten moede, die verlore twe ponden, soe duck hy dat dede. (3)

(1) Het concept bevat hiervan geen afzonderlijk hoofdstuk, de artt. 16 en 25 staan daar in 't hoofdst.: Beruerende des Heeren Bruecken ende Gewalt.

(2) Is de ander niet »onverschuld», dan moet deze dubbeld betalen volgens art. 46.

(3) »bloitwondt». In den landbrief van 1532 art. 4 heet dit een »kuerbaer wonde», nam. »leeds lanck vynger nagelsdiep». Elders moest de wond nog dieper zijn o. a. in Leiden »anderhalf lid.» Een Chirurgijn »Baertschere», wien 't ambt van »Coormeyster» was opgedragen, moest zweren dat hij alle wonden die hij verbond »terstond de lenckte nemen und de brede, und alle gelegenheit in een register hem dairtho verordent claerlyken scriven laten, dair uth und na alle unbestendicheyt der wunden den landrichter rechtverdiclich berichten». Was de wond niet diep genoeg voor een keurbare wond, dan werd zij gestraft als vuistslag, vol-

45. Und wie einen anderen leempt, broeckt den Here tien pondt, und de beterungh, van dengenen die lam gewondt off geslagen is, sal staen tot erkennisse des gericht, byaldien sich parthyen daerover niet vergelycken kunnen. (4)

46. Een anhever des vechtens, so veern hy in den onrechten bevonden wordt, sal gehalden syn des verweerders breucken, neffens de syne, tho betaelen, und also de breucken dubbel te gelden, desgelycken den breuckschryver syne gerechticheidt dubbeldt, van het utdoen der namen. Edoch also dat de Heer altoos der dubbelder breucken vast stae.

47. Weert saeck dat ennich gevecht offte uploop geschiet, und van een gescheiden off gebraken were, und daerenboven jemandt queem, und maeckten dat gevecht offte uploop weder gaende, die sal dubbelde breuck gelden.

48. Item, so up Veluwen und in Veluwezooem duckmaels gebeurt, dat etlicke moetwilligen up hochtyden, sonnendagen, und sunst up bede und vastdagen, up kerckhaven, gemeine wegen und straten, gevecht

16. Item sall een anhever des vechtens in saecken van broecken, sovern hij in den onrechten bevonden wordt, gehalden syn, des verweerders broecken neffens der syne to betalen, und alsoe dubbelde broecken gelden, allet tot erkenisiz des gericht (a).

25. Item so idt op Veluwen und Veluwezooem tot duckmaelen geboirt dat etlicke moetwillige op hoichtijts daegen Sonnendaeghe und sunst andere heillige daegen op kerckhaeven, wegen und straten sekere gevecht anrichten, daerdurch den

gens handvest van Bommel v. 1327 en Landbr. van Over en Ned. Betuwe van 1327, vgl. Mattheus de Nob. p. 1130; v. d. Voordt Piek. Statuta Gannit. p. 26. Nijh. Gedenkw. I. p. 215.

(4) Zie landbr. v. 1532 a. 5. »leempt» beteekent zoowel verlamming als elke soort van verminking Nijh. Gedenkw. I. p. 226.

Deze drieledige onderscheiding heeft ook de landbrief van 1532, doch daar zijn 't: vuystslag, kuerbare wond en lempete; bij lempete wordt daar de schadevergoeding, aan den beleedigde te betalen, begroot door 5 »guede mannen», in elke banck te kiezen. In den landbrief van Nieuwbroek is 4erlei onderscheiding: vuistslag, bloedwond, keurbare wond, lempete.

(a) Bij dit art. merken drost en richter op »dat idt wel redenen zijn dat den anhever des vechtens, die in onrechten bevonden wordt, gehalden wordt dubbelde breucken te betalen soe wel voor den verweerder als vur hem selven. Edoch dat der Heer altyt der dubbelder broecken vast zij.»

und uproer aenrichten, sullen die sulx doen gebreuckt hebben zes ponden und daerbeneffens noch staen tot arbitrale correctie, na erkentnisse des gericht.

49. Een jeder sal up hoichtyden, sondagen, vast und bededagen vieren und sich van udterlicken arbeit als van bouwen, graven, tuinen, dorssen, wannen und dergelyken onthalden, ten weere, dat de kentlicke noot, tot discretie des gerichtz, sulx geeist hadde. (5)

50. Hyrby is geordoniert ende gestatuiert, dat so wie, voer off under predication, tho gelage sidtende bevonden worde, sal elx gebreuckt hebben een pondt. Desgelyken sal oick de weert offte weerdinne, daert geschiede, van elcken sodanigen gelage, verbeuren een pondt, utgesondert reisende und wechveerdige luiden.

51. So en sal oick niemandt by dage off by nacht, bielen, steenen, korte sinckroers, isere kloten off andere onbehoirlicke wapenen, bedeckt up jemant dragen, die dat daerenboven dede die verlore thien pondt.

52. Voorts off jemandt den drost, richter, gerichtzluiden off gerichtzbade, hoonsprake dede, off sloege, als sy tho gericht geseten weren, dat sal staen tot des Heren wille. (6)

53. Uud off jemant dieselve per-

gueden luiden nae offte van der kercken om den dienst ende woerdt Goeddes toe hoeren gaende, in oere devotie stoerende oft sunst een oploop maeckende, dat dieselvige sulx anrichtende gebroeckt sullen hebben 10 und dat sy daerbeneffens noch staen sullen tot straff nae erkenzenisz des gerichtz und nae groetheit der oeveldaden.

(5) Op vele plaatsen van de Veluwe werd des Zondags markt gehouden. In Over en Neder Betuwe werd vroeger zelfs gericht op Zondag gehouden, 't geen eerst door den lardbrief van Hertog Karel is afgeschaft. In Juni 1619 zijn de Zondagsche markten en in 1621 is het panden op Zondag in Veluwe verboden.

(6) Zie landbr. 1532 art. 11. In 1604 is hier bijgevoegd zooals 't voorgesteld is door de comm. in 1602: »onvermindert den gerichte daerover haer erkentnisse.»

sonen und andere gesuoren dienars sloege, off dreichde te slaen, off aen oer eher spreecke, in thyden als sy, in oehre officien van des Heren offte gerichtswegen, doende weren, offte daerna ter oirsaecken van oehr officie und sulx buiten hare schult und verhael, dat sal oick staen tot des Heren straffingh und wil. (7)

54. Dan off de voorsz. officiers, und gesuoren sulcke slege, dreigen off scheltwoorden, un behoerlick en aen hun veroirsaeckt und versocht hadden, dat sal staen tot erkentnisse des gericht, daer dat geschiet is. (8)

55. Item weert saecke dat jemandt den anderen, voer der bancken in sittenden gericht, mit lasterlicke woorden verspraecke off en nige scheltwoorden gaven, die verlore vier pondt. (9)

56. Voort wie den anderen schelt, off ahn syner ehren thokort secht und daerby blieft, und de schelder sulx mit recht, over den gescholden, niet bewiesen off bybrengen kan, sal staen tot des Heren wille. (10)

57. Und off jemandt den anderen aen syner ehere scheldt, und daer by niet en blieft, und men hem nochtans overwysen und betuigen kunde, dat hy den anderen gescholden hedde, dat sal staen tot erkentnisse des gericht. Und off dat geschiet were ut haestigen moede,

(7) Zie landbr. 1532 a. 11.

(8) Zie landbr. 1532 a. 11.

(9) Hoewel 't schelden anders niet gestraft wordt, tenzij de dader door herhaling van de woorden toonde deze niet te willen intrekken, zal deze herhaling hier niet noodig geweest zijn, wyl 't schelden in bijzijn van den rechter geschied is. vgl. Tit. 12. a. 11.

(10) Zie landbr. 1532. a. 10.

off dat de schelder durch de wederparthye daertho beweget were worden, daerna sal t'gericht dat kennen und richten. (11)

VAN DIEFFTALIGE GUIDEREN.

58. Wanneer jemandt syn guit by dieverye affhendich gemaect is, und tselve bevonden worde in handen van den dieff ofte van den officier, die den dieff gefangen hedde, sal dengen den dat guit affgestalen isz, t'selve onweigerlick sonder ennige vergeldungh weder gegeven und gevolcht warden, soveern hy kan bewiesen, dat idt syn guit is, und dattet hem tegen synen wil gestalten off utfrembt is.

59. Insgelyken daer jemandt syn guit, dat hem utfremt, gestalten, ofte sunst anders, tegen synen wil, affhendich gemaect were, in Vewen ofte Veluwenzoom, by jemandt vonde und bewieszlick bybrengen kunde, dat het syn were, sal hy dat mit den Heer (1) weder aenfangen moegen, al waert schoon op einen vryen merckt verkofft, und verscheiden maelen veralieniert. (2)

VAN DIEFFTALIGE GUEDEREN.

28. So wanneer yemandt syn guedt by dieverien affhendich gemaect is, und t'selve bevonden worde in handen van den dieff, off van den officier die den dieff gevangen hefft, sal diegene dem dat guedt gestaelen is, t'selve wedergegeven ofte restitueert werden, sonder daervoer ijetwes to betalen, sovern hy kan bewijzen, dat et syn guedt is, und daerbe-neffens ede doet dattet hem tegen synen wille ontfreembt ofte gestoelen is, then were dat die ander; naedem hy sulcx verborcht hefft, contrarie bewijzen khonde.

24. Insgelycken dat men syn guedt dat hem ontfreembt, gestoelen, ofte sunst anders affhendich gemaect were in Veluwen, ofte Veluwenzoom bij ijemandt funde, und bewijslick bybrengen khonde, dattet syne were, mitten Heren wederomme anfangen sall moegen, all were idt schoen op enen vryen marct gecofft, welverstaende sovern die coeper van den dieff-tael geen wetenschap en hadde, dat men hem alsdan syne pennongen die idt hem gecost sall wedergeven tenwere saecke, dat die vervolger bewysen khonde hy daer wetenschap aff droege.

(11) Zie landbr. 1532. a. 10. De twee laatste art. zijn in 1604 geplaatst in 't nieuwe hoofdstuk van Klacht, verburgungh und contra verburgungh.

(1) In 1604 is »mit den Heer'' op voorstel van de quart. verg. van Maart 1602 veranderd in: »mit toedoen van den officier.''

(2) In Doesburg was 't gewoonte dat als een burger tusschen zons op- en ondergang in bijzijn van een voldoende getal getuigen, eenig goed koopt en naderhand de rechte eigenaar zich vertoont, evenwel de kooper niet gehouden is de waren te laten volgen, tenzij na vergoeding der kooppenningen. Nijh. Gedenkw. I. p. 143.

HOE MEN IN RECHT TREDEN SAL.

HOE ENDE IN WAT MANIEREN ENDE MIDDELEN
MEN AEN DEN GERICHTE IN CIVILE
SAECKEN PROCEDIREN SALL.

60. Achtervolgende den olden gebruiick, die voer menschen gedencken in Veluwen und Veluwenzoom geobserveert is worden, sal men alle gerichtzsaecken, mit dese vier (1) nafolgende ingengh van rechten, aenheven, und daarmede, und niet anders, syne wederparthye aen de gerichten betrecken. (2)

Als tho weten mit: inleidungh, badungh, besaet und peindungh. (3)

30. Item sal men achtervolgende den onverdenckelicken alden gebruijck van Veluwen und Veluwenzoom, alle gerichtzsaecken, mit dese vier naevolgende rechtelicke ingenghen aenheven, und daermit ende niet anders syne wederdeell aen den gerichten und gerichtsbanken betrecken, als to weten: inleidonge, baedinghe, besaeth und peindonghe. (a)

(1) in 1604: »vijf».

(2) Volgens Veluwsch recht werd de rechtsingang als de zgn. *truncus totius arboris judicariae* beschouwd; zoo men niet den juisten rechtsingang gebruikt had, kon door den ganschen loop van 't proces door partijen de exeptie van nulliteit en moest deze zelfs door den rechter ambtshalve opgeworpen worden; zoowel conclusie van partijen als de sententie van den rechter waren gericht op de verklaring dat een goede ingang van rechten gebruikt was. Echter kon men, in geval men niet zeker was welken te moeten gebruiken, twee rechtsingangen b. v. inleiding en besaet, tegelijkertijd instellen. J. Schrass. *Observat. Pract.* No. 25. Zelfs werd vroeger tegelijkertijd gepeind voor de hoofdsom en besaet ingesteld voor verjaarde renten, als men daarvoor niet peinden mogt. v. Hass. *Aanteek. Lndr.* 4 Bovenampt p. 63. Evenwel kon men voor peinbare schuld zoowel met peinding als met voorboding procederen, immers de eerste was ingesteld tot gerief van partijen en bespoediging der procedure, zoodat 't gebruik van den meer omslagtigen weg geen nulliteit kon teweeg brengen; en tevens wordt in 't hoofdstuk van peinbare schuld niet uitdrukkelijk voorgeschreven peinding als rechtsingang te gebruiken, zooals dit wel 't geval is in de hoofdstukken die de overige rechtsingangen behandelen.

Door deze 5 rechtsingangen werden echter niet uitgesloten compensatie en reconventie, die als verdedigingsmiddelen werden toegelaten, hoewel hierover dikwijls questie voorviel Schrass. *Comment. Schrass. Vel. Practiz.* p. 6. Pronck *Opmerk.* p. 26.

Ten onrechte heeft men somtijds een zesden ingang van rechten willen gebruiken, nam. wanneer bij schutting de eigenaar binnen 3 dagen ontschutting deed en borg stelde, liet men de zaak van zelf aan 't gericht komen, zonder dat er eerst peinding en pandkeering geschiedde. Schrass. *Vel. Practiz.* p. 56.

(3) in 1604 volgt nog: »tusschen clacht und verburgungh.»

(a) Van dit art. zeggen drost en richter »dat daer die vijfde geobserveerde inganck daer de officieren meest aen gelegen by behoort gestalt te worden nemptlyck die klachten verborgen wil ende soe wanneer daer contraverborgongh geschiet by den beclaechte dat de officier alsdan parthyen een dach van rechten gelyck ind vier ingangen geschiet.»

61. Of jemandt up erffgrondt umb de proprieteidt ofte oick umb de possessie desselven mit recht spreekken wolde, die sal sulcx mit inleidungh doen. Und, off daer uthleidungh tegen geschieden, so sal de officier parthyen einen dach van rechten leggen, ten naesten gerichtzdach, aen der bancken, daer dat guit gelegen is, gelyck oick daer, tegen besaet untsaet und tegen peindungh pandtkerungh, geschiede (2)

62. Item, wanneer tusschen parthyen questie voerfiele over de possessie van ennich erffguit und de saeck also duncker und twyvelachtich bevonden worde, dat men niet wael onderscheiden kunde, by wien de possessie des guits were, ofte, so niemant de possessie desselven guits hedde, wie die dan sol behoeren tho hebben, sal in sulcken gevalle d'officier het guit sequestriren, und sullen volgens parthyen gehalten syn, ten naesten gerichtz-

31. Item off iemandt op erffgrondt om die proprieteijt oder eigendom, ofte oeck om die possessie derselfter mit recht spreekken wolde, die sall sulcx mit inleidonghe, und niet mit besaeth ofte met boedinghe forderen (a).

Item wanneer tuschen parthien questie super possessorio sekere gudes voerviele und dieselve questie alsoe duncker und obscur bevonden worde t'syn, dat men niet well erkennen khonde, wie van beiden parthien in possessie daarvan were, dat in sulcken fall die officier die guederen sall sequestriren und sullen volgens beide parthien gehalten sijn, op ten naestvolgende gerichtsdage mit alle oir schyn und bescheidt aen den gerichte to erschiynen, doch ierstlich genoechsame cautie gestellet und die clacht verburcht heb-

(1) 't Doel van deze rechtsingang is, evenals van peinding, bespoediging van de procedure, wyl dadelijk met de executie wordt begonnen, en deze, in geval er geen verzet tegen geschiedt, kan voortgezet worden. Ze werd gebruikt om te vorderen alle onroerende zaken zoowel lichamelyke als onlichamelyke.

(2) »dach van rechten leggen" d. w. z. gelegenheid geven hun zaak te behandelen; de zaak kwam dan zonder nieuwe citatie van zelf aan 't gerecht; zoo echter dan geen aanspraak door den aanlegger gedaan werd, was zij vervallen zooals ook blijkt uit de woorden »t laatste oordeel"; zelfs werd bij panding tegen den pander, die na pandweering zijn recht onvervolgd liet, dezelfde straf bedreigd als de pandweerder zou belooopen in geval hij van zijn onrecht overtuigd werd.

De actie moest ingesteld worden ter plaatse, waar 't goed gelegen was, wyl de sententie van den eenen rechter niet executabel was in 't rechtsgebied van den anderen, welke reden tevens geldt voor de bepaling van a. 64. Schrassert noemt drie uitzonderingen hierop. Comment p. 118.

(a) 't 31° Art. keuren drost en richter goed zoover betreft die »proprieteijt oder eygendomb. Dan daer yemandt om die possessie will spreekken dat parthyen t' selve moegen doen mit sullicke ingangen van rechten als sy tho raede sullen vynden."

dage, mit alle haer schyn und bescheydt, (midts eerst gestelt hebben- degenochsame cautie) aen den gericht tho erschynen und haere saeck voer tho brengen (3). Und sal alsdan recht in possessorio gedaen warden, sonder ennige varsten tho nemen, ten weer saeck dat het gericht noedich achten, parthyen tho remid- tieren tot beter bewys. Und sal alsdan ten naestvolgenden gerichtz- dage, sonder vorder uthstel, sum- marie daerin erkent worden. (4).

63. Maer indien einer mit ge- walddt, ofte anders, ut syn possessy gedrongen worde, und t'selve den drost und richter bewust were, so sal de drost ofte richter denselven geturbierden possesseur, up syn versuick, in syn voerige possessie restituiren und handthaeven, tot dat hy mit recht daerut gesett were. (5)

bende, om die saecken dem gerichte voer- toebrengen, op verlosz ihrer saecken, und dat alsdan t'gericht gehalden sall sijn, sonder eenige varsten to nehmen daerinne summarie to sententieren. Tenwere saecke, dat t'gerichte noedich erachten worde, beter bewijsz van parthien noch ingebracht solde worden, und sullen in dem fall op ten naestvolgende gerichtsdage, sonder eenige vuytflucht to moegen nehmen, daer- inne ordell und recht spreekken. Soe averst ener mit gewalt ofte sonst vuyt syn pos- sessie gedrongen worde, also dat dem officiere bewost, bij wien die possessie sij, sall dieselve officier op versoek van par- thien nae luydt des landtbriefts gehalden syn, dem possessoren in syn possesze ende besitt to halden und dat sonder enich vuytflucht to nehmen (b).

(3) Deze geheele volzin is in 1604 veranderd zooals hij voorgesteld was door de comm. in 1602 »gesien seker appointment, den 14 Junij 1594 bij den quartier gegeven op supplicatie van C. G. Lam»: »Sal de drost oft richter in sulcken ghevalle" enz. Sequestratie komt in 't Veluwsche landrecht alleen voor bij appel Tit. a3. art. 1.

(4) Deze volzin (und sal alsdan enz.) ontbreekt in 1604.

(5) Omtrent 't violentum spolium behelst 't landdagsreces van Octob. 1581 't volgende:

»Alzo gevonden wordt dat id violentum spolium duer partie tegen dandern zeer gemein wordt, und dat daerinne vermitz tegenwordighe krychslopen qualick khan geremediert worden ten landt und stadtrechten, daerdoer die geinteresseerde partie niet en khan tho rechte khommen und vuell claghens derhalven dagelicx vervallet oick dat men by experientie bevindt dat die sterckste partie andere oere goederen invadieren und datelick sijn onthaldende, isz bij die gedeputierden der landtschap goet gevonden dat der aenlegger sall hebben den kuer und option zyne saecke t' institueren entweder voer den officier ter plaetzen, ten landen oft stadtrecht voer den Gelderschen hoeve mitz dat die gedaegde partie behalden sall sijn tho comparieren ten gestalten daeghe und dat geen compensatie van de kosten sall werden gemaect, dan dat die in onrechten bevonden wordt die costen sall gehalden sijn te draeghen. Doch wanneer in die recedentie erkant sall sijn sullen partijen ten landtrechten voert renvoijeert werden den Heeren und officieren in alles hun broecken voerbehalden. vgl. Concel. Ordonn. 1622. a. 40.; Tractaat. v. 1538. a. 25. Geld. Placaetb. Praelim. 3. Dit art. heeft betrekking op het zoogen. possessorium summarissimum, waarbij alleen naar bezit van jaar en dag, niet naar de oorzaak daarvan, gevraagd wordt, 't geen wel 't geval is in art. 62. vgl. Winhoff uitgegev. d. Chalmot p. 390.

(b) Dit art. komt niet voor in eene copie van 't concept, die zich bevindt in 't Arnheemsche

64. Item, wanneer jemandt inleidungh offte uthleidungh wol laten doen, in ennich erff offte guit, die welcke niet genochtsamb geerfft offt geguidet en were, ter plaetsen daer het guit, daerin de in off utleidungh tho geschieen versocht worde, gelegen weer (6), dieselve sal schuldich syn eerst voer den drost offte richter und gerichtsluiden syne actie, sampt de kosten und schade, die mit recht daerumb gedaen und geleden moegen warden, also tho verborgen, dat syne wederparthye daerahn mach gehalden syn. (7)

37. Wanneer oock iemandt inleidonge will doen in enich erff offte grondt, die welcke niet geervet offte geguedt en is, aldaer idt guedt, daerinne hij ingeleydt begeert to sijn, gelegen is, dieselve sall schuldig sijn voer die inleidonge voer dem officier und gerichtsluiden syn action und vervallende gerichtelicke costs genoechsam toe verborgen, daeran die wederpartije gehalden mach syn, offte so die officier die verborginghe niet sufficientlick en liet geschieden, dat men alsdan dat gebreck an den officier sall moegen verhaelen.

VAN BADINGE. (I)

65. Desen inganck van rechten, tho weten mit badinge, sal dienen

VAN BOEDINGHE.

archief; doch 't staat zoowel in 't door de Meester in de Nieuwe Bijdr. Dl. VIII uitgegevene stuk uit 't archief van Harderwijk (laatste artik.), als ook in eene copie van 't concept, die in 't Groningsch archief aanwezig is. Overigens is, behalve verschil in spelling der woorden, 't eenige onderscheid tusschen beide genoemde copieën, dat art. 48 en 169 niet in die van 't Groningsch archief voorkomen en dat daar art. 168 luidt: »Item dat nyemandt hoeger offte swarer interesse van renthen geven offte betalen sall, dan van hondert gulden sesz jaerlicx offte rogge nae marct-ganck tot sesz gulden to, und dat to verstaen van roggerenthe daerop een loesse staet”.

Wijl nu van de copie uit 't Groningsch archief de artikelen niet genummerd zijn, terwijl dit wel 't geval is in die van 't Arnheemsch archief, en deze nummers alle overeenstemmen met die, welke in de adviezen van kantselier en raden voorkomen, is 't waarschijnlijk dat 't concept, zooals 't zich in 't Arnheemsch archief bevindt, der landvoogdes is aangeboden, en de andere copie een voorloopig concept is geweest, waar later bovenstaand art. is uitgelaten en de andere genoemde artt. bijgevoegd of veranderd zijn.

(6) De drost van Veluwe verzocht in 1623 verklaring van 't quartier van de woorden »niet genoechaem geerft etc.” of de goederen der lieden, die wel genoechaem geerft waren stilzwijgend verbonden waren, of dat daar een acte van moest opgemaakt zijn en of »ter plaetse etc. beteekende de geheele Veluwe of alleen 't ambt, waar 't goed gelegen is. Op de eerste vraag werd geen antwoord gegeven, op de laatste antwoordde 't quartier dat hier de geheele Veluwe of Veluwezoon bedoeld werd, wijl elk van deze ampten slechts een rechtsgebied uitmaakte. Vgl. Schrassert. Comment. p. 118.

(7) Door de comm. in 1602 »is geadvisiert, dat sulcke cautie sol moegen gestelt worden ten weinichsten voer d'aenspraecke; tevens stelde zij voor hier nog »by tho fuigen van die cautie juratoir tho prystiren by diegenen so in Veluwen niet geerfft noch geguidet sijn. Edoch tot erkeneniss des gericht, und dat sulcke cautie niet alleen sal worden geadmitteert bij in und utleidinge, maer oick in andere saecken, daer se noedich sal sijn.”

(1) Deze rechtsingang werd gebruikt tusschen inwoners van Veluwe en Veluwezoon; tegen daerbuiten wonenden werd met arrest geageerd. Tit. 10. a. 1.

wanneer d'een d'ander voer schade und scholt, die niet peinbaer is, aenspreken wil.

66. Und, wanneer men deser gestalt jemandt in recht betrecken wil, so sal men hem durch den gesuoren peinder, ten weinichsten drie (2) daeghen voer den aenstaenden (3) rechtzdach, voer hoeffts laten baden, mit vermeldungh van de actie, daerumb hy voergebadet wort, umb sich daerup tho bedencken, und gefat aen der bancken tho kommen, ofte soveern hem de peinder, voer hoeffts, niet aentreffen kunde, sal de badungh, indien hy binnen landts is, aen syne behuisung offte woon-plats geschieen. (4)

67. Item die genige, die also als voersz. aen der bancken gebodet worde, die sal ter eerste bading an den gerichterschynen offhysal vellich gewonnen worden. Ten were saeck, dat hy sich dede vernootsumigen.

68. Welcke nootsuminge hy ten naesten gericht gehalden sal syn tho bewiesen, tot erkenenisse des gericht's und alsdan schuldich syn, antwoordt tho geven off sal anders der aenspraecken vellich syn (5).

69. Item warden voer rechte noot-

60. Item wanneer iemandt om conschap der waerheit, offte voer Heren broicken voergebaedet sall werden, so sal men den selven die voerbaedinge durch dem scholten ten minsten drie daegen voer dem gerichte voer hoefft laten doen, und hem die oersaecken laten anseggen, waeromme hy gebaedet wordt, om sich daerop to bedencken und gefatt aen den gerichte to coemen offte in synen affwesen, sovern hij binnen landts is, an syn behuisonge offte woon-plaetse to geschieden (a).

61. Item die genich die also als vurs voir Heren broecken an die bancke gebaedet werde die sall sich ter eerster baedinge aen den gerichte erschynen offte hy sall vellich gewonnen werden.

64. Item oft alsoe gebuerde, dat sich eener liete vernoidtsumigen, dat dieselve sall gehalten sijn, syn vernoidtsumige ten naesten gerichte to bewijsen, tot erkenenisz des gericht's, und so die noidtsaecken billick erkant wurde, dat hij alsdan schuldich sall syn andtwordt to geven, offte

(2) In 1604 is hier tusschen gevoegd op voorstel der comm.: »geheele oft volcomene.»

(3) In 1604 staat: »gepubliceerde rechtzdach;» wyl in sommige ampten de zitting meer dan een dag duurde, viel de rechtzdag in de volgende ampten gewoonlijk later, dan zij gepubliceerd was (Tit. 1. a. 9).

(4) Voor Heeren breucken had de citatie bij »kerckespraecke» plaats voorzoover de delinquent in 't zelfde ampt woont, Tit. 2. art. 2. »voorhooffs» d. i. in persoon.

(a) In art. 60 wilden kanselier en raden aan 't einde bij de woorden: »sovern hij binnen landts is» voegen »van Veluwen off Veluwensoom respective,» off anders soude die tyt van drye daegen to cort syn om den gebaden daeraff te verwittigen ende voorts aenden gerichte tho kommen."

(5) Vellich zijn d. i. wegens contumacie onverhoord veroordeeld worden.

sumen gehalden, lyffsnoot, watersnoot, Heren gebot (6).

70. Item, wanneer jemandt voer gebadet und aengespraecken wordt umb tho voldoen syn eigen brieven van obligatie, offte voerscholt, by hemselven gemaect, offte anders liquid, die sal hy by sitdenden gericht kennen offt ontkennen, und vorts bethalongh doen off betalong bewysen, sonder, wie duslangh gebruecklick geweest, dach up synen voerspraeck, und andere dergelyken uthfluchten, tho genieten. (7)

so hij datselfde dan niet dede der anspraecken per contumaciam vellich syn (6).

63. Item parthien gebadet synde sullen dach op oeren voerspraeck moegen genieten.

62. Item so eener an der bancken bevonden werde, denselven sall moegen mit recht besetten, offte voerbaeden om een conschap der waerheit. na gelegenheit der saecken, und derselvige sal volgens bij duerende gerichte syne conschap gehalden syn to geven. Doch allet tot erketenisz des gericht.

VAN BESATINGE. (I)

VAN BESATONGHE.

71. Alle diegenen, die in Veluwen und Veluwenzoom woonachtich syn, en moegendes anderen persone, noch gerede guideren, voer schade

(6) In dit art. meenen kanselier en raden »dat behoren geëxcipieert to worden dieghoenen die gebadet syn om des Heeren bruecken.»

(6) Gewoonlijk werden deze gevallen echter naar 't oordeel des rechters uitgebreid. Vgl. Lndr. 4 Bovenampt. Tit. XI. 1. Stat. Gannitensa p. 58.

(7) In 1604 is dit geheele art. weggelaten.

(1) Deze rechtsingang werd gebruikt tegenover vreemdelingen voor alle personeele vorderingen voortvloeiende uit schade of schuld voor zoover 't betrof den persoon of roerend goed. Inwoners van Veluwe of van Veluwenzoom konden dus elkanders onroerend goed altijd, en tevens roerend goed en persoon arresteeren wanneer de vordering een andere oorzaak had, b. v. om getuigenis af te leggen, zooals in 't gericht te Ermel in 1666 is beslist, of bij faillissement of wanneer er gevaar voor ontvluchting bestond. Stat. Gannit p. 20. Mr. v. Riemsdijk

und schult, niet besedten, dan moeten den anderen aensprecken ter banc-ken daer se geseten syn.

72. Wanneer jemandt ennich greeit guit wil laten besedten, die sal sulcken besaet maer een reisz derven doen laeten, und sal daervan binnen veertien daegen, na date van dien, einen schriftlick en weet doen verfeerdigen, und die syner wederparthye, so haest moegelyck, doen ten handen stellen, welcke wederparthye binnen gelycken veertien daegen, na untfaenck des weetbriefs, daertegens untsaet sal doen und syn guit verburgen, alsoe vern hy binnen landts tho weten in desen Furstendomb und Graeffschap were; andersins sal de tijt verlengt und gestelt warden up sesz weecken ofte also, dat hem doenlick sije, daerentusschen by der handt tho kommen, und syn recht waertene-men. (2)

72. Item wanneer yemandts eenige rechtsvorderonge mit besaeth aenheften, die sall maer eenmaell besate behoeven to doen, und daeraff die gerichtelicke wete schicken binnen 14 daegen naedat hem die wete presentiert is toe verdedingen. Daeromme dat in der weten vuytgedruet sall worden, nae anseken der weten, sovern hy binnen landts is, und geen beter recht weet intobringen. Dan buiten den furstendomb Gelre und Graeffschap Zutphen, sal die tijt verlengt und gesatth worden, op zes weecken, ofte alsoe dattet moegelyck sy binnen sulcker tijt to gerichte to coemen, tot erkenenisse des gericht, und mit ener weten verwitticht to warden. Und dese wete sall enen ijederen voer hoeft geschien ten were dat sich ijemandt vervreemde und niet vinden wolde laten,

diss. Bijl. T. Lndr. Tit. 14 a. 2. Behalve in deze gevallen werd op sommige plaatsen 't arresteeren van personen in 't zelfde rechtsgebied wonende met boete gestraft. Stadr. v. Zutf. Tit. 9. a. 1.

Niet arrestabel waren o. a. de leden der Staten, naar de vergadering reizende, volgens Landschaps besluit van 1583; evenzo zij die door de Landschap naar elders werden afgevaardigd Geld. Placaetb. II. 281 en de door 't Hof geciteerden Geld. Placaetb. II 139; ook op vele plaatsen de personen en goederen komende van of gaande naar vrije jaarmarkten. Geldr. Placaetb. II 308. v. Hass. Aant. Lndr. 4 Bovenampt. p. 92. Overigens waren om vrij van arrest te zijn, voor inwoners van steden of andere ampten bijzondere overeenkomsten of privilegiën noodzakelyk; de inwoners van Nijbroek genoten 't voorrecht van zich van arrest te kunnen ontsaan door bij eede hun onschuld te betuigen, »ten waere dat men se mit gericht oft mit schepenen betuygen muchte, oft mit oire selfs opene briefven. Nijh. Gedenk. I. p. 237. In Arnhem waren de inwoners van Veluwezoom, Emmerik, Zevenaar, Huessen en de Lymers niet arrestabel tenzij om getuigenis af te leggen. In den landvrede van 1359 tusschen Gelre en Cleef wordt be- loofd: »nyemant van ons verbondenen, of van onsen ondersaten, den anderen becommeren noch besetten". Nijh. Gedenk. II. p. 123.

In 1509 werd tusschen de raden der hertogen van Gelre en Cleef besloten: »En salmen nu voortain in der vurscr. beijder heren furstendommen ind landen geenreleyen kommer of belletinge die eyen op des anderen onderdanen vytgescheiden alleyn proper schoult, gestanden off geschien laten, dan watterleye forderynge des eyen tot des anderen heren onderdanen vermeynten thebben, sulx to suecken ind to vorderen ther plaitze eyen ytlick dinckplichtich, woenhaftich ind geseten is" Nijh. Gedenk. VI. 1. p. 414, vgl. Geldr. Placaetb. II 28.

(2) Vroeger werden alle arresten, »in der kercke" afgekondigd; 27 Aug. 1640 is door 't Vel. Quartier voorgesteld en door de landschap bekrachtigd, dat voortaan van alle arresten ook aan

73. Und sulcken weet sal einen jeden voerhoefts geschieden, ten weer, dat sich jemandt absentierden und niet en wol vynden laten, als dan mach de weet aen syne woonstede gedaen, und geleverd warden.

74. Weert saeck, dat een scholt oft bade, versocht wesende ennige persone, ofte guit, present und voer oigen synde, tho besedten tselve niet doen en wolde, ofte nadem het besaet gedaen weer, die persone ofte het guit liet gaen, verbrenghen ofte versteecken, sonder dat diegene, die de besatingh hed laten doen, mit behoerlicke burchtocht, ofte anders, eerst versien und versekert were, die sal gehalden wesen, daer voer in tho staen, und tho verantwoord, ofte tho betalen de schult, daer voer de besatungh gedaen sal syn.

75. Und sullen de huisluiden ofte naburen, daertho versocht wesende, den scholtis ofte bade, schuldich und gehalden syn, tot versekerungh van syne gedane besaet, de handt tho bieden, by vyr pondt.

76. Item soveern de scholt, ofte bade, niet by der handt noch tho bekomen weren, so sal men de besaet, mit twe naburen, moegen doen, alst van olts gebruecklick is, die daertho versocht synde, gene weigerungh sullen doen, by peen als voersz.

77. Und sullen de scholten alle peindingen, besatingen, und badin-

dan mach die wete an syn woonstede geschien, und van alles sal die gerichtsbode syn gichte to boeck laten stellen, und so men hem an sijn gewoentlicke woonplaetse ofte sonst niet becoemen khonde, sal men alsdan in der kercken daer by 't laeste syn woonplaetse ofte onderhalt gehadt hefft, die wete laten doen wie biszanher gebrueckt is worden, und sall alsodaene wete so bundich und krefftich syn gelijk off die wete voir hoefts geschiedt were (a).

76. Item een scholt ofte bode versocht sijnde enich persoene ofte guetd present und voer oegen wesende to besetten, t' selve niet doen en wilde, ofte nadem idt besaeth gedaen, den man ofte t'guetd liet gaen, ofte versteecke, sonder dem genen, die de besatunge gedaen hefft mit behoerlicke burchtochte ofte anders genoechsam te versien ofte to versorgen, daer to hem die die huijsluiden ofte nabuijren, daerom versocht synde by vier pondt hulpe to doen sullen schuldich syn, die sall gehalden wesen daer voer intoe staen und to antwoerden ofte betalen die schult daer voer die besatunge gedaen is.

77. Item sovern die scholt niet toe bekhoemen so sal men die besate mit nabuijren moegen doen, alst van alts gebruecklick is.

78. Item sall die scholt alle peindingen, besatunge und baedingen in eigener

erfgrond aan de eigenaren een schriftelijke weet zou gedaan worden, evenals van de andere ingangen van recht.

(a) Kanselier en raden meenden dat in dit artikel uitgedrukt moest worden dat 't alleen op gereede goederen betrekking had, „soe die 74, art. van erfgronde to sprecken schijndt.”

gen, in saecken hunluide compete-
turende (3), in eigener personen doen,
und so sy sulx tho doen weigerich
weren, off sich sunst niet wollen
vinden laten, so veer tselve bewysz-
lick, daeraen sal een jeder gebreuckt
hebben veertich ponden, parthye haer
actie van schade und interesse voer-
beholden. Edoch sullen de schol-
ten, ingevall van kentlicken noot
tho weten, by kranckheidt, heren-
dienst, utlendicheidt, einen unbe-
faemden dienstman voer einen under-
scholt, by den drost offte richter
beedet synde, in oeren dienst moe-
gen gebruecken, doch, so moegelick,
sulcke, die selfs lesen und schrieven
kunnen, die dan binnen twe daegen
van hare peindingen, und besaten,
aen den overscholten gichten sullen.

78. Item so een persone, offte
ennich guit met recht besedett wurde
und de persone sonder burchstellinge
untginge, offte dat guit, sonder ver-
borginge, verbrochte, die sal den
Heer gebreuckt hebben veertich
pondt (4), und die dat anderwerff
dede, sal daeraen apenbair gewaldt
bedreven hebben, parthyen oehr
recht und actie unbenomen.

79. Alle besatingen up jemandts
persone offte guit gedaen, sullen

persoen doen, und so hij sulx to doen
sich weijgerich maeckten, offte sich sonst
niet wolde vinden laten, sovern sulx be-
wyszlick were, daeran sall hij gebroect
hebben veertich pondt, halff tot behoiff
des Heren und halff tot behoiff der par-
thien, edoch dat syn im fall kentlicker
noidt, to weten, in kranckheit, Herendienst,
und vuytlandicheiten enen onbefaemden dienst-
man voer enen onderscholt in oiren dienste
moegen gebruijcken die selfs schrijven und
lesen kan.

79. Item soe een persoen offte enich
guedt mit recht besettet worde und der-
selviger sonder borchstellonge, voer die
ontsatinge ontginge, offte sonst dat guedt
sonder verburginge verbrocht worde daer
durch sall den Heren gebroect syn veer-
tich pondt.

80. Item dat alle besettingen op ye-
mandts persoen oder gueder sullen ont-

(3) »Competurende" d. w. z. van roerende goederen, want bij onroerende is de drost of richter alleen competent. Tit. 14. a. 2. Tit. 13. a. 1. De gicht d. i. de getuigenis werd door den drost of richter, zittende met 2 gerichtsliden, ontvangen. Winhoff Uitgegev. d. Chalmot p. 192.

(4) In 1604 zijn hier in plaats van »veertich pondt" ingevoegd de volgende woorden: »over eenactie bedraghende hondert daler oft daeronder tien ponden, und boven de hondert daler twintig ponden und sullen die daders ingeval van notore moetwil ende verachtung van de justitie neffens de voorsz boete noch staen tot erkenenisse des gerichts.

De comm. rapporteerde: »Alsoick bij ennige stedevrunden voergegeven wordt, dat die breucke van veertich heren ponden tho verboeren bij digenen die in het besaet gaen tho groot schijnt te sijn in verglijckung van 't gene daerop in die steden tho breucke staat, sije daervan ten naesten aen den quartier gereferiert.

untslagen syn under behoerlicke ontsaet und burchtucht und, by gebreck van dien, sullen de personen, und guideren in arrest bliven. (5)

80. Item, dien ennich guit in synen huise ofte bewaernisse besedt worde, und de last van t'selve tho bewaren voer den officier annembt, und het daerenboven ewech laet brengen off versteecken, die is schuldich tho verantwoorden und in tho staen voer de scholt ofte actie, daer vur t'selve guit beset was.

81. Wanneer een besatinge geschiet ter instantie einer persone, die niet geerfft und geguidet is, ter plaetsen daer de besatinge geschiede, so sal de persone, welcke de besatinge hefft laten doen, voer de onkosten burch stellen, soewael als die ofte des guit beset is. Und, byaldien d'anlegger in den unrechten bevonden worde, sal hy den verweerder allen schade und interesse, so gerichtlick als ungerichtlick, tot taxatie und moderatie des gericht, erstaden. (6)

slaegen sijn op behoorlicke borchtochte, und dat by gebreck van borchtochte sullen die persoenen ofte gueder blyven in bewaernisse.

81. Item die enich guedt binnen synen huijse ofte bewaernisse besetht wordt, und die lasten van t'selve to bewaren aenimpt, und daerenboven en wech liet brengen ofte versteecken, die is schuldich to verandtworden und in to staen vuer die schult und actie, daer voer t'selve guedt besetht was.

82. Item wanneer ene besatinge geschiedt van wegen eener persoenen, die niet geerfft en is, daer die besatinge geschiede, so sall die persoene, diewelcke die besaeth hefft laten doen, sowell voer die onkosten burch stellen als die besatete persoene, und so hij in den onrechten bevonden worde sall hij hem syne schaede und interesse so gerichtlick als ongegerichtlick, wederomme verrichten tot erkenzenis des gericht.

73. Item sall dit woe vursz mit allen anderen gerichtlick en weten geholden worden.

(5) In 1604 is hier bijgevoegd: »Hier is te weten waer gesproken wort van cantie te stellen dat t'zelve te verstaen is niet alleen van recht te staen maer oock vant ghewijsde te voldoen.»

Door de commissie werd dit voorgesteld zijnde dit: »vermoeghe des quartiers verclarungh, gedaen op enen lantdach binnen Arnhem in Aprilis 99 in saecken von Heerde und Dovys».

Deze Dovys, een burger van Deventer, had geweigerd, nadat hij door den drost te Voorst gearresteerd was, cantie voor 't gewijsde te stellen, en was daarom gegijzeld en op »St. Johans Poorte» gebracht. In April 1599 kwamen nu de scholt van Twente, de burgemeester en een schepen van Deventer, als afgezanten van de landschap Overijssel ter quartiers vergadering te Arnhem en verzochten »dat Derick Dovys mit syne gepresenteerde cantie van rechts te plegen mocht volstaen, und syner behafftongh verlaten worden.» 't Quartier antwoordde: »dat sy niet en konnen verstaen datter van deser sijden anders dan nae lantrecht gedaen sije. Volgens 't welcke lantrecht und d'observantie van dien die voers. Dovys schuldich sije geweest ontsaet te doen und cantie tho stellen niet alleen van ten rechten tho staen maer oock voer voldoeningh vant gewiesde.»

(6) »ongerichtlick». Volgens Veluwsche gewoonte moest de verliezende partij alleen de gerichtelijke kosten voldoen d. i. die aan drosten, schouten, voorspraken, landschrijver enz. verschuldigd waren, tenzij 't tegendeel uitdrukkelijk bepaald was, zooals in dit art., in Tit. 14 a. 22. T. 15 a. 1. T. 18 a. 11.

VAN PE

82. In de voertaen in zoom voer p den, scholt gerichtliche k geven und g is (2), son binnenjaersch (3)

83. Desgel ringe in ced

(1) In dit hoo ingang gebruik als gevolg van e wordt en daarom

(2) »scholt» gesteld is; »ren Opmerk. p. 53; Veluwe verboden

»bekent in ger bezegeld door de v. 1532 zegt: » hem mitten rich besegelt hebben

(3) In 1604 i De comm. stel andere Heren p Quart. Verg. va hier geinserit o bij den averpend by den overpain »goet eerlyck g Aan den persoon gens gewijsde v alleen bij weiger was verder belas en pandkeering zitting in 't lan ting, maar geen p. 102. Winhoff Vel. Pract. p. 15

»Parate executi den werden dade Voor Heeren l spraecke of badi Heereinguldens

82. In den eersten sal van nu voertaen in Veluwen und Veluwenzoom voer peinbaer gehalten warden, scholt und rent, bekent in gerichtlicke brieff und segel, die gegeven und gepassiert syn als recht is (2), sonder onderscheidt van binnenjaersche, ofte verjaerde rent. (3)

83. Desgelycken, pacht und hui-
ringe in cedulen gemaect, sowael

66. Item dat men van nu voertan voer schult ofte renthe die gerichtelicken in segelen und brieven bekandt und gegeven sijn als recht is, desgelycken voer binnenjaersche pacht, die in ofte buiten cedulen gemaect weren, voerts voer schulden die in gerichtshoecken gerichtelicken bekandt sijn sall moegen peinden, nae inhalt und vermoege der brieven pachtcedulen pachtung und gerichtelicke, bekentenisse, und off daer pandtkeronge op

(1) In dit hoofdstuk worden alleen de gevallen opgenoemd, waarin men van dezen rechtsingang gebruik kan maken, de executie zelve wordt behandeld, in Tit. 13 en 14, doch daar als gevolg van een gewezen vonnis, terwijl in dit hoofdstuk de schuld als liquide beschouwd wordt en daarom geen voorafgaand vonnis noodig is.

(2) »scholt» d. i. eene vestenis, een contract waarbij een onroerend goed tot onderpand gesteld is; »rente», d. i. gevestigde jaarrente, uit eens anders onroerend goed. Pronk. Opmerk. p. 53; andere renten of interesten spruitende uit personeele schuld waren vroeger in Veluwe verboden. Goris. Comment. p. 203.

»bekent in gerichtlicken brieff und zegel.» De richter- en schepenbrieven waren gewoonlijk bezegeld door den amptman en twee gerichtslieden; tegen deze gold geen exceptie. De Indbr. v. 1532 zegt: »voirt wiert saecke dat enichman vur den richter off vur gerichtzluyde des men hem mitten richter und mit gerichtzluyden off mit oeren brieven die die richter off sy selven besegelt hebben avertuegen mach des en mach hem nyemantz ontschuldigen.»

(3) In 1604 is uit art. 84 genomen en hier bijgevoegd: »item gerichtlicke bekentenisse.» De comm. stelde voor 't overige van art. 84 te schrappen, wijl Heren breucken en andere Heren penningen door den overpander met parate executie geïnt worden; maar in de Quart. Verg. van Maart 1604 wilde men 't art. toch behouden en stelde daarom voor: »sye hier geïnsert off per parenthesin gestelt, dat Heeren breucken und andere Heren penningen bij den averpender geexecutiert werden.» In 't landrecht werd er nu achtergevoegd: »worden by den overpander met parate executie geïnnert.» (art. 6). De overpander moest in Veluwe een »goet eerlyck geboortigh man», in Overijssel en Utrecht moest hij een adellijk persoon zijn. Aan den persoon of 't goed van dienstlieden moest door den overpander gepand worden volgens gewijsde van 't klaringsgericht van 1552. Zoo 't andere personen betrof, deed hij 't alleen bij weigering van den onderpander. In 't klaringsgericht was hij de gerechtsdienaar en was verder belast met de executie bij panding, opsterking en van vonnissen tusschen panding en pandkeering gewesen. Hij had toezicht op de jacht in Veluwe en had tot 't jaar 1706 zitting in 't landgericht, evenwel had hij reeds sedert 1619 volgens Quart. resolutie wel zitting, maar geen stem. v. Riemsdijk diss. p. 100. v. Hasselt. Oorsprong van 't Hof v. Geld. p. 102. Winhoff uitgegev. d. Chalmot. p. 176. Landr. Tit. 13. a. 7. Tit. 23. a. 21. Schrassert. Vel. Pract. p. 155. Zie over het salaris Landr. Tit. 35. a. 29, 30 en 31.

»Parate executie» d. w. z. er had dan geen opbading en aaneigening plaats, maar de panden werden dadelijk gerechtelijk verkocht.

Voor Heeren breucken niet gerechtelijk bekend of met recht verwonnen, moest metkercken spraecke of bading geageerd worden. Tit. 2. a. 2.

Heerenguldens = inkomsten van vorstelijke domeinen. Vlg. Schrass. Cod. Stukk. p. 196.

buidtenjaersche als binnenjaersche. (4)

84. Item gerichtliche bekentenisse, heren breucken, gerichtlichen bekent, off mit recht verwonnen, Heren gulden, schattingh und andere Heren penningen.

85. Desgelycken scholt off rent, bekent in hielixbrieven, maechgescheiden, und moitsoenbrieven, die van de hielixfrunden, dedigs luiden ofte scheidtzfrunden aen beiden syden tho merendelen ofte over de helfften, besegelt ofte underteikent syn. (5)

86. Item verdient loon, maegenaes, verteerde kosten, geleent gelt. (6)

87. Und off tegen allet gene voersz. in pandtzerung geschiede, sal de verweerder, by sitdenden gericht, bethalung doen, off bethalungh bewiesen. (7)

geschege sall die verwerer voer die binnenjaersche renthe ofte schult, eiv insgelicken die binnenjaersche pacht bij sittende gerichte betalinge doen ofte betalonge bewijsen und tot gene ontschult gelaten worden. (a)

67. Wurde yemandts gepeindt vur veriaerde renthe insgelycken voer verjaerde pacht, voert verdient lohn, item magenaesz und verteerde kosten, binnen ofte buitenjaers verdient ofte verteert, waer voer men allet sall moegen peinden und off daerop pandtkeronge geschege, sall die verwerer daerop betalinge doen ofte bewijsen, ofte daervoer ter ontschult staen, ofte die beclaechede sall dat dem cleger op syn behalt moegen schieten, welverstaende dat men op magenaesz, verdient lohn und verteerde kosten by sittende gerichte sonder eenige yurgange

(4) »In Cedullen gemaectt» is hier overbodig wijl volgens Tit. 26 a. 3 geen andere huur erkend werd.

»binnenjaersche» d. i. waarvan de termijn nog niet verschenen is. Schrass. Vel. Practis. p. 111. Vlg. Stad. v. Zut. Tit. 10. a. 5.; Landsch. resolutie v. 1593 Geld. Placaetb. II. 37. a. 24 van »tractaat van 1538 laat peinding voor binnenjaersche pacht toe, »sonder enigen voerfanck tho gebruycken.» De beteekenis, die Chalmot, uitgave v. Winhoff p. 423, aan binnenjaersche hecht nam. dat waarvan de termijn nog geen jaar verstreken is, is moeielijk te verklaren; zoodra toch de termijn gekomen is, bestaat 't vorderingsrecht, dat men tot na 1/3 eeuw kan uitoefenen; om echter nu ook vóór den vervalldag zijn recht te handhaven, was deze bijzondere bepaling voor binnenjaersche noodig.

(a) Bij dit art. merken kanselier en raden op: »Dat genouch waere dat die verweerder die penningen in den gerichte namptizeerde oder lachte ende voorts die aenlegger dieselve lichtede op genouchsame gerechtelycke cantie oder burchtale van (indien hy bevonden worde mit onrechte gesproocken off quade peyndonge gedaen to hebben) dselve to restitueren.» De panding berust echter op de onderstelling, dat er geen questie over de schuld bestaat, maar wel over de wijze van betaling o. a. Winhoff uitgeg. d. Chalmot p. 398 en 423; Schrass. Comm. De panding of pandkeering, ten onrechte gedaan, wordt gestraft met vier pond. Tit. 14 en 15.

(5) »hylixbrieven en maechscheyden» is hier overbodig wijl Tit. 27. a. 1., die gelijk stelt met gerechtelyke bekentenis.

(6) »magenaes» d. w. z. eet- en drinkwaren; »verteerde kosten» = alles wat tot 's menschen leven noodzakelijk is: spijs, kleeven, woning enz. Schrass. Vel. Pract. p. 113. Winhoff uitgeg. d. Chalm. p. 420.

(7) Op dit hoofdstuk volgt in 1604 dat van »Klacht, verburgungh und contraverburgungh, derselver,» zooals 't door de comm. n 1602 was voorgesteld; volgens haar was 't »notoirlicken na alden herkommen in Veluwen gebruecklick.» Later werd deze rechtsingang weinig meer gebruikt, wijl de procedure te kostbaar en te langdurig was.

to genieten andtwordt als voirsz geven sall.

68. Item voer schulde offte renthen in hijlicxbrieven und magescheiden gemaect, die van den dedingsluiden und hylicxfrunden ten beiden sijden toe merendeel offte oever die helfte besegelt offte onderhandteyckent syn, sal men moegen peinden, und off daer pandtkeronge op geschege, sall die verwerer by sittende gerichte betalonge doen, offte bewysen allet tot erkenenisz des gerichts. (b)

69. Item voer Herengulden, renthen, schattongen und pennongen sal men moegen peinden, und off daer pandtweringe op geschege, sall die verwerer bij sittende gerichte betalinge doen offte bewijsen und tot gener onschult gelaten worden. Desz sullen die boerers offte ontfangers den genigen, die idt begeren quitancie to geven schuldich und gehalten sijn.

70. Item deszgelycken voer Herenbroicken die gerichtelicken bekandt sijn, offte mitten rechten gesleten und verwonnen sijn sal men moegen peinden und off daer pandtweronge op geschege, sall die verwerer bij sittende gerichte betalonge doen offte bewijsen, und tot gener onschult gelaten worden.

(b) De kanselier en raden zeggen: »By namptissement oder leggongh ende lichtongh op cantie als boven soude nyemant verkort en kunnen worden, en dat men in dem gevalle gheen erkenenisse des gerichts behouven en soude, by wellick erkenenisse des gerichts schyndt een duer open gehalden to worden om eenen frundt to moeghen off kunnen helpen ende alsoe die eene der parthyen tho vernadeilen.»

HOE MEN GEREET GUIT VERWINNEN
UND SLIJTEN SAL.

VAN GEREEDT GUEDT TOE SLIJTEN, VAN
PACHT OFFTE RENTHEN.

88. Als einer hefft doen peinden aen gereet guit, welcke peindungh den gesuoren scholtis offte peinder thosteet (1), so sal de eischer, de gepeinde panden, des anderen daechs, voer den scholt und twee gerichtsluiden, upbaden (2), und een ordel vragen, hoe hy met de panden vortvaren sal, aen einen gerichtzman, die daerup sal wiesen voer recht, dat hy de panden voer drie herbergen offte by gebreck van herbergen, voer anderer goeder luiden huiser veilen sal und den luiden den coip bieden. Und sal de scholdt midten gerichtsluiden tuiven, tot dat d'anlegger wedrumb kompt, und hefft de panden geveilt, wienvolgendts de anlegger van stonden aen gaen sal, und doen de veilungh in maten voerverhaelt. Twelck geschiehende, seggen de herbergiers offte luiden: neen sy begeeren de panden niet tho kopen, dan gestaen der veilungh, dergestaldt, dat de aen-

59. Den anlegger sall mitten geswoeren scholt in wat ampt van Veluwen offte Veluwenzoem dat erff offte guedt gelegen is, peinden an gereedt guedt, t'sye an have, beesten, koyen dat opten erve bevonden wordt, und sall die panden des anderen daeges voer dem scholt und twe gerichtsluiden, opbaeden und sall een ordell vraegen, woe hij mitten panden voertfahren sall, dat die scholt besteden sall an enen N., die daerop wijsen sall voer recht, dat hij die pande voer drie herbergen, offte bij gebreck van dien bij ander guede luiden huisinge veilen sall, und den Heren die coep bieden, so lange sall die scholt mitten gerichtsluiden blyven sitten, dat die anlegger wederom khompt int gericht, und hefft die panden geveilt, soe sall die anlegger van stonden an gaen, und veilen die voer drie herbergen, offte bij gebreck van herbergen voer drie nabuijr huijseren, und vraegen die weerden offte weerdinnen, offte die nabuijren bij gebreck van dien, off sij

(1) De schout of diens gemachtigde deed de panding aan den verweerder in persoon of aan diens woning, daartoe gelast door den aanlegger, die hem eene schriftelijke akte mede gaf; de schout had dan de gewoonte den verweerder een knoop van zijn jas af te trekken of een splinter van de deur af te snijden; wanneer 't onroer. goed betrof, haalde hij een kluit aarde van 't land; wanneer de »wete» van de executie gedaan werd, nam de schout een halm van den grond of een lepel mede, als de verweerder dit belette werd hij geacht zich tegen de pandhaling te willen verzetten. Slichtenhorst. Aanmerkingen over 't Vel. landrecht. (handschr.)

De panding en pandkeering moesten voor zonsondergang geschieden. Schrass. Comm.

't Gevolg van panding was, dat de goederen reeds als eigendom van den aanlegger beschouwd en, in geval van vervreemding, vervolgd konden worden. Generale panding op alle goederen van den debiteur had 'tzelfde gevolg voor alle goederen, die binnen een zeker district gevonden werden. J. Schrass. Consult. en advis p. 131.

Wat onder gereede goederen te verstaan is, werd door den raad van Arnhem in 1602 aldus bepaald: »alles wat gedragen of gedreven kan worden, geen mensch wezende; tevens losbare rentebrieven, renthe en thinsen, verschenen of vervallen huur, gemaaid gras en koorn, afgehouden hout, schepen met toebehooren enz. (Handschr. van Slichtenhorst.)

(2) Opbaden = opveilen. Winhoff. Uitgegev. d. Chalm. p. 210.

legger den koop aen hem behaldt, die dan wedrumb gaet by den scholt, und den gerichtzluiden, und secht: heer scholt, ick heb de panden geveilt voer drie herbergen offte huijsen, dan daer en was niemandt, die de panden kopen wolde, daerumb biede ick u, in stadt des Heren, den koop. De scholdt antwoordt: de Heer en wil geen panden kopen, ick geve u den koop, van wegen des Heren, wedrumb aver. Voert sal d'anlegger aen den scholt begeren, dat hy noch een ordel bestaede aen einen gerichtzman, hoe hy mit syn gepeinde und gesleten guit vortfaren sal, die daerup wiesen sal voer recht, dat hy den verweerder de weet und de loese daarvan sal laten doen und anbieten. Als dan de weet und loese den verweerder gedaen und also aengebade is, und hy binnen 14 daegen na untfanck der weten, niet en queme und beschudden syn gepeinde guit, mit geldt off mit recht, sal de scholtis den aenlegger alsdan, up syn versuick, daerahn heren und guiden. Und sal volgendts dieselve gesleten panden, up twee sonnen upgengh, und einen sonnen onderganck in der herbergen, offte aen de kerckhoff, veilen und die aldaer ten hoochsten pryse verkopen, daer den aenlegger affnemen sal syne bewyslicke scholt, und den schade mit recht daerby, tot taxatie und moderatie des gericht. Liepe daerover, dat sal den verweerder thorough ge-

panden coepen willen, sij seggen: neen, sij hebben geen gelt to coepen, dan wij staen u die veilingen, also dat die anlegger den coep an sich selfs behalt, und gaet wederom int gericht und secht: heer scholt ick hebbe die panden geveilt voer drie herbergen offte huijsen, dan daer is nijmandt geweest die panden coepen wolde, so sall die anlegger seggen: heer scholt ick biede u, in statt onses aldergenedigsten Heren den coep. Die scholt sall seggen: onser aldergenedigsten Heer will geen panden coepen, ick geve van wegen onses aldergnedigsten Heren u den coep wederomme oever. Soe sall die anlegger an den scholt begeren, dat hy een ordell bestade an eenen N. hoe hij mit synen gepanden ende gesleten guede voertfaren sall, die daerop wijsen sall voer recht, dat hy demm verweerder die wete und die loesse daarvan sall laten doen. Alsdan die weete und die loesse dem verweerder also gedaen is, und khompt die verweerder binnen 14 daegen nae ansihen der weten niet, und beschut syn gepande pandt mit gelt offte mit recht, sall die scholt den anlegger alsdan op syn versoeck daeraen heeren und richten, und sall dieselve gesleten panden tot tween sonnen opganck und enen sonnen onderganck in den herbergen offte an den kerckhoff veilen und aldaer datselve ten hoichsten prijse vercoepen (a), und kan hy desz daer niet vercoepen, sall hy dat brengen ter naester marekt daer hy dat vercoepen kan, und nehmen daeraff syn summe und gerichtelicken schaeden, liep

(a) »Und vercoopense bij bernende keerse" staat in een aantekening van v. d. Hell, Rentmeester van Veluwe (Handschr.). Elders heet het: »bij uitgange der bernende keerse" d. w. z. bij 't uitgaan der kaars werd de toeslag gedaan. Stadr. v. Zutf. Tit. X. 2. Arnh. Oudh. III. p. 112. Landr. Roermond 2^e Dl. Tit. 3. a. 12.

geven warden, und gebraecke daer-aen, mach hij vort suiken daer, und so idt na recht behoert. (3)

89. Item men sal voer schade und scholt eerst spreekken up de gerede guideren, und de verwinnen un slyten eer men todten erffgrondt kommen mach.

90. Und umb tho schutten schade und unkosten, so sal men levendige haeve und etende panden laten up de stede daer men se hefft doen pein-den, hent de veertien daegen der beschuddingh umbgekomen syn, und so jemandt sulcke gepeinde pan-den verbrochten, off dede verbren-gen, die sal daeraen wille und ge-waldt bedreven hebben, und tot sHeren straff staen.

91. Hier is tho weten, dat de executie van gereet guit, sonder oppositie van parthyen verwonnen synde, ofte daer verwilkoering van verwonnen panden geschiet sye, den scholten competiert. Maer daer pandtkerungh gevallen, und sen-tentie up gevolcht is, daer gebeurt d'executie den overpander.

92. Daer oick pandtsterkungh up gereet guit by parthyen verwilkoert is, steet de executie van gelijcken by den overpander. (4)

daeroever dat sall hy geven dengenen, die dat pande off gepandt weer, und ge-broeck daeran, mach hy voertan soecken und haelen van andere gerede guederen tot syner summen und schaeden toe. (b)

55. Item sal men voer schulden eerst verwinnen und slijten die gerede guede-ren, eer men tot den grondt to vercoepen sall moegen procedieren.

71. Item om to schutten groeten schae-den und oncost so sal men levendige haeve und etende panden laten op die stede, daer men sij gepeindt hefft, hent die 14 daegen der beschuddinge om syne bij also dat men een pandt to rechte geven sall, und die panden oeck niet to ver-brengen, bij een peen van gestrafft to worden nae erkenenisz des gerichts, und gelyckewell mach diegene den idt pandt gepeindt is syn gepeinde pandt vervolgen und anfangen waer hy datsel-vige bekhoemen kan, doch hierinne vuytgesondert van des Heren pennongen waervoer men mach pein-den, und die panden sonder vertreck ofte sonder enich vervolch vercoepen nae dattet van noeden weer. (c)

(3) Zie landbr. 1532. a. 3 In 1604 volgt op dit art.: **art. 2**, zooals 't door de comm. was voorgesteld.

(b) Art. 59 »is vol quader talen» zeggen kanselier en raden.

(c) Bij dit art. merken kanselier en raden op, »dat die pene ende straff van het verbringen behoort seecker tho syn ende naemhaftich gemaect te werden.»

(4) »Verwillekeuring» drukt overeenstemming van partijen uit en wel hier om van de gewone wijze der procedure af te wijken. Daarom zeide men: »verwillekeuring breekt land-

HOE MEN UP ERFFGUIDER PRO-
CEDIREN, UND DIE VER-
WINNEN SALL.

93. In den eersten, so wie renten ut ennich erff und guit, jaerlix geldende hefft, daer in den rentbrieff, meer onderpanden als een benoemt staen, die is gehalden syn eerste genoembde onderpandt eerst tho vorderen und tho verwinnen. Und so veern het eerste onderpandt voer syn achterstedige rendt, und den schade mit recht, niet genochsamb were, so sal hy vort up de anderen procediren moegen, wie nha landtrecht gebruecklick is. Niettegenstaende in brieff und segel anders mucht overgegeven syn.

94. Item als einer up erffguit spreeken wil, voer scholt die niet peinbaer is, sal tselve guit doer den drost offte richter (1), ter plaetsen daert gelegen is, doen besedten, und het besaedt, drie veertien daegen na malcanderen, in der kercken laten verkundigen, und als de drie veertiendaegen umbgekomen syn, sonder datter untsaet tegen geschiet is, so sal den aenlegger, voer den drost offt richter und gerichtzluiden

WIE MEN GUEDT VERWINNEN SALL
NAE DEM LANDTRECHTE VAN VELUWEN
DIE GEEN GERICHTELICK BRIEFF EN
HEFFT.

56. Item die eenige renthen vuijt enich erff und guedt jaerlix geldende hefft, daer meer onderpanden als een in den erffrenthebrieff benoemt staen, die sall geholden syn, syn eerste gesatte und genomineerde onderpandt to vorderen und in to winnen eer hy tot die ander onderpanden mach koemen; edoch sovern het eerste onderpandt voer sijn schuldt to betalen niet genoech en is, dat men alsdan voert op die andere procedieren sall, als men nae landtrecht gebruecklick is.

39. Item so sall die anlegger mit dem peinder daeronder dat guedt gelegen is drie 14 daegen dat guedt doen besetten in der kercken, und als die drie 14 daegen omgecoemen syn, so sall die anlegger coemen mit dem peinder voer den drost offte richter nnd laten besaeth gichten, daeraff gehoirt dem Officier een olde groit und dem peinder syn beseth gelt.

40. Und sall alsdan die anlegger den richter een ordell gerichtelick vraegen, woe hij vorder procedieren sall in der saecken, twelck die officier bestaden sall

recht." Verwillekeuring van verwonnen panden beteekent een overeenkomst, waarbij 't pand na de aeneigening den aanlegger blijft zonder gerechtelijken verkoop. »Verwillekeuring van pandsterking" is eene overeenkomst om 't pand zonder opveiling en aaneigening dadelijk gerichtelyck te verkoopen of, zoo 't onroerend goed betreft, dadelijk de »aanhering" te doen. Schrass. Vel. Practis. p. 155. In 1604 volgt hier nog: **art. 7**, zooals 't door de comm. was voorgesteld. Van vonnissen tusschen panding en pandkeering gewezen, werd echter appel toegelaten. Tit. 23. a. 2.

(1) 14 Juni 1594 is door 't quartier vastgesteld, dat de scholten alleen met expresse volmacht en autorisatie van drost en richter, onroerende goederen, mochten panden en arresteren. Vgl. v. Riemsdijk. diss. Bijl. T. In 1640 is deze driemaalige kerkelijke afkondiging door een schriftelijke kennisgeving vervangen. Geld. Placaetb. II. 297. Schrass. Vel. Pract. p. 161.

kommen, und vragen een ordel, hoe hy voertprocideren sal, twelck de drost offte richter bestaeden sal aen einen gerichtzman, die den anlegger dan sal wiesen todter peindungh.

95. Und indien sulcken besaet gedaen weer door des drosten offte richters gesuoren, volmechtigen, offte peinder, sal de gesuoren, in manieren als voersz., daervan syne gicht doen, voer den drost offte richter und sal dan oick vorts een ordel gevraegt und gewesen warden als voersz.

96. Item sal de anlegger, nadat hij hefft doen peinden als recht is, tsye datter besaet wie voersz. voergegaen, offte dat hy van peindungh aengeheven, de panden driemaell upbaden, voer den officier offte synen gesuoren volmechtigen, tot drie veertien daegen, und, als de drie upbadingen also geschiet syn, so sal d'anlegger den officier offte synen gesuoren volmechtigen, allet oircondt gerichtsluiden, vraegen, hoe hy midter saecken vortfaren sal, daer up d'anlegger gewesen sal warden ter veilungh van syn gepeinde pandt voer drie herbergen, offte voer ander goeder luiden huiser.

97. Welcke veilungh in maten als voersz. geschiet, und de gicht daervan voer den officier, offte synen gesuoren volmechtigen, gedaen synde, sal de anlegger den officier offte synen gesuoren volmechtigen, van des Heren wegen, den koop biden, van den goede, und sulcken koop mach d'officier offte synen gesuoren volmechtigen, veertien dae-

an enen van den gerichtsluiden, die den anlegger wijsen sall totter peyndonge.

48. Item eyn verwin dat men doet mit gerichtelicken brijeven dat behoefft die besate nijet maer die sal peynden und voirts slyten und opbaeden nae vermoegh synes gerichtlicken bryeffs, und laten dem peijnder syn gichte doen dairaff komt dem officier eene olde schilt und die landtschrijver een oirt schiltz.

41. Item sall die anlegger naedem hij hefft doen peinden als recht, die panden driemaell opbaeden voer dem officier tot allen 14 daegen, und van elke opbaedinge geboert dem officier een alde groet, und als die drie opbaedinge also geschiedt syn, so sall die anlegger dem officier vraegen, woe hij daarmede voertfaren sall by gerichtsluiden. So sall die anlegger gewesen werden dat hij dat pandt veilen sall voer drie herbergen offte bij gebreck van dien voer ander gueder luiden huisonghen. Dan sal die anlegger coemen mit die weerden offte weerdinnen offte den anderen luiden daer die opboedinge geschiedt is, und sij sullen oer gicht doen, voer dem officier, dat hij dat pandt niet coepen en willen, want sij geen gelt en hebben. Und daeraff is die anlegger dem officier schuldich enen olden groet und dem landtschrijver enen halven olden groet.

42. Item sall die anlegger dem officier van desz Heren wegen den coep biden, van den gueden, und den coep mach den officier 14 daegen an sich

gen, aen sich halden, den hy daer teindens den anlegger gunnen und wedrumb overgeven sal.

98. Dienvolgends, sal de anlegger syner wederparthye, doer den officier ofte synen gesuoren volmechtigen, einen schriftlicken weet laten doen, daerby den verweerder sal uperlacht worden tho kommen verdedingen syn gepeinde guit, isz hy binnenlands (2), over veertien daegen und is hy buidtenlands, over sesz weecken nha untfanck van de weet, ofte so na ummers doenlick, gelyck hiervoor int capittel van besaten breder verhaelt is.

99. Weert saeck, dat de verweerder ofte gecitiede, binnen de tyt in de weetbrieff bestemt, gene pandtke-rungh dede, so mach de anlegger den officier ofte synen gesuoren volmechtigen, daertho vorderen, dat hy hem, oircondt gerichtzluiden, aen den guide gebiede, und doe de eerste ruimingh. (3)

100. Und sal van nu vortan van de eerste ruimingh, sowael als van de peindungh, den eigenar ofte landtheer und den gebruker des guits oick einen schriftlicken bese-gelden aepen weet voer hoefts ofte ten weinichsten aen syn woenstede, gesonden und gedaen warden.

101. Item, so de verweerder de eerste ruimingh binnen veertien da-gen nha untfangenen weet niet ut en dede als recht is, sal der anlegger, daerenteindens, aen den officier ofte synen gesuoren vol-

halden, daerenteijndens mach die officier den anlegger der coep gunnen.

43. Item binnen die 14 daegen van den coep sall die officier dem verwerer die weeth doen, so hoert dem officier van dat segell een olden schilt und dem landtschrijver een oert olden schiltz, und so mehr weten als een van noeden, daermede sall idt gehalden werden als idt mit die weten der inleidonge und vuytleidonge geschiedt, und een geswoeren boede sall die weten draegen und gichten die gerichtelicken aen den officier, dem daervan geboirt enen alden groet und dem landtschrijver enen halven alden groett.

44. Item ist saecke dat die verwerer binnen 14 daegen hy die weet ontfangen hefft, die weet niet vuyt en dede, so mach die anlegger dem officier daerto vorderen, dat hij met hem in eygener persoene mit hem rijde op dat guedt, daerto dan den officier gehalden sall sijn, ofte sijn gequalificeerde stadtholder als vursz und doen ruiminge und van elke ruiminge dem grondtheeren und pechter die wete schicken, und dat moet geschieden drie veertien daegen, und daeraff is den anlegger dem officier schuldich van ijegelicke ruyminge enen alden schilt, und den landtschrijver enen alden groet....

(2) binnenlands d. i. binnen Gelderland, vgl. Tit. 10. a. 2.

(3) Evenzoo wordt bij inleiding gehandeld ingeval geen uitleiding gedaan is; dan wordt ook de eerste ruiming gedaan en verder evenzoo als hier bij panding geprocedeerd.

mechtigen, moegen gesinnen und gebieden laten de tweede ruimungh.

102. Und so de tweede van gelycken binnen de naeste veertien daegen niet ut gedaen worden, sal de aenlegger vorts moegen procediren, tot de derde ruimungh, daarmede dan d'aenlegger in dat verwonnen guit geset, ingeheert, und aengeeigent wordt.

103. Van welcker tweder und derder ruimungen biedungh den rechter elcke reisz, mundtlick off schriftlick, verwiddiget sal warden.

104. Dat guit aldus verwonnen synde, so sall de drost oft richter den landtschriever bevel doen, den aenlegger synen verwinsbrieff veerdich tho maecken, die de drost ofte richter besegelen sal und des guits, van des Heren wegen, den aenlegger een waer syn, totdat hy mit betteren rechten, na landtrecht van Veluwen, daer weder utgesleten und verwonnen were.

105. Item van elcke ruimungh, die de gebrucker des guits versidt, breuckt hy den Heren vier pondt. Und, so hy de leste ruimungh versaete und d'aenlegger daerover aen den officier claegden, so hed de gebrucker synen hals verboert.

106. Item oft gefiele dat de ver-

49. Item als dan dat guedt heell verwonnen is, und die anlegger mit die derde ruijminge int guet gesett und daer an geeijgent is, und die verwerer geen weer gedaen en heft binnen tijt der genechten, so sall die officier dem landtschryver beveell doen, dat hy den anlegger syn verwin maeckt dat sall die officier besegelen und dat guedt van des Heren wegen den anlegger een waer sijn, daervan geboirt dem officier twe alde schilden und dem landtschriver enen halven schilt.

44.... Und so mennige ruijminge als die gebrucker versitt, die op dat guedt woent, nadien die principall verwonnen is, is hij schuldich dem officier vier pondt, und so hy die laetste ruijminge versaeth, und der anlegger dem officier daerover claecheden, so heft die gebruycker syn hals verboert (a).

(a) Art. 44 meenen drost en richter »gans onformelyck gestalt to zyn,» wat betreft »die ruymonge to gebieden opter plaetsen daer die geuderen gelegen syn,» soemen by wynter und soemer tyden by hoge water van vlooden der zee und anders doch die lege landen und weerden nyet becommen en can ende dat sullicx zweerlick zyn solde voor den officier ende grote costen van parthyen twellick die landtschap tot sulcke respecte in den jaere 32 begeert hebben soewel van de inleydinge ende vuytleydinge als oock van de ruyminge affgestalt is inhalt des landbrieffs dan dat men dienvolgende die ruymonge behoort te doen. Edoch dat van die eerste ruymonge soewel den eygener ofte landtheer als den gebruycker een

weerder tegens het besaet, up synen erffgrondt gedaen, untsaet dede, offte tegen peindungh pandtkerungh, offte dat hy d'eerste offte anderde ruimungh utdede, sal alsdan de saeck, ten naesten gerichtzdage, voer recht dienen.

107. Item, die een unrechte peindungh off pandtkerungh gedaen tho hebben erkandt worde, sal broecken vier pondt.

108. Item so de verweerder de eerste ruimungh offt, nadem de eerste ruimingh, sonder oppositie offte utdoeninge van ruimungh, und verclarungh van den gericht, gebaden weer, de tweede uth dede, und over sulx in onrecht bevonden worde, sal daeraen gebreuckt hebben twintich pondt.

109. Und soveern de verweerder, nadat erkent weer, de eerste ruimungh 't onrecht by hem uthgedaen tho syn, de tweede oick uthdede, und daerin gelyckfals gecondemniert offte vellich gewesen worde,

45. Item oft gevele dat die verweerder die eerste ruijminge, offte nadem die ererste ruijminge oer werckung bekoemen hadde, die anderde ruijminge vuytdede, sovern hij in sulcken geval die ruijminge mit onrecht vuytgedaen te hebben bevonden worde, daeran sall hy gebroeckt hebben 20 fl .

46. Offte so die verwerer in idt vuytdoen der eerster ruijminge in den onrechten bevonden worde, und volgens die anderde ruijminge nochmaels vuytdede, sovern hij dan dieselve mit onrecht vuytgedaen to hebben erkent worde daeran sall hij gebroeckt hebben 40 fl .

schriftelicke weet voor hoeft ofte ten minsten aen zyn woenstede behoort te doen. Dat bishernyet dan alleen an den bruycker geschiet en is gelick parthyen des versochten.

Dat de ruiming evenals de in- en uitleiding niet meer op den grond behoefde te geschieden, is door Hertog Karel in 1537 (in een copie uit 't archief van Zutphen staat: »opten soevenden dach des maents July Anno duesent vyff hondert drie ende dattich») vastgesteld. Geld. Placaetb. I. App. 152.

De oude wijze van in- en uitleiding wordt in de aantekening van v. d. Hell aldus beschreven: »In een erf und goet sal de stadtholder door begeerte desaenleggers rijden op een erve met twee gerichtsluijden und sal een schreve schrijven op der aarde und nemen den aanlegger bij der hant, und seggen: hier leijde ick uw in tot allen regten als regt is nae lantregt van Veluwen und leyden hem op de schreef, und vragen een ordel, of hij hem heeft ingeleydet als regt is, die wijset jae, und men sal den verweerder die dat goet besit die wete daarvan doen, item als de verweerder den wete daarvan krijgt sal hij sigh voegen bij den richter ofte stadtholder wederom uijtleyden, item soo sal de stadtholder rijden met twee gerichtsluijden op 't erve ende goet, und leyden den aanlegger wederom uijt den goede oock over een schreve, und den verweerder wederom inleyden tot allen regten und leggen de partyen eenen dagh van regten ter naester gerichtsdage aan der banke in de ampte daer dat erve und goet gelege is. Zie de oude wijze van uitleiding uit een huis. v. Hass. Arnh. Oudh. III. p. 105.

daeraen sal hy verboert hebben veertich ponden.

110. Dan de derde ofte leste ruimungh mach niemant utdoen by verlos van synen hals (4).

111. Und hyr is tho weten, alhoewael men in voerthyden inleiding und uthleiding und de ruimingen, plege tho doen up den gronden und ter plaetzen daer dat guit gelegen was, daerover de drost und richter mit unleden und de underdanen ofte parthyen mit sware kosten, bemoyet worden, so is naderhandt und nu midts desen, geordoniert und gestatuiert, dat, van nu vortaen, in und uthleidingen und ruimungen oick geschieden moegen up allen plaetzen, daer men den drost van Veluwen und richter van Veluwenzoom in den ampten und gerichten bekommen kan, die also bundich und van weerden gehalden sullen warden, gelyck off se up den grondt geschiet weren (5).

112. Wanneer nu einer ennich erffguit gerichtlick verwonnen hefft, die sal tselve verwin binnen een jaer, sesz weken und drie dagen bearbeiten (6) int werck tho stellen, off hy sal daervan versteecken syn. T'welk oick also in verwinnen van gerede guider sal gehalden warden.

113. Und de verwinner is schuldich alle voerige lasten, up het verwonnen guit staende, aen hem tho nemen und tho draegen, so

47. Item die darde und leste ruiminghe mach nijmandt vijtdoen by verlosz synes halses und daermede wordt die anlegger in dat verwonnen guedt gesett, daeran geeeygent und geheert, und behoirt dem officier van de insettonge, eygenonge und anheronge oock enen alden schilt, und dem landtschrijver een oert schilt.

54. Item die in eenige gerichten een verwin erhalten hefft, die sall t'selve behoeren binnen een jahr ses weecken und drie daegen to werck stellen, und totter execution te brengen ofte daervan versteecken sijn.

57. Item alsulcken onderpanden verwonnen sijnde, sall diegenich, so alsulcken verwin gedaen schuldich sijn, alsulcke lasten als daer tovoeren opten guede

(4) Deze straf werd echter niet altijd met die strengheid toegepast. Pronk. Opmerk. p. 56.

(5) Zie landbr. 1532 art. 2 en Augment. Landbr. Geld. Placaetb. I. App. 152.

(6) »Bearbeiten» d. w. z. 't werkelijk bezit moest men dan nog verkrijgen; op welke wijze dit geschiedde, zie Schrass. Vel. Pract. p. 171. Vgl. v. Hass. Arnh. Oudh. III. p. 111.

wael van de hoefts

114. I
guit by
synde, e
daer oick
tsye dat
off anders
den den
lick acht
richtlicke
kosten, t
des geric
licke ver
ahn gesch
verwinne
wesen, o
als voers
anderen
tho gev
doen, u
halden.

115.
nha land
van Vel
doen p
vorts ve
buidten
achterste
beesten,
dat up
wordt,
doen aen

116.
und pur
und par

(b) Aan
»dese off

(7) »Ren
zelve, vo
niet betal
niet. Pron

wael van den achterstandt als van de hoefftsumme.

114. Item, als ennich erff off guit by jemandt also verwonnen synde, een ander die mit recht daer oick up tho spreekken hed, tsye dat hy daerut gevesticht weer off anders, quaeme und presentierden den verwinner alle syn bewyslick achterwesen als oick syne gerichtlicke und ungericchtlicken onkosten, tot taxatie und moderaty des gericht, desgelycken de kentlicke verbeterunge, die hem daerahn geschiet mucht syn. So sal de verwinner schuldich und gehalden wesen, de presentation, in maten als voersz, aen tho nemen und den anderen sulcke verwonnen guit over tho geven offte hem tho voldoen, und also het guit tho behalden.

115. Een rendtheffer (7) mach nha landtrecht und olden herkommen van Veluwen und Veluwenzoom, doen peinden und de peindungh vorts² verfolgen, sowael voer syne buidten als oick binnenjaersche achterstedige renten, aen haven und beesten, und aen ander gereet guit, dat up syn underpandt bevonden word, daarvan hij de weet laet doen aen den grondtheren.

116. Wanneer jemandt, liquide und pure verwilkoerungh van reale und parate executie, offte van bie-

stonden to betalen und dat sower van achterstedicheit als principaele hoefftsumme.

58. Und als enich huysz offte guet also verwonnen worde van iemandt, die daervuigt gevesticht were, und een ander oock daernhae daeruyt gevesticht synde, quaeme und presenteerden den verwinner alle syn bewijslicke schult alsoeck syn gerichtelicke angewandte kosten insgelijcken presentierende t' betalen die verbeterunge so daeran geschiedt mochte syn, dat alsdan die verwinner schuldich ende gehalden sall syn die presentation in mathen als voersz an to nehmen offte den anderen to betalen und dat verwonnen guet an sich to behalden, doch in allet voerbehalden dem principall syn loesse, inholt des landtbriefs (b).

(²) Aan 't einde van art. 53 behoorde bijgevoegd te worden volgens kanselier en raden: »dese off diergelycke woorden: gelyck hy vanden verwinner soude hebben moeghen doen.»

(7) »Renthaffer» werd onderscheiden van »gevestigd crediteur.» Voor den eersten is 't goed zelve, voor den laatsten is de persoon des debiteurs verbonden, die slechts voor 't geval van niet betaling zijn goed tot onderpand gegeven heeft. Voor dezen laatsten gold dit art. dus niet. Pronck. Opm. p. 53.

dungh der lester ruimungh (8), an syn erffguit gedaen hefft, tsye dat sulx voer den officier offte voer geerffden under des mans und syner vrouwen, so hy een hefft, sampt der geerffden segelen, geschiet sye, sal d'officier de parthye, die sulcke verwilkoering untfangen hefft, ter wercklicker executie, offte ter lester ruimungh verhelpen, sonder daertoe gewoentlicken inganck van recht tho derven gebruycken.

74. Item die besaet doet in der kercken des ampts daer dat guedt gelegen, drie 14 daegen an een erve offte guedt, daer geen ontsaet en geschiedt en is, thejndens die 14 daegen so sall die scholt koemen und gichten dat binnen ampts, inhalt des landtbriefts, voer dem drost offte richter, und der officier sall binnenampts gaen sitten mit twe gerichtsluiden, to gerichte und ontfangen die gichten. Alsdan die scholt die gicht gedaen hefft, sall die anlegger begeren an den drost offte richter, dat hy een ordell bestade, woe hij mit sijn besatete guedt voertfahren sall, daerop gewesen sall worden voer recht; dat hij sijn summa und schaden groeten sall, und die Heer sall hem pandt gunnen, so sall hij den officier bidden om eenen peinder und den officier sall seggen: ick gunne u den peinder.

(8) In 1604 is 't volgende van dit art. aldus gewijzigd: »und inherung an erffguit, gedaen hefft, so sal d'officier de parthye tot welckers behoef sulcke verwillekeuring gheschiedt zy, ter wercklicker executie verhelpen, sonder daertoe te gebruycken gewoentlicken inganck van recht.» en werden de **artt. 25 en 26** hier bijgevoegd.

De comm. stelde voor, dat »verwilkoerung van executie aen gereet goet niet anders en sol behoeren tho geschieden dan voer den officier respective, oircondt geerfdn, und dat derhalven die alternative in desen artikelen sal moegen utgelaten worden.» In de Quart. Verg. werd besloten, dat men »die officieren distingueren sal nae die verscheidenheijt van gereet goet, und erffgoet als dat die verwilkeurongh aver het gereede aenden scholtis, und aver het erff aenden drost off richter geschijen sal, daer men mede sal exprimiren, dat den officier parthyen aver hare voerhebbende verwilkeurongh bescheidentlick ondervraege, und van den effect derselver recht berichten sall.

75. Item oft saecke were dat binnen die drie 14 daegen ontsaet geschieden off gedaen worde, ofte tegens peindonge pandtkeronge, tegens inleidongen vuytleydonge, soe sall die peinder ofte scholt den parthien enen dach van rechten leggen, ten naesten gerichtsdage aen der bancken in dem ampt daer dat guedt onder gelegen is.

51. Und so sich tot voele malen twist erheeft van ordelen per contumaciam gegangen, so sall van nu voertaen alsulcke twist staen tot erkennisse des gericht, to weten off die action daervoer dat idt guedt verwonnen is bewijszlicker is ofte niet.

VAN DE LOESE EINES VERWONNEN
GUITTS.

117. Als een guit geheel verwonnen und d'aenlegger daerin geheert und geeigent is, so 'tselve guit beter weer dan daervoer hy dat verwonnen hedde, sal des guits gewesen eigenaer, so binnenlandts woonachtich, in de eerste drie jaer und de buidtenlansche inde naeste sesz jaeren, na daten des verwints, dat guit moegen quijt copen, vryen und loesen mit alsulcke penningen, daervoer het verwonnen is, sampt restitutie van alle bewijslicken costen und schade, gerichtlick und ungerichtlick daerumb gedaen und geleden, wie oick van de kendtlicke beterschap, so ennige daeraen geschiedt mucht syn. Allet tot taxatie und moderatie des gericht. Und wat genot daerentusschen van den

50. Item oft saecke were dat ijemandt enich verwin op enige erfgoeddereden dede, und dat guedt merkelicke beter were dan die bewyslicke schuldt daervoer idt guedt verwonnen worde, so willen wij dat onse endersaten die inlendich woonaffich sijn binnen die naeste drie jaren nae dato des verwins, und die vuytlendige binnen die naeste sesz jaren sullen moegen dat verwin wederomme quijdtcoepen vryen ende loessen mit alsulcke bewijszlicke schulden, als diegene die dat verwonnen heft, op dat guedt ende op dem genen dem dat guedt toebehoerden, eer dat guedt verwonnen was gehadt heft, mit restitutie alles bewijslicken schaedens und beterschap, gerichtelicken und ongegerichtelicken, die hij daerom gedaen ende geleden mach hebben, sijn schuldt und dat guedt to erinnern und wat prouffiet

goede gecomen mach syn, sal de verwinner, sonder rekenschap offte restitutie, moegen behouden, so hy wil (1).

118. Des en sal de verwinner, sulcken verwonnen guit, thyde der loesz, in syne substantie, niet verergeren, off hy sal daervoer verantwoord, und genochsam doen moeten, soveern het geloest worde.

119. Und sullen fiscus, minderjaerigen und anderen, tegens welcke gene prescriptie en bestaet off plats hefft, hierin oehre prerogative offte voordeel genieten (2).

in middelen tyden van de gueden gecoemen mochte syn, sall diegeen die dat verwin gedaen hefft, sonder reyckenschap offte restitutie moegen behalden off hy will (a).

52. Item sall die verwinner binnen die tyt van loesse in den landtbrief ge-specificeert sulcken verwonnen guedt in syner substantien niet verergeren.

53. Item sullen fiscus und minderjaerigen und andere tegens welcken prescriptie geen loop en gewint hierinne oer prerogative genieten und hierinne vuytgesondert sijn.

VAN VOLMACHTEN UND VOLMECHTIGEN.

VAN PROCURATION ADER VOLMACHT.

120. So wie durch einen volmechtigen ennige rechtzvororderungh wil aenheven offte contracten maecken offte guedinge off untgoedinge doen, die sal gehalten wesen, syn volmacht tho geven voer den drost van Veluwen offterichter van Veluwenzoom und gerichtz-

83. Soe wie durch enen volmechtigen eenige rechtsforderinge will anheven offte contracten maecken offte guedinge offte ontguedinge doen, die sall gehalten wesen sijn volmacht to geven voer dem drosten van Veluwen offte richter van Veluwenzoom und gerichtsluiden offte voer schepenen der steden (a).

(1) 't Quartier schijnt geen acht geslagen te hebben op 't advies der comm. om »idtwes vruchtbarlicke 't ordiniren van vercopungh der verwonnen erffguideren nae expiratie van die tijt van redemptie,» (vgl. tractaat v. 1538 art. 22 en 23. Landr. d. 4 Bovenampt. Tit. 13 art. 10 en 11.) De quart. vergadering van Maart 1604 stelde nog voor: »die tijt van redemptie sonder onderscheyt op ses jaeren toe stellen, und toe spreekken bij gelegentheyt mit die van d' andere Quartieren dat se sich hierin mit die van Veluwen wilden conformieren und nae omganck van ses jaeren gene loesse toelaeten.»

Ook 't landr. v. Zutf. en dat van de 4 Bovenampt. maken onderscheid in binnen- en buitenlandsch. Volgens 't Zutf. stadsrecht was de tijt op 1/2 jaar voor aanwezig en 1 jaar voor afwezige eigenaren gesteld. Tit. 14. art. 1.

(a) Zie landbr. 1532 a. 20; 't geheele art. is hier woordelijk overgenomen.

(2) Uit den regel, dat tegen den fiscus geene verjaring loopt, ontstond 't gezegde: »heeren-peeren rotten niet.» Slichtenhorst. Aanteek. op Vel. landr. (Handschrift.)

Restitutio in integrum was in Gelderland, behalve in 't Overquartier, niet bekend. Goris Comment. p. 262.

(a) Kanselier en raden stellen voor in dit art. mede »die volmachten voor Co Ma^{ts} Raede alhier gepasseerd» te stellen.

luiden offte voer schepenen der steden. (1)

121. Oick sullen alle Fursten, Gra-
ven, Bannerheeren, steden, geestlicke
prelaten, und capittelen, voirts, con-
venten und collegien under oer eigen
segelen mechtigen moegen, die
welcke volmachten dan oick van vol-
komener weerden gehalden sullen
warden. (2)

122. Item sullen alle utheimsche
volmachten, gepasseert als recht is,
und daer Veluwsche volmachten aen-
genomen worden, oick van sulcke
weerden syn, gelyck off se binnen-
lants gepassiert weren, und anders
geen.

123. Een volmechtiger sal moegen
substituieren, so veern hem datselve
in syner principael volmacht tho
gelaten is.

124. Off jemandt volmechtiger
voer gericht erschynen wol, dieselve
sal syn volmacht, up versuick synes
wederparts, in syner erster compari-
tion gehalden syn te toenen, daervan
de landtschriever de substantialia sal
aenteikenen und te signaet stellen.

84. Oeck sullen alle Fursten und
Heren, Bannerheren, geestlicke Prelaten
und Capittelen voirts conventen ende
steden onder oer eijgen segeli moegen
mechtigen, d'welcke volmachten dan oeck
van volncoemener weerden gehalden sul-
len worden, inhalt des landtbrieffs.

85. Item sullen alle volmachten, ge-
passiert als recht is und daer Veluwsche
volmachten acceptiert worden, van weer-
den sijn und erkandt worden gelyck off
sy binnenlands gepassiert weren und
anders geen.

86. Item een volmechtiger sall moegen
subsituieren sovern hem datselfde in syner
principaell volmacht toegelaten is.

87. Item off yemandt voer gerichte
erschijnen wolde ader yemandts volmech-
tiger die sall syn volmacht op versoek
syns wederparts in syner eerster compa-
rition gehalden syn te vertoenen.

(1) Vrouwen moesten om eenen gevolmachtigde te stellen geassisteerd worden door eenen voorgd. Binnen Arnhem was dit echter geen vereischte. Schrassert Cons. en Advis. IV No. 31. 13 en 19.

(2) Deze bepaling heeft ook de landbrief van 1532; doch daar worden behalve bannerheeren ook heeren genoemd; 't landr. der 4 Bovenampt. Tit. VIII. a. 5 zegt uitdrukkelijk: »Banner-heeren, besittende Banner-Heerlijkheden binnen dese Provintie.» 't Zelfde voorrecht werd in 1538 door Karel V aan de prelaten en kapittelen van Utrecht gegeven. (Matthaeus, De Nobilitate p. 550.) Volgens 't Overijsselsche landr. Tit. I. a. 12 komt dit voorrecht toe aan »al-
sulcke grote personnagien die naer ghemienen rechte daertoe sijn gepriviliegiert.»

Vroeger was vertegenwoordiging op sommige plaatsen niet geoorloofd en moesten partijen persoonlijk in 't gericht treden o. a. in Zalt-Bommel, waar door Hertog Karel in 1525 dit verbod is opgeheven (G. v. Hass. de Pot. leg. p. 54. Geld. Maandw. II. p. 68.) In de Betuwe, Maas en Waal en Rijk van Nijmegen mocht alleen de aanlegger maar niet de verweerder zich laten vertegenwoordigen, tot in 1538 ook de verweerder dit recht gekregen heeft. Art. 23. tractaat 1538.

Volgens landrecht van Cleef waren »Vorsten en Heeren» verplicht zich te laten vertegenwoordigen, »vermits zij veel te geweldig zijn en ook om eerbaersheidswille en opdat haer tegenswoordigheid den regter en klaeger niet en vervaerden.» Handschr. v. Slichtenhorst.

125. Niemandt sal voer bancken het officie van voerspraeck offte procureur moegen bedienen, tenwaer dieselve van goeden naem und faem, und daertho beedet sy, daerbenefens elcke reisz, van den drost off richter, orloff und consent gekregen hadde, umb parthyen tho dienen. (3)

126. Sal in denselven eedt gelaven, syn parthyen in oehr recht getrouwelick tho dienen, sonder dieselve in oehr unrecht, so haest hy sulx speuren kan, voer tho staen. (4)

127. Alle procureurs sullen oehre mundtlicke bedingen, und wat sy voer schrifturen overgegeven, by sidtenden gericht, mit corte verstandtlicke woorden dictiren. (5)

128. Sal oick aen den gerichte de een den anderen in syn woort niet falen, dan sal een jeder syn nodturfft, na dat die saeck uteischende is, instellen, und voerdraegen, und dat reverentlyck, sonder ennige haestige und unbeleffde, offte injurioese woorden tho gebrucken, up pene van vier pondt, und anders nha gelegenheit der saecken arbitralick gecorrigiert tho warden. (6)

129. Insgelycken sullen sich de procureurs (7) wachten, wanneer ennige interloquutoir off diffinitive ordelen by den gerichte offte den ordelwyser sullen utgewesen syn, daertegens idtwes verachtelick te

(3) De regter moest altijd, wanneer partijen hem daarom verzochten, eenen procureur stellen; volgens den landbr. van 1532 moest de richter »altyt sich daernae stellen dat hij twee vurspraecken aen allen bancken heeft." Vgl. Regt. v. Tiel. 1410. Geld. Placaetb. I. App. 55.

(4) In 1604 is hier bij gevoegd op voorstel der comm.: »welcken eedt ten allen gherichten sal worden vernieuwet."

(5) In 1604 is hier bij gevoegd **Art. 9**, zooals 't door de comm. was voorgesteld.

(6) In 1604 volgt hier **Art. 11**, zooals 't door de comm. was voorgesteld.

(7) Op voorstel der comm. veranderd in 1604 in: »parthyen und procureurs."

seggen off te schrijven, by peen van twintich pondt, die sy sullen moeten betalen, aleher sy in ennige saecken wederumb gehoert sullen warden, und daerbeneffens noch staen tot arbitrale correctie.

130. Item sal niemandt van voerspraecken, part off deel hebben, in saecken daerin sy parthyen dienen, noeh ennige actie moegen copen, off contracten maken dienaengaende, dan sullen thovreden syn mit behoerlicke salaris (8), up pene van twintich pondt, und dat sulcke beloften und contracten nul und van unweerden syn, dat oick de contraventeurs van desen artikel daerenboven noch arbitralick gecorregiert warden sullen.

131. Een procureur sal syn angenomene parthye niet verlaten, buiten erhefflicke oirsaecken, tot erkentnisse des gericht, und sal een procureur syner parthye wederdeel in dieselve saeck, niet moegen dienen, by veertich pondt und vorts by arbitrale correctie.

132. Soveer een procureur offte volmechtiger syner parthyen recht versuimden, dieselve sal gehouden syn in alle schade ende interest, tot kennisse van den gerichte, dien, die daerby interessiert sal bevonden warden, op tho legghen und tho betalen, und so veer idtselve duckmaels geschiede, sal sulcken procureur van synen dienst gesuspendiert (9) offte ontseth warden, tot discretie van den gerichte; parthyen

(8) In 't Reglement van 1698 a. 10 is 't salaris vastgesteld op 1 gld. 10 stv. voor iedere zaak.

(9) Op voorstel der comm. is dit woord in 1604 vervangen door: »voor een tytanck opgehouden.»

recht und actie tegens denselven procureur nochtans unverschort.

133. Geen voerspraeck sal aen het gericht tweerluiden in einer saecken contrarie wordt doen. (10)

VAN BURCHTOCHT.

134. Wanneer een offte meer personen voer jemandt burgen geworden syn, und de burchstelling mede brengt: een voer al, so mach men sich offte aen den principael offte aen einen van de burgen so der meer als een weren, holden und sulx tot optie off keur van den crediteur.

135. Maer soveern sulcke clausul, een voer all, in de burchstellingh niet en weer begrepen, alsdan sal de principael schuldenaer eerst aengesproken, verwonnen und gediscutiert warden, ehr dat men tot de burgen mach kommen. Und so de principael niet genochsamb were umb tho betalen offte dat hy sunst utlendich, und syne guideren niet tho bekommen weren, alsdan sal men de burgen, na advenant und beloip van eines jeden aenpart der scholt, daervoer sy gelaefft, mit Recht moegen aansprecken und vorderen, die dan gehalten sullen syn, up tho leggen und tho betalen.

VAN BORGEN OFFT BORCHTOCHT.

122. Item wanneer een offte meer personen voer iemandt borge geworden sijndt, und die burchstellonge medebrengende is, een voer all, dat men sich alsdan oder an dem principalen offte an enen van den borghen, (so daer meer als een) halten mach, om syn schult to innen, allet keur des crediteurs.

123. Item, so die clausula voirss. to weten, een voer all, in die borchstellonge niet weer begrepen, in sulcken fall sall die principael schuldenaer ierstlich executiert und verwonnen werden, eehr dat men tot die burgen mach koemen und so die principall niet sufficient off genoeghsam were, om te betalen offte vuytlendich, und hij offte sijne guederen niet to bekomen weren, dat men alsdan die borghen so voele als een yder oer quota van die schult solde kunnen betreffen, sal moegen mit recht forderen, diewelcke dan oeck gehalten syn sullen t'betalen. (a)

(10) Zie landbr. 1532 a. 1. Dit art. is in 1604 op voorstel der comm. vervangen door: a. 16 en 17; voor a. 16 zijn de artt. 1 en 2 van 't reglement van 1698 in de plaats gekomen.

(a) De kanselier en raden zijn van meening »dat die principael debiteur voorall ende eerst behoort geexecuteerd te worden, all schoon in de burchtale die clausule een voorall. Maer indyen daer stont als principael dat dan dese eerste art. te weten die 122 alsoe voortgaen ende effect sorteren muchte.

HOE MEN VOER DEN GERICHT
PROCEDIREN UND DE SAECKEN
BEDINGEN SAL.

136. Die aenlegger sal gehalden syn, by syner aenspraecck alle syn bewys, schyn und bescheidt, tot verification derselver aensprake enichsins dienelick, over tho leggen, insgelycken sal oick de verweerder gehalden syn, alle syn bewijs, schyn und bescheit, waermede hy vermeindt des aenleggers aenspraecck afftholenden und tho vernietigen, by syn antwoord te vuigen und niet simpliciter, wie wes aenher geschiet, aensprake tho doen und negative antwoord te geven. Und sullen voerts beide, aenlegger und verweerder respective repliciren und dupliciren, daermede het proces gesloten und ten ordel bedongen sal warden. Waelverstaende dat d'aenlegger by syn replick geen bewijs, schijn noch bescheidt sal inbrengen moigen, tot verificatie und bestedigungh van de aensprake, dan alleen umb des verweeders antwoordt und bewysstucken, daerin aengetogen, tho straffen. (1)

(1) Hoewel de landbrief van 1532 a. 23 bepaalde, dat beide partijen slechts twee »spraicken» zouden hebben en daarmede 't voorrecht ophief dat vroeger de aanlegger boven den verweerder had, werd dat voorschrift te buiten gegaan en daarom besloot 't Quartier den 30sten Mei 1564 opdat dit misbruik »aboliert und vernichtiget und parthien mit wijtlopige schrijven und lange processen niet omgefuert und in vergeeffelicke costen gebracht wurden,» dat zoowel de aanlegger bij zijn aanspraak als de verweerder bij zijn antwoord dadelijk alle bewijsstukken moesten overleggen en na re- en duplick, waarbij bewijsvoering verboden was, zou dan 't proces gesloten zijn. In 't Zutfensch landr. Tit. V. a. 8 wordt ook Treplick en Quadruplick toegestaan; bewijsvoering was daar geoorloofd bij re- en duplick. Evenwel werd in 't Vel. landr. hierin ook veel aan 't oordeel des rechters overgelaten (a. 2. en Tit. 16. a. 11).

De aanspraak kon mondeling of schriftelijk geschieden. Tit. 16. a. 9 en 11; Art. 23. tract. v. 1538.

De landbrief van 1548 zegt: »und die ainlegger sall syn ainspraecck schriftlicken inleggen off muntelicken doin. Ende ten naesten gerechte sal die verweerder syn antwoerde insgelycx schriftelick inleggen oft muntlicken doen.»

HOE MEN VOER DEM GERICHT SALL
PROCEDIEREN, UND DIE SAECKEN BEDINGEN
ODER INSTRUEREN.

88. Item sall die anlegger gehalden sijn bij sijner anspraecke alle syn bewijsz schijn und bescheidt tot verification der selver anspraecken enichsins dientlick aver to leggen. Insgelycken sall oeck die verweerder gehalden syn alle syn bewijsz schijn und bescheidt, waermede hij vermeent des anleggers anspraecck afftolenden und toe vernichtigen bij syn andtwordt to vuegen und niet simpliciter (wie bisz anhero geschiedt) anspraecck doen, und negative andtwordt to geven, und sullen voerts beide anlegger und verwerer, oer straff ende contrastraff replieierende und duplicierende und niet anders moegen doen, und sall alsoe hierna dat procesz geslaeten und ten ordell toe bedongen warden, welverstaende dat die anlegger bij sijn replijk geen bewijsz schijn noch bescheidt sall inbrengen moegen tot verificatie und bestedigongh van syn anspraecck dan alleene om des verweeders andtwordt und bewijsstucken daerinne angetoegen to straffen, insgelijcken sall die verwerer bij sijn duplijk geen bewijsz schijn offte bescheidt inbrengen moegen

137. Van gelycken sal de verweerder, by syn duplyck, geen syn bewys off bescheidt inbrengen moigen thut verificaty und bekrestunge syner antwoordt, dan alleenlick umb des aenleggers replick und bewys stucken, daerin by gebracht, te straffen und tho wederleggen, allet tot erkenenisse des gericht. Beheltlick dat de saecken, die albereids anhengingh gemaect und anders dan voersz. bedingt syn, oehren voortganck genieten und nha gebrueck des gericht, wie wesz her usurpiert, geeindicht und gede-cidiert sullen werden. (2)

138. Und, um korthet van procceduren tho vorderen, sal, nha gedane aenspraek, de verweerder binnen drie maenden extraordinarie aen handen van den landtschriver, voer twe gerichtzluiden, die gequalificiert syn ter bancken tho sidten (3), dienen van antwoordt und d'anlegger vorts binnen gelycke drie maenden van replyck.

139. Item, off jemandt dingde up syn dode handt, den idt van de dode handt angedomen weer, die sal sulcx moigen genieten, wie van olts gebruecklick, tho weten wesz ten naesten gerichte toe, und sal alsdan antwoordt geven offte der aenspraecken vellich syn, und so

tot verificatie und bekrestigong syner andtwordt, dan allene om des anleggers replick und bewysstucken daerinne bijgebracht to straffen und to wederleggen, allet tot erkenenisz des gericht, beheltelicken dat die saecken die algereets dem rechten anhengich gemaect und anders dan wie voersz bedinget syn, oeren voortganck genieten und nae gebrueck des gericht wie biszher usurpiert worden, geeyndiget sullen worden

90. Item off yemandts dingde op syn doede handt dem idt van die doede handt angedoomen is, die sall sulcx moegen genieten als van alts gebruecklick to weten wesz ten naesten gerichte toe, und so hy die doede handt niet bewiisen khonde, sall daeran gebroeckt hebben tien pondt

(2) In 1604 is hier bijgevoegd op voorstel der comm.: **art. 3 en 4.** De aanleiding tot dit laatste art. waren de groote kosten, die vroeger de verweerder had om copie van de stukken van den aanlegger te bekomen. »Schrass. Comm. p. 256". Volgens den brief van 1548 moest den verweerder »om syn loon die aenspraek scriftelick overgelangt worden."

a. 3. Bij verzuim van re- of dupliek was noch de aanlegger van zijn instantie vervallen noch de verweerder contumax; doch er werd recht gesproken op de ingeleverde stukken, zooals ook bepaald is in a. 4. van 't reglement van 1698.

(3) Op voorstel der comm. staat in 1604 in plaats van de woorden, »gerichtzluiden, die gequalificiert syn ter bancken tho sidten": Geerfden.

hy de dode handt niet bewysen kunde, sal daeran gebreuckt hebben thien pont, halff voer den Heer und halff voer parthye off so veel, min als meer, als by den gericht erkent sal worden. (4)

140. Und off jemandt up syn waer gedongen hedde und de waer int gericht intrede, dieselve waer sal staen in plaets syner principalen, mit thyt und stont tho genieten, tho excipiren und tho antwoorden, und sunst allet tho moigen voirweinden, gelijk de principael had moegen doen off hy up genen waer gedongen hadde.

141. Item, so einer, gedongen hebbende up syn waer, dieselve ten dage dienende niet besten-

half tot behoef des Heren und half tot behoef der parthien.

91. Item off iemandt op syne bestendighe waer gedinget hadde, und die waer int gerichte innetrede, dieselvde waer sall staen in plaetz syner principalen, mit tijt und stonde to genieten excipieren und toe andtworden, gelijk die principall hadde moegen doen, off hij op geen wair gedingt hadde.

92. Item off iemandt op syn wair gedongen hadde offte naemaels dingende wurde, und so hij die niet bestendiglick

(4) Zie landbr. 1532. a. 3. Doo de hand en waar waren geen verdedigingsmiddelen doch alleen middelen waardoor 't antwoord kon uitgesteld worden. De reden waarom deze middelen verleend werden, was van 't eerste: de mogelijke onbekendheid met den staat der erfenis; van 't tweede: de noodzakelijkheid om een derde in 't proces te roepen. In 1604 is aan dit art. toegevoegd, zooals 't door de comm. was voorgesteld: »welck beneficie van de doode hand mede sal te ghenieten staen bij weed-vrouwen, ten aensien van hare afgestorvene mannen. Und wie de doode handt ghenoten heeft, die sal ghene waer genieten mogen.» Vroeger kon de verweerder tot driemaal toe zijn antwoord uitstellen door successievelijk te vallen op zijn voorspraak, doode hand en waar. Quart. rec. 1547. (in 't »Veluwsch landrecht» v. de Meester.)

De landbrief van 1548 stond den verweerder 't »vallen op zijn voorspraak» toe, maar hij moest dan met zijn antwoord zijn waar en doode hand inbrengen.

Behalve door bovengn. drie middelen kon 't antwoord nog langer uitgesteld worden, wanneer de verweerder een riddermatig persoon was; deze genoot nam. 't voorrecht niet contumax verklaard te worden tenzij hij, ten derde male voor 't gericht gedaagd zijnde, niet verscheen; bij nietverschijning na de eerste en tweede daging kwam hij telkens met een boete van een ban (= 1 oude vlaems) vrij. Slichtenhorst H. S. 't »Laatste oordeel» zooals 't staat in 't Vel. Signaatboek van 1516 en 17.

't Recht van den verweerder om dag op zijn voorspraak te mogen nemen zooals de landbr. van 1548 't noemt — d. w. z. zijn antwoord tot een volgend gericht uitstellen om intusschen met zijn voorspraak de zaak te bespreken wordt in de reformatie niet meer toegestaan; in 't concept nog in a. 69 en 83, met uitzondering van enkele gevallen; ook kanselier en raden nemen in hun aanmerking op a. 83 dit recht als nog bestaande aan. 't Landr. der 4 Boven Ampt. noemt dit recht niet. In de Statuta Gannitensa heet het »varst op syn voerspraeck nemen» t. a. pl. bl. 57. Van 't laatste oordeel, zooals 't staat in 't gerichtboek van Veluwe van 1594—1605, luidt 't 4e art. aldus: »Alle degene die gevallen op oir voirspraeck comen zij niet bij sittende gerigte werden sij aengespraeken en brengen sy oir voirspraeck niet in dat sij velligh sijn werden sij niet aensproken dat sij vrij sijn.» Dit art. wordt door Schrassert (Comm. p. 267) niet genoemd, waaruit ook blijkt dat 't recht van »vallen op zijn voorspraak» in later tijd niet meer geldend was.

dichlick en kunde inbrengen, sal hy daeraen oick gebreuckt hebben tien pondt, tho verdeilen als boven ofte anders nha gelegentheid der saecken, tot erkenenis des gericht. Und sal sich alsdan selfs voer syne waer moigen inbrengen, und syn selfs waer syn.

142. Item vallen daer ennige voer ordelen, dieselve sullen gewesen warden, und men sal daerup geen appellation genieten, dan de voer ordelen, die krafft hebben einer diffinitive sententie, tot erkenenisse des gericht.

143. Item d'anlegger und weerder sullen oehr bedingh, als aenspraeck, antwordt, replick und duplick schriftlick doen und daer inne van den einen gerichtsdach totten anderen procediren. Waelverstaende dat parthyen oehr bedinge by sittenden gerichte dubbelt sullen overleveren. Daervan der wederparthye een, und den landtschriver dat ander, sal thogestelt warden. (5)

144. Item wolde de verweerder ennige exceptie declinatoire, off dilatoire, voerweinden, dat sal hy moegen doen, eher hy der principael saecken recht antwordt geeft, off hy sal nha gegevener antwordt ten

en conde inbrengen, sall hy daarmede gebroeckt hebben tien pondt, half tot behoiff des Heren und half tot behoiff ofte vordell van den verwerer, ofte nae gelegentheit tot erkenenisz des gericht, und sall alsdan sich selfs voer syn waer moegen inbrengen und also syn selfs wair syn. (a)

93. Item vallen daer eenige voerordelen dieselve sullen gewesen worden und men sall daerop geen appellation genieten, dan die voerordelen, die vim diffinitivae sententiae hebben, tot erkenenisz des gericht. (b)

94. Item dat die anlegger und verwerer oer beding als anspraeck, andtwordt, replijck und duplijck schriftlick doen sullen, und daerinne van den enen gerichtsdage totten anderen procedieren, welverstaende, dat parthien oer bedinge by sittend gerichte, dubbelt sullen overleveren, daeraff dem parthien een und dem landtschryver dat ander sall toegestalt worden. Des sullen die beide schriftten tegens eenander ten weijnichsten bij twee gerichtsluiden off bij dem landtschrijver bij sittende gerichte collationneert und onderteijckent worden, und die landtschrijver sall van de onderteyckenonge hebben enen halven alden groet und behoirlick lohn om datselve to boeck to stellen,

(a) Dit art. »schijnt» volgens kanselier en raden: »nyet wael verstaen to syn. Id is wael soe dat redelyck were, wanneer yemandt op syn waere gedinght hadde en dan niet bewysen en cunde datter yemant were die apparentlyck hem behoorde te waeren dat dieselve brueckhaftich wurde, dan dat yemandt breucken soll omdat syn apparente waere voor hem nyet en wolde intreden sullix were onbillick ende onredelyck. Ende dunckt daeromme dat hier afl tho weten off hy redem hadde gehadt op syn waere te dingen off nyet id gericht erkennen mucht, maer anders nyet.»

(b) Kanselier en raden vinden »nyet billick dat men op voorordelen gheen appellatie soll genieten moegen maer dat vooroordelen (non obstante appellatione) executie gewinnen op cantie sullix schyndt redelyck die appellatie nochtans oere effect gewinnen.»

(5) Voor dit art. zijn in 1604 **art. 3 en 4** in de plaats gekomen.

principaelen van derselver exceptien versteecken syn, und sal eerst up sulcke voergegevene exceptien by sitdenden gericht recht gedaen und volgens ten principalen geprocediert warden, na behoeren. (6)

145. Item, so in veel gerichtz-bancken dachliex gebruyckt wordt und geschiedt (7), dat d'anlegger syne angehevene rechtzvororderungh vallen laet, als hy syn utdragende vonnisse hebben solde (8), und daer nha dieselve aanspraecck weder aen

allet nae groetheit der saecken tot erken-
tenisz des gericht. (c).

95. Item wolde die verwerer exceptionem dilatoriam ofte declinatoriam voerwenden, dat sall hy moegen doen, eer hij der principaell saecken recht andtwordt giff, off hij sall nae gegevener andtwordt ten principaell van syner exception voirss. versteecken zijn.

96. Item so in voele gerichtsbanken daechliex gebruyct wordt und geschiedt, dat die anlegger sijne angehevene rechtzvororderonge vallen laet, als hij syne vuyt-
draegende vonnisse hebben solde, und daernaes dieselve aanspraecck weder aenheeft, om syne wederpartije vuyt oere actie to

(c) Bij art. 94 merkt de landschrijver op »dat parthyen oer beding dubbelt solden overleveren van haer aanspraecck ofte replyck om die eerst by twee gerichtsluyden ofte den lantschrijver by sittende gericht gecollationeert te worden nyet mogelick en is die collatie alzoe in den gerichte te doen bemerckt idt gericht in eenen banck gemeenlyck vuytgericht moet werden op een dach, daermede die landschrijver genoegsaem geoecepeert als no'oor dat oock de landschruver nyet gelegen op yemandts gedaene collatie te teykenen daer hy nyet zelffs geausculteert en heeft. Oick vallen die meeste saecken van schade und schuldts als van thien stuyvers een gulden min ofte meer daarvan parthyen eerst instantie aen den gerichte te geven die daer alsdan muntlycken aanspraecck doen ind nyedt die pyne weerd daerom byden voorspraek vier ofte vyff maell daer sy woenen te reysen. Oick verdragen sich die meeste parthyen van cleyne saecken aenden gericht soe dat van sullick dubbelt schrijven all vergeefflicke kosten wesen solden. Alst oock wesen solde van grote saecken die parthyen laeten vallen accorderen offer ter vruntlichheyt opgenomen werden. Mede en begeren veele parthyen gheen copien vanden eysch ofte replyck des aenleggers dan somptyts eenige off alleenlick lecture. Soe is de landschrijver vredich den parthyen die zullick begeren om gebuerlick int geheel ofte deel copien te gheven wie aver menschen memorie bisz her by zyne vursaten ind by hem als itzige landschryver nae geschiedt is ofte die beloeninge daeraff te ontfangen tot taxatie des gericht dat den parthyen nyet meer dan min kosten sall off sullick copie by de vurspraecken off yemants anders geschreven were dat doch de landschrijver als een gesworen alleen compe-
teert gelyck tselve by alle anderen Landschryveren ofte secretarissen geen pantschap hebbende van gelycken gedaen wordt ende dese landschrijver lichtelyck te doen sall hebben soe men doch maer twee mael des jaers vermogen die versochte reformatie richten en sall daer men op andere oorden vier maell ind meer richt.

(6) Voor dit art. is a. 9. van 't Reglement van 1698 in de plaats gekomen.

(7) »und geschiedt« ontbreekt in 1604.

(8) 't Zelfde zegt art. a. 21 van 't tractaat van 1538: »soe oick in voel gerichtsbanken geschiet dat die aenleger syn aengeheven regtforderinge fallen lieth, als hy sijn uytdragende vondenis hebben sol, enz. Volgens landr. van Zutphen Tit. 4 a. 5 kon den aanlegger nadat hij ten tweeden male sijn aanspraak had laten varen een eeuwig zwijgen opgelegd worden. 't Overijss. landr. Tit. 12. a. 7 bedreigt niet alleen 't verlies van de instantie, maar ook van 't recht.

hefft, umb syne wederparthye uth oehre actie tho vertrecken und die muhe tho maken, sulx sal d'anlegger niet meer als eenmael, up verlos syner geheler action, moigen doen, tho weten, instancy tho renunciren; tenwaer saeck, dat hy den gerichte sodanich nyhe gefunden schyn und bescheidt toende, daerdoert t'gericht veroirsaeckt wurde, hem nye proceduren tho gestaden und tho te laten (9). Des sal hy verplicht und gehalden syn, syn vordere aenspraeck, voer denselven gericht, soveern den gerichte enichsins de judicature daervan competiren mach, und die aldaer geutert can worden, und voer geinen anderen gerichte van nyes tho instituiren, doch, ehr hy syne action also wedrumb a novo instituire, sal hy schuldich syn, syne wederpart, niet alleen de gerichtelicke, sonder oick de verteerde und andere bewyszlicke kosten wedrumb t'erleggen, welcke kosten staen sullen tot erkenntnisse und moderatie des gerichtes.

vertrecken und hem moede to maecken, sulx sall die anlegger niet meer als eenmael moegen doen, op verlosz van sijner geheler action, to weten instantie to renuncieren, ten weer saecke, hy dem gerichte sodaenich nyhe gevonden schijn und bescheidt toenen wurde, daerdurch 't gerichte veroersaeckt hem nijhe proceduere, to gestaden und to t'laeten, desz sall hij verplicht und gehalden syn, syn anderde ofte meer anspraecke voer denselven gerichte (sovern dem gerichte enichsins die judicatur daervan competieren mach, und aldaer geutert kan worden), und voer geen anderen gericht van nijhes to institueren. Doch eer hij sijn action also wederomme a novo instituire sall hij schuldich syn, syne wederpart niet alleen die gerichtelicke kosten van den gegendeell derhalven angewandt, sonder oek des wederparts verteerde kosten to refunderen, welcke kosten sowell gerichtelicke als verteerde staen sullen tot moderation und erkenntnisse des gerichtes. (d)

89. Item op alle vier voirss. gerichtelicke ingenge der rechtsforderunge sal men moegen dach genieten op syn voerspraeck, vuytgesondert (woe oeck voer gesecht) die gepeindet sijn voer binnenjaersche pachten, renthen, magenaesz, verdient lohn, gerichtelicke schijn, eijgen bekende handschriften und bewijszlicke schult, daer men den dach opten voersproeck niet sall moegen genieten.

(9) »und tho te laten» ontbreekt in 1604.

(d) Kanselier en raden vinden »dat het zeer onredelick waere, dat yemant (mits renuncierende van syne actie mit refusie van kosten dieselve syne actie nyet en sol moegen voor andere (die natuere derselver action daerinne behoorlicke rechters waere) institueren off aenvangen.»

VAN VERSTECK. (1)

146. Daer tusschen besaet und untsaet up erffguit, den dach van rechten diende und de verweerder en comparierde niet und verdedigden syn untsaet, sal den anlegger voorts procediren moegen thut peindungh.

147. Item, dienende den gerichtzdach tusschen peindungh und pandtkerung, so de verweerder niet en queem und verdedingde syne pandtkerungh, sal d'anlegger vorts procediren thut de eerst ruimungh, und so vorts.

148. Van gelycken sal het gehalden warden tusschen in und uthleidungh.

149. In saecken mit verbadungh aengeheven, so de gebade ten dage dienende niet en erschene, sal d'anlegger vort moegen schryden tot de peindungh aen het gerede.

150. Soveern d'aenlegger, ten aengestelten rechtzdage, niet en erschynt, sal de verweerder, indien hij sulx versouckt, van der instancy geabsolviert und d'anlegger gecondemniert warden in de costen. Sal oick de verweerder niet gehalden syn, in de saeck wedrumb ten rechten tho staen, ehr hem de voersz costen, tot taxatie nnd moderatie des gerichtsz, thorough gegeven und betaelt sullen syn.

151. Daer gepeindt wordt aen gerede guideren, sal gehalden warden wie duslangh nha landtrecht van Veluwen und Veluwenzoom gebruicklick gewest. (2)

(1) 't Concept bevat hierover geene bepalingen.

(2) In 1604 is hierbij gevoegd, zooals 't door 't Quartier in Maart 1604 voorgesteld was: »und daer binnen veertien daghen na ontfanghene wete van peinding aen gereedt goet gene pandtkerungh geschiedt zij, daer sal men voorts tot der executie procediren mogen.»

152. Item, so wanneer een saeck onder ordels gebracht isz, und d'een off d'ander parthye des ordels niet en vermaenden, die sal gebroeckt hebben, over een actie van hondert daler, vier ponden, und van meerder off minder, na advenant, tot erkennisse des gerichtes, een derdendeel voer den Heer, und twe derdendeelen voer de vermaenende parthye, und sal gelyckewael, so het gericht offte den ordelwyser vervat weer, gewesen warden als naer recht, und so dit versuim geschieden by ennigen procureur offte volmechtigen, so sal dieselve in de voersz. broeck gefallen syn und syn parthye daervan vryen.

VAN KUNDSCHAPPEN UND GETUICHNISSSEN.

153. Ofjemandt bewysz wolde doen mit levendige kunden und tuigen, so sullen dat tuichweerdige personen wesen, ten weinichsten twe int getal.

154. Wanneer jemandt, tsy kleger off verweerder, kundtschappen wil laten beleiden, dieselve sal gehalden

VAN CONTSCHAPPEN UND GETUYCHNISSSEN.

97. Item off ijemandts bewijsz wolde doen mit levendige konden und tuigen, so sullen dat tuychweerdige personen wesen.

99. Item mit tweer dienstluiden contschap sal men nae landtrecht om enich bewijsz to doen bestaen moegen.

100. Item so men durch contschappen van eenige scholtbaer luiden ijetwes bewijsen wolde sall sodanige contschap niet anders, dan vermoegensden landtbrieff in den punct van den doetslaegen sich to ontschuldigen gescheen moegen, to weten twe scholtbar luiden, voer enen dienstman gereyckent.

98. Item wanneer t'sij cleger offte verwerer kontschappen will laten beleiden, dieselve sall sulcx geholden sijn to doen

syn sulx tho doen voer den drost offte richter offte voer haren gesworen volmechtigen und twe gerichtsluiden, waelverstaende, so de kundtschap beleidt worde voer den voersz. gesworen, dat alsdan de gerichtsluiden sullen kunnen lesen und schrijven und de kundtschap mede beteikenen. (1)

155. Als jemandt umb kundtschap der waerheidt gebadet is, die sal ter eerster badige voerkommen (2)

(1) Getuigenis afgelegd voor notaris en getuigen was dus niet geldig; 't Overijsselsche landr. Dl. I C. 13 a. 15 zegt dit uitdrukkelijk. Op dit art. volgt in 1604: art. 3. zooals 't opgesteld was in de quartiers vergadering van Maart 1604; de comm. zegt hieromtrent: »Also 't Quartier in den jare van 1595 op enen lantdaeh tot vorderungh van justitie und gerijff van partijen, goet gevonden heeft, dat die drost sol aenstellen und authorizieren twe bequame personen tot verhoren van kuntschappen, d'een in d'over und d'ander in die Neder Veluwe dat oick 't Quartier daerop des gedeputerden specialicken gelast heeft volgende den recesse, syn daervan diverse communicatien gehalden; doch is die saeck voeralsnoch gebleven in advis." Nog bevat 't rapport der comm. hierover 't volgende: »also die drost verclaert, dat, sijnes wetens niemant en sal tho voortschijn kommen, die sich dessels over den drost sal hebben tho beclaegen und dat sich die drost niewerlt weigerich hebbe vynden laten, ter requisitie van vermelde luiden und anderen tot heren meesten gerijff tho verlenen volmacht, aen die scholten tot verhoer van getuigen, versuickende boven den olden gebrueck und waelherbrachte gerechtigheid in 't stuck van sijn office niet geprejudiciert noch beswaert tho mogen worden. Bovendien geconsideriert die difficulteiten dependirenden aen die Quartiersresolutie in den jaer van 95 op ten landtdage genomen sye daer van ten naesten gereferiert aan den Quartier ten einde te Quartier selfs daerop sulcke orde gelieve tho stellen, als se tho rade bevynden sullen tho behoren."

(a) Bij 't 98^e art. merken kanselier en raden op dat de: »inhalt desselfs den onderdanen tot groten zwaeren costen strecken sol ende dat daeromme genouch waere dat men obselveerde die alde manyeren, te weten dat die getuygen inden gerichte ofte by den drost ende twee gerichtsluyden off byden scholtis van den drost volmechticht synde ende twee gerichtsluyden verhoort worden und dat sonder eenige limitate van tyde edoch dat die gerichtsluyden lesen ende schrijven kunden, ende die certificatie ofte gerichtschyn mede onderteyckenden."

(2) »ter eerster badinge voerkommen." In 't quartiersreces van 20 Sept. 1547 wordt gezegd: »Zoo wie in Veluwe aengespraecten wordt, om een kondtschap der waerheid, soo vallen die

opten vier quatertempers daegen, offte aenden gerichte, to verstaen in yeder ampt, und sall den officier daerto willigen, offte enen volmechtigen stadtholder als vurss. van sijn l. om die contschappen t'hoeren, edoch sovern ener tuschentijden een kondtschap noidturfftich hadde, die sall sulex aen den officier als vurss. gesinnen moegen, desz sall die officier offte der volmechtiger in verhoerungh der contschappen bij sich nehmen twe vuyt die ritterschap, sovern die in den ampte to bekoemen, offte sunst twe andere onbefaemde dienstluiden, die selfs schrijven und lesen kunnen, de die contschap mede sullen onderteijckenen, (a)

102. Item off ijemandt om kondtschap der waerheit gebadet wurde, die sall der eerster baedinge voercoemen und der an-

und der aenspraeck offte vraegstukken geen afschriefften genieten, ten ware den gerichte offte den officier und gerichtsluiden bedochte, dat hy daer redelicke oirsaecken tho hedde waertho alsdan het gerichte (3), nha gelegenheidt der saecken, tyt sal setten daerup tho antwoorden.

156. Wie also kundtschappen beleiden wil, die sal syn aenspraeck offte vraegstukken den officier offte synen volmechtigen wie voersz. und den gerichtsluiden overgeven, und daermede affwijcken, und alsdan sal men elcken getuige besonder up een beqaeme plaetz, buidten den gericht, in absentie soewael van de wederparthye als van den producent, vlytich examiniren, den getuigen mede affvragende de reden und oirsaeck harer wetenschap, die men oick in de kundtschap sal doen stellen, so dat idt getuich rechtveerdich und waerachtich thogae.

157. Niemandt van den getuigen, voelweiniger die de getuigen vordert, offte daertegen sy gevordert warden, sal den anderen informiren, wat hy

spraecken geen afschriefften genieten, then were dem gerichte beduchte, dat hij daer redelicke oersaecken to hadde, und die behoeffden t'hebben, waerto alsdan dat gerichte nagelegenheit der saecken tijt sal setten daerop to andtworden.

101. Item dieselvige die also die khondtschappen beleiden will, die sall sijn anspraeck offte vraegestucken dem officier offte sijnen volmechtiger als vursz. und dem gerichtsluiden die schrijven und lesen kunnen, overgeven und daermede affwijcken und dan sal men elck getuige apart examinieren und dem getuige vraegen, om oersaeck sijner wetenschap to seggen, und dat in sijner kontschappen, vuyttodrukken, so dattet getuich rechtveerdich und waerafftich toegae, und nijmandt den anderen informere van den tuijgers wat hij seggen sall, als sulex vaecke geschiedt.

103. Und sullen die getuigen apart und by dem gerichte examineert worden, bij welcken examen offte verhoir noch producent noch die wederdeell koemen

luyden op oer dienstrecht, dat lange jaeren vertrekt" d. w. z. vroeger kon, zooals boven gezegd is, een dienstman voor 't gerecht ontboden zijnde, tegen betaling eener boete tot twee malen toe niet verschijnen. Daarom besloot 't quartier »dat zy stondens ain bij sittende gericht sullen tuigen und antwort geven, then were dan saick dat het gericht erkende dat sy niet tuchweerdich weren, nyemandt uytgesondert hoerich off anders soe waell in steden als upt platten lande." In 't volgende jaar is dit besluit door Karel V in den landbrief van 10 October bekrachtigd en den 26sten Juni 1653 nog eens door 't quartier vernieuwd. Schrassert Cod. Stukk. p. 273.

»geen afschrift genieten" de reden hiervan was 't gevaar voor valsch getuigenis, 't Zutf. Landr. Tit. 6. a. 3. bepaalt 't tegenovergestelde.

(3) In 1604 staat in plaats van »het gerichte": »de officier und gerichtsluiden."

In sommige steden o. a. te Harderwijk konden vrouwen zich, in geval van zwangerschap, gedurende 40 weken van de eed verschoonen, om bij vergissing of misverstand, »op haar kind niet te laeden den vloek van meyneed." Volgde na de 40 weken geen geboorte dan was de vrouw »vellich gewonnen" en verbeurde 5 pont, volgde ze wel dan moest ze onder dagvaarding ter eerste gerichte na haren kerkgang verschijnen.

seggen off tuigen sal und een jedersal syn getuichnisse verswigen, tot dat in den gericht und anders geapenbaert sye.

158. D'officier und gerichtzluiden sullen wael thosien und daerup letten, dat gene getuigen, ennichsins beschenckt synde, verhoert warden, dieselve mit vlyt waerschouwende van de crafft des eedts und van de sware tytlicke und ewige straffe des meinedts. (4)

159. Und sullen de kundtschappen voer schepenen der steden behoerlick gefuirt und verbrieft, van geen minder weerden und bestendicheidt gehalden warden, als die voer den officier und gerichtzluiden ten pladten lande beleidet syn.

VAN ORDEL UND ORDELWIJSEREN.

160. D'officier sal in einer banken aen einen gerichtzman, tsye van ridteren und knechten ofte uth den steden, niet meer als een eintordel bestaeden. Tenwaer datter meer eintordelen tho bestaeden weren dan daer gerichtzluiden syn.

161. Als een saeck ten ordel tho bedingt und dat ordel ahn einen bestadet is, so sal d'anlegger tuschen den naestaenden gerichtzdach geholden syn, dat procesz, verslatten synde, van den landtschriever te lichten und tselve den ordelwyser tytlick voer den gericht daeranvolgende tho behanden, und dat by

sullen moegen, dan wannehr dat examen vollendicht is, so moegen sij sich laten voirlesen wat daer getuycht is.

VAN ORDELEN UND ORDELLWIJSEREN.

115. Item die officier sall in einer banken, an enen gerichtzman, tsy van ritter und knechten ofte vuijten steden, niet meer als een eintordel bestaden. Ten were datter meer ordelen tho bestaden weren dan daer gerichtzluiden sijn.

116. Item als een saecke ten ordell to bedinckt und dat ordell an enen bestadet is, so sall die anlegger tuschen dat gerichte und dem naestvolgende gerichtsdach, geholden syn dat proces van den landtschrijver to lichten und dem ordelwijser datselve voer dem daeranfolgende gerichte to behanden und dat bij verlosz und versteck derselver instantien, to weten,

(4) De »sware tytlicke» straffen worden bedreigd in a. 1. van Tit. 4. In 't landr. v. Zutphen Tit. 6. a. 9. en van Roermond. Dl. V. Tit. 12. a. 7 wordt de »eeuwige» straf uitgedrukt, welke telkens den getuigen moest voorgehouden worden.

vier pondt voer den armen und so de procureur sulx versuimden, sal de breuck by hem betaelt warden, des sal de landtschriever oick gehalden syn de processen upt spoedichst tho veerdigen. Off, so by gebrek van dien d'anlegger in schade quame, sal de landtschriever de voersz. breucken moten dragen, allet tot erkennisse des gericht.

162. Wanneer de processen so gandts groot syn, dattet gericht by overlesungh derselver upgehalden und verlet solde moegen werden, so sal d'anlegger moegen begeren, dat de drost off richter den ordelwyser und de bysittende ridderschap und gerichtsluiden ten weinichsten in getal van soeven personen by den gericht daertho te deputiren, wolde up kosten van ungelycken, by den aenlegger te verschieten, up einem sekeren glegen dach voer den toecomenden gericht doen verschrieven, ter naester bequamer plaetse, tsy in steden offte in dorpen der gerichtzbancke, umb dat procesz tho visitiren, des ordelwysers voerraem aen tho hoeren, und volgents het ordel tho concipijren soe moegelick, umb tselve up den naestvolgenden gerichtzdach uth tho lesen.

163. Van sulcke extraordinaris bykumpst, ten versuick van den anlegger aenbestemt, sal elcke gerichtspersone und de landtschriever hebben twe daler daechs, tot hare

soe daerinne gebreck viele, dat hij wederomme van nijes sall moegen procedieren, refusis prioribus expensis. Desz sall die landtschrijver oock gehalden sijn, die processen opt spoedichste to ferdigen, offte so bij gebreck van dien die anlegger in schaeden quaeme sall die landtschijver den schaeden moeten draegen, allet tot erkenisiz des gericht.

117. Item so wanneer die processen so gantz groot sijn, dat idt gerichte bij overlesonge desselften opgehalden und verlett solden moegen werden, sall sich alsdan den ordellwijser alsdan bij dem gerichte verfuegen, und verclaeren willich to sijn sijnen voerraem to ontdekken, begerende dattet gerichte groetheitshalven des procesz sich ledigen wolde om dat procesz to visitiren. Sall alsdan die anlegger mit todoen des ordellwijzers begeren, dat die drost op enen gelegenen dach voer den toecoemende gerichte den ordellwijser und die bijsittende ritterschap und gerichtsluiden, wolde op kosten van ongelijcken (diewelcke kosten die anlegger voereerst sall behoeren to verschieten) doen verschrijven in die naeste gelegentheit, 't sy in steden offte dorperen der gerichtzbancken, t'naest gelegen, om dat procesz to visitiren, dem voerraem an to hoeren, und folgents daerinne concludieren woe moegelick, om opten naestvolgende gerichtsdach daerinne to sententieren, allet op kosten van der verliesender parthien, offte nae befijndonge der saecken, twelck sall staen tot erkenisiz des gericht. (a)

(a) Bij dit art. merken kanselier en raden op dat 't »parthyen tot zeer groten en zwaere onkosten reycken soll schyndt daeromme dat die processen in den ordinariissen gerichtten geselen, geconcludeert ende vuytgesproken behoiren to worden alst voorhen geschiet ende van alts gebruyckelyck is."

verterungh, und de drost und richter, so die daarmede present weren, dubbelt dachgeldt, dan so het gericht d'extraordinaris bykumpst ordoniert, sal elcke persoon daechs hebben twe gulden, und d'officier wie voersz. dubbelt, off de anlegger sal het gericht verplegen tot synen keur. (1)

164. Een ordelwyser, nadem het procesz by dem gericht verlesen isz, sal voereerst daerup synen voerraem und guitduncken seggen, met de reden die hem daertho bewegen. Und byaldien sulx by den gericht, int gemein ofte na de meeste stemmen, mede guit gefonden worden, sal de landtschiever daarvan eine sententie concipijren. Dan so d'ordelwyser de saeck so swaer bevonde, dat hy noedich achten daertho consultatie te gebruecken, alsdan sal hy sich moegen beleeren mit rechtzgeleerden ofte waelerfarene personen, binnenlants, tho weten, alleen in het quartyr van Aernhem woenachtich, ofte so de belerungh vorders und widers geschieen müste, alsdan und ehr niet, mit utheimsche rechtzgeleerden und so sal d'anlegger (2)

118. Item dat die ordellwijser nadem idt procesz bij dem gerichte gelesen is, gehalten sall sijn, sijnen voerraem und goetdbeduncken, dem gerichte voereerst to melden, und so die voerraem bij dem gemenen gerichte gelauidert wurde, sall dieselvige angenommen, und in een forme van sententie begrepen, und volgents vuytgesproecken werden. Soe oeck op ten voergeslaegen voerraem des ordellwijzers disputatie viele, und sich dat gerichte deszhalven niet konde verdraegen, ofte sich beswaerden to wijsen. In sulcken fall und niet eer sall die ordellwijser sich moegen beleren mit andere rechtzgeleerden ofte wellerfarene persoenen, binnenlandts, to weten alleen in dat quartier van Arnhem wohnafftich, ofte so die beleronge vorders und wijders gescheen solde, sulcx sall staen tot erkenenisse

(1) Voor dit geheele art. is in 1604, **art. 4** in de plaats gekomen zooals 't door de comm. voorgesteld was.

Op voorstel der comm. en van de quart. verg. van Maart 1604 is hier **art. 5** bijgevoegd.

(2) De voorafgaande woorden van af »Offte so de belerungh» zijn in 1604 op voorstel van de comm. aldus veranderd: »Soo sal dan noch een ordelwijser buyten landts oock consultatie mogen nemen, indien het hem na gelegenheyt der saecken, noodigh dunckt, des sal den aenlegger schuldigh zijn.» De redactie van 1594 was minder duidelyk, er werd ten minste niet uitdrukkellyk gezegd, dat 't van 't goedduncken van den ordelwijzer afhing om buitenslands advies te halen; zoo werd o. a. in de quartiersvergadering van Maart 1603 een klacht ingediend tegen burgem^r. Wijnbergen, wyl hij als ordelwijzer met buitenslandsche rechtzgeleerden had geconsulteerd, terwijl hij volgens den verweerder alleen binnenlandsch advies had mogen nemen. 't Quartier besliste hierin, dat de ordelwijzer »so wel sal hebben toe nemen inheimsche consultatie als hij gedaen heeft buytenlants, und die beyden den gericht te vertoenen umb daarvan toe volgen wat hun gevellich sal sijn.»

De aanleiding tot de bepaling van dit art. was vrees voor innemeng van vreemd (vooral

den ordelwyser middel doen hebben, tot de costen des reisens und belerens. Maer ingefal de ordelwieser sulcke kosten wolde verschieten, so sal hem der aenlegger dieselve up syn affirmatie restituieren, ehr het ordel uthgelesen wordt.

165. Und, daermede parthyen deste spoediger recht und justicie vercrygen moegen, sall een ordelwieser van nu vortan niet meer als een varst moigen nemen, ten were dat het gericht erkende noch ennige vordere varst van noeden tho syn.

des gerichts, allet nae landtrecht van Veluwen die beleronge to gescheen, und sall die belehrer schuldich sijn, bij synen ede to verclaeren, woevoele hem die beleronge an teronge offte zondst gecost hefft, d'welcke oncosten die parthien den ordellwijser verrichten sullen eehr die sententie vuytgesproecken sall worden.

119. Item sall die ordellwijser niet mehr als drie varsten moegen nemen (b), offte so hij meer varsten wolde begeren to nemen, sall hij eerstelick bij synen ede behalden sulcx niet wijsz to sijn.

VAN COMPROMISSEN.

166. Wanneer parthyen hare saeck gecompromidtiert hebben, so sullen sy binnen thyde in den compromis bestemt, oehr bedingh und bewysz inbrengghen, off, so sy des in gebreck blieven, sullen de compromissarien macht hebben, den onwilligen offte versuimenden, daertho sekeren tyt te prescribiren und sullen die vol-

VAN COMPROMISSEN.

121. Item zullen die compromittierende parthien ter gebuurlicker tijt oer bedingh und bewijsz inbrengen, offte so daerinne gebreck weer, sullen die compromissarien macht hebben den onwilligen parthien sekere tijt antostemmen om oer bewijsz in to brengen, und so sij dem niet nae en volchden, sullen die compromissarien opt gene sij ontfangen hebben

zeker ook van Rom.) recht, zooals 't Zutf. Landr. Tit. 7 duidelijker te kennen geeft. Terwijl echter in de vorige quartieren 't vrij gelaten werd of men advies wilde nemen, was dit in 't Zutf. altijd verplichtend gesteld. Vgl. de Vries. t. a. pl. p. 53. Pronck Opmerck. voorrede. Tevens moest in 't Zutf. quartier geheel volgens 't advies gevonnisd worden terwijl men in Veluwe geheel vrij was zich daaraan te houden of niet te houden. Vgl. Goris comm. Schraas. comm. en Vel. Pract. p. 242. In 't Roermondsche landr. Dl. V. Tit. 16 § 3 is consultatie van rechtsgeleerden verboden; ingeval de lage banken »der saecke niet wijs en sijn» moeten zij ter hooft gaen.

(b) Kanselier en raden adviseeren: »datter gheen oorsaecken groot off wichtich genouch tzyn behoren om meer dan drye versten te nemen. Diewyle doch die oordeelwyser nyet anders tho doen en heeft dan alleenlyck syn voorramen te geven.» In den landbrief van Oldebroek wordt een tijd van drie veertien nachten toegestaan om zich te beraden. Volgens den landbrief van 1532 mag de ordelwijser »versten nemen nae noetturff der saicken und kentenisse des gerichtz und vorder nyet.» In de quartiers vergad. van 20 Sept. 1547 werd voorgesteld en door den landbrief van 1548 bevestigd: »onder ordels bedingt wesende zal die ordeelswyser van stonden an wysen so verre hy des wys is oft daer naer elck gerechte by zyn eedt behalden ent hy des nyet wys en is ende sal dan mogen genieten drie varsten ende nyet mheer.»

gends, so ennige parthye daerenboven syn schyn und bescheidt tho goeder tydt niet in en brochte, de compromissarien moigen wysen und erkennen upt gene sy untfangen hebben.

167. Als de compromissarien bereidt syn een uthspraecke te doen, sullen sy voereerst beide parthyen up einen sekeren dach verschrieven off verwidtigen, umb d'utspraeck aen tho hoeren, mit de clausel: sy quamen off quamen niet, dat d'uthspraeck niet desto weniger oehren vortganck gewinnen sol.

168. Alle uthspraecken van compromissarien gedaen, ut cracht van gerichtliche off ungerichtliche compromissen, sy syn verpeent off niet (1), sullen van gelycker weerden gehalten warden als sententien diffinitive, die by den gerichte uthgesproken, und in haer krafft gegaen zyn, sonder daarvan ennige appellatie offte reductie te moegen geschieden. Dan d'officier sal up versuick van parthyen schuldich wesen dieselve uthspraeck ter plaetzen daert geboert unweigerlick te executiren. (2)

moegen wijsen und erkennen, welcke wij-songh offte erkennenisz dan oeck gelijcke crafft hebben sall als vursesath und als die compromissarien bereidt syn die saecken voer die handt to nehmen, und een vuijspraeck daerinne to doen, sullen sy voereerst gehalten sijn, beide parthien op enen sekeren dach to verschrijven, om die vuijspraecke to hoeren, mit die clausel: sy quemen offte quemen niet dat die vuijspraeck niet desz to weijniger synen voertganck gewinnen solde.

120. Item dat alle vuijspraecken van compromissarien, vuyt crafft van gerichtliche offte ongerichtliche compromis, daerinne een peen offte geen peen gestalt is vuijtsproecken, van gelijcker weerden gehalten sullen worden, als sententie diffinitiff, die bij gerichten vuijtsproecken, und in rem judicatam offte in syne volncoemene werckonge ergange sij, sonder enige appellation daertegens to moegen genieten, und dat die officier dieselve vuijspraeck schuldich sall wesen to executieren, und sullen die compromissarien naedien hun luiden beider parthien schijn und bescheidt avergelevert gehalten sijn, binnen een halff jahr offte eehr nae gelegentheit vuytospreecken, op een peen van 40 pondt, halff tot behoiff des Heren und halff tot behoiff des gerichts.

(1) »verpeent off niet" d. w. z. met of zonder strafbepaling, welk onderscheid in 't Rom. recht gemaakt werd, zie Schrass. Comment.

(2) Op voorstel der Comm. is in 1604 hierbij gevoegd: »met aenherung aent gereede, und met de leste Ruymung und inherung aen den erfgrondt." Deze parate executie is uitzondering op 't gemeene recht; in geen der overige quartieren spreekt 't landrecht er van als middel tot uitvoering van vonnissen door arbiters gewesen, zoodat voor deze ook gewone executie daar regel was.

Evenwel was ook in Veluwe de gewone executie niet uitgesloten wanneer de winnende partij van dezen meer omslagtigen weg wenschte gebruik te maken, vgl. Goris Comm. Schrass. Comm.

ORDINANTIE UND MANIERE VAN
PROCEDIREN IN SAECKEN VAN CLAR-
RINGE AEN ENGELLANDERHOLDT
OVER WEDERSPRAECKEN
ORDELEN (I).

169. Also unse gnedige Heer wil
richten und claren in Veluwen,

(1) Zie landbr. 1532 art. 21. In 't Ontwerp van 1565 staat dit hoofdstuk niet; doch in 1563 werd een afzonderlijk concept »van de claringe» opgesteld en in 1564 der Hertogin aangeboden. Geld. Placaetb. I. 298.

In 1604 gaan aan art. 169 vooraf de volgende artt. zooals zij door de commissie waren voorgesteld:

1. Gevisiteert diverse extracten ut d' olde vnd nye clærboecken vnd andere signaten van Veluwen van saken, daerover in voortyden d'appellatien aen Engellanderholt toegelaten syn of niet, is geordonniert und ghestatuiert, dat van nu voortaan parthyen doorgaents aen Engellanderholt sullen moghen appellieren, die sich beswaert vinden van sententien, utgesproken over processen, tusschen in und utleydung, aengevangen, vnd sulcx niet anders, dan in saecken bedragende die weerde van hondert daler, tot dartich stuyver vnd daerover, maer niet daer onder, welverstaende, dat in sulcken cas die gheappellierde, sittende vnd blyvenden in possessie vant goet, sal ghehouden syn, ghenoechsame cautie te stellen, voor die vruchten die hy midelerwyl van het goet trecken und ghenieten sal, als oock, dat tselve goet by hem off den synen, in substantie, niet en sal worden ghedeterioreert off verergerd, mede voor die kosten van den proces, daerentegens d' appellant oock burch sal stellen, *pro litis expensis*, sowel ongerichtelick als gerichtelick tot erkennisse des gericht.

2. Ten tweeden, datter oock sal mogen gheappelliert vnd d' appellatie toegelaten worden, van sententien, geweest in saecken tusschen peindungh und pandtkerungh aengheheven, mits dat d' appellant sal schuldich syn binnen die tyt van ses weken, na pronunciatie van die sententie te namptizieren, of te betalen, welcke betaelde penningen die geappellierde sal mogen lichten onder cautie van restitutie, indien d' appellant by die clarungh sal moghen kommen toe triumpheren, und dit van gelycken te verstaen in saecken bedraghende hondert daler und daerover, maer dat onder die hondert daler tusschen peindungh und pandtkerungh gene appellatie sal behooren toegelaten te worden.

3. Ten darden, dat in saecken met badungh begonnen, d' appellatie sal toegelaten syn, welverstaende dat d' appellant sal gehouden syn tot namptissement ofte erlegging van t' gewiesde, tegens cautie in maten woe voorsz, mits dat die saeck oock hondert ofte over die hondert daler aendrage, und niet min.

4. Ten vierden, van saken aen t' ghericht gekomen, tusschen besaet und ontsaet, sal oock mogen worden geappelliert in conformite van die badonge.

5. Maer van sententien, gegaen in kraft van contumacie en sal men niet mogen appellieren, maer sullen sodanige sententien hare werckungh ghewinnen, vnd gheexecutiert worden, na behoer.

6. Gelyck oock gene appellatie toegelaten sal syn van ordelen, gegaen op processen aen t' landtghericht ghekommen, tusschen clacht verburgungh vnd contraverburgungh.

7. Noch oock tusschen biedungh und utdoenungh van ruymingen.

8. Noch van sententien in saken van erffhuysrecht.

9. Noch oock van tghewiesde over bloot besidt off ghebruyck van goet.

10. Gelyck men dan oock verstaet, dat men niet en mach appellieren, dan aen eener syden by parthye den eedt ghedefieriert und daerop recht gedaen is.

11. Noch oock van andere saecken, die gene utstel mogen lyden, tot erkennisse des gericht.

twelck ten allen drie jaer eens (2) behoert tho geschieden, so sal s. G. bevel doen, den drost van Veluwen und richter van Aernhem und van Veluwenzoom, sulx drie 14 dagen te voeren, tho weten up drie Sonendagen, elk 14 daegen van malcanderen verscheiden, in alle kerspellen oehres amptes te laten verkundigen, updat niemandt, die ter clarongh tho doen hedde, ennige unschult syner unwetenheidt en hebbe voer te wenden, dan dat een jeder syne saeck und oirsaeck syner beswaernissen, tho goeder tijt, te boeck bringe. Ende dat sal den voersz drost insgelijcken bevolen warden te doen publicieren, by den richteren van de 4 kleine kerspelen, die oehr selffs gericht vuiren, als by namen, Hoevelaecken, Scherpeseel, Nybroeck und Oldebroeck, die oehre saecken dan mede in dieselve banck ter claring brengen sullen.

170. Item sal unse g. Heer alle ridderschap, die geerfft syn in Veluwen und Veluwenzoom, tsy dat sy ten pladten lande ofte in de steden wonen, doen verschrijven in persoon,

12. Tegens clarung aen Engellanderholt geweest, sal gheenerhandt oppositie toegelaten syn, maer dieselve clarungen sullen onweygherlick by den officier, dien het toestaet, gheexecutiert worden.

13. Die willen appellieren ter clarung, sullen dat doen binnen thien dagen na date der utgesprokener sententie, tzy dat sulcx tevorens bedongen is off niet, und sullen alsdan d' appellatie verburgen na behoer.

14. Und sal d'appellant syne gravamina off beswaernissen, waerom hy meynt tot d' appellatie befuycht te syn, by die verburgungh, dubbelt in geschrift leveren, in handen van den lantschryver, om daervan het duplicaet gegeven te werden aen parthye advers, te weten, aen den appellaet, die daerop, binnen die tyt van een maent, sal dienen van straff vnd contrabericht, allet bloot, und sonder eenige nye bewysstucken welcke gravamina und straff of contrabericht, by den proces gevoecht und ten tyde van de clarunghe neffens tselve proces, voorgebracht und verlesen sullen worden.

(2) »eens" in 1604 op voorstel der comm. vervangen door: »ofte eer, op gesinnen van parthijen und na eysch van saken."

veerthien daegen thovoeren, umb te kommen up den bestembten dach und helpen s. G. richten und claren; tot welcken einde de drost und richter voersz. wie oick de magistraten der steden, s. G. by geschrift overleveren sullen, de namen van alle ridder und knechten, in oehren ampten und steden respective geerfft und woonachtich.

171. Sal insgelyken s. G. aen de hoefft und kleine steden van Veluwen schrijven, ten minsten oick veertien daegen tevoeren,* updat de hoefftstadt twee und elcke der kleine steden, einen van oehre raetzfrunden ter voersz. clarung schicken moegen.

172. Daerbeneffens sal unse gnedige Heer doen verschrieven einen heer van Voorst, nu van Keppel, gelyek ridder und knechten van Veluwen und anders geen, die niet up landt und quartiersdagen in Veluwen verschreven werden.

173. Item sullen neffens syne G. ten beyden syden sidten, cantzlar und raeden, daer s. G. raetz mede sal plegen, also doch dat dieselve s. G. und cantzlar und raeden, niet meer als een stemb sullen hebben, und beneden s. G. sal sidten de drost van Veluwen, und voorts neffens de drost van Veluwen, die voersz. heer van Voorst, nu van Keppel, volgendts de ridderschap, und daernha de gedeputierden der hoefft und kleine steden.

174. Und sullen alsdan na older gewoenten, sowel s. G. als diegene die by dieselve ter clarungh sidten

sullen, beloven und sweren, recht und rechtveerdige clarungh te doen na (3) oehre conscientie.

175. Vorts s. G. in manieren als boven verhaelt ter claringe geseten synde, sal d'overste pander verkundigen, dat s. G. daer geseten is ter clarunge, und dat daerumb een jeder syn recht waerneme.

176. Item sal alsdan het gerichtz-boeck geapent, und na aenhoeringh offte verlesungh van der appellanten gravamina offte beswaernissen, hinc inde by monde voergedraegen, offte tho boeck doen stellen, de processen up de ryhe gelesen worden und alsdan sulx geschiet, und een derselver gelesen is, sal daerup s. G. offte diegene dien sulx by s. G. bevolen wordt, umbvragen (4). Waelverstaende, dat alle diegene, die het ordel, daerover geclaert sal worden, hebben helpen wysen, upstaen und geen stemme hebben sullen. Doch sy sullen wel moegen tho kennen geven, de reden van oere wiesingh und sal alsdan na de meeste stemmen, by s. G. geconcludiert und volgens in der saken geclaert warden na behoeren, und so vorts d'een na d'ander.

177. Item als des drossen gericht, sowel van de ampten van Veluwen, als van de voersz. vier kleine kerspelen, uthgeclaert sal syn, sal de dross van syne plats upstaen, und

(3) In 1604 luiden de volgende woorden van dit art.: »voorbrachte schyn und bescheyt in goeder conscientie.»

(4) In 1604 luidt 't voorgaande van dit art.: »Alsdan zal het gerichtzboeck geapent und die processen op de rijhe gelesen worden und als sulcx gheschiet und een derselver gelesen is met des appellanten gravamina, und die straff off contrabericht by den appellant daertegens ingebracht, sal S. G. ofte dieghene die sulcx by syn G bevolen wort, daerop omvragen.»

de richter van Aernhem und Veluwenzoom weder in syne stede gaen sidten, und sullen alsdan geclaert worden die saecken van de gerichten van Veluwenzoom, in vuigen als boven gesacht is.

178. Item als unse genedige Heer udter bancken wil upstaen, sal syne G. altyt einen stadtholder aen s. G. plats stellen (5). Und sal unse genedigen Heer de kosten doen voer ridder und knechten, die ter clarongh verschreven warden, voer sovoel des Heren profyt strecken mach in de breucken. Den rest sal aen de parthyen gevonden warden.

179. Die willen appelliren ter clarongh, sullen dat doen binnen tien daegen na dato der uthgesprakener sententie, tsy dat sulx tho voeren bedongen is off niet. (6)

180. Und wanneer dadter geappelliert isz van ennige sententie, over een saeck die sich onder hondert daler van 30 stuver tstuck bedraegt, so sal gelykewael deselve sententie geexecutiert warden onder cautie, onvermindert den appellanten haer recht van de appellatie tho verfolgen.

181. So jemand appelliert hed, umb in besidt tho bliven, und nha verloip van een jaer und sesz weken, up de appel vertege, umb de broe-

(5) In 1604 is 't volgende van dit art. en tevens art. 180 vervangen door: **a. 25.** »Tot vervallung van d'oncosten over die clarung gherequireert, sullen alle appellanten, bij overleverung van oere gravamina, in saecken onder die duysent gulden weerdich, inlegghen vyftich gulden, und van processen beloopende over die duysent gulden, sullen sy vyftich daler toe erleggen schuldich syn.

a. 26. Die reste van d'oncosten sal voor apenung ofte utspraek van claringen aen parthyen tot kennisse van den hoogen gerichte, gevonden worden, doch also dat den winners aen de verliesers behoorlicke restitutie van haer verschot sal worden geadjudiceert."

(6) Zie art. 13 van 1604.

cke t'ontgaen, die sal sowael in de breucke van 40 goldtgulden vervallen syn, alsoff hy de clarungh affgewacht, und quellick geappelliert tho hebben bevonden were.

VAN VERKOPUNGH UND TRANSPORT.

182. Niemandt sal off mach synes erffguits weerlosz warden, noch ennige rendtverschrievongh daeruth doen, dan voer den officier, daeronder tselve guit offte underpandt gelegen isz, gerichtlicken off onder syn, und mede, so hy gehielickt weer, under syns wyffs segel (1),

VAN SIGILLATIE.

177. Item sall nijmandt nae luijdt des landbrieffs synes guets weerloesz wordeh, het en sij bij dem officier daeronder die gueder gelegen gerichtlick, offte andersyns, und syns wijffs segell, offte ijemandt van oerentwegen, die man und wijff daer toe gebeden hebben, indem hij een wijff hefft, mit todoen tweer tuchtweerdiger

(1) Zie landbr. 1532. art. 15. In Veluwe mochten dus zelfs Graven en Bannerheeren niet onder eigen zegel onroerend goed overdragen, 't welk 't Zutfensche Landr. Tit. XVIII a. 6. hun wel toestond. Ook vroeger lieten graven de overdracht gerichtlijk geschieden (Nijh. Gedenk. IV n°. 189. G. v. Hass. Diss. p. 52.) De Bannerheeren meenden 't zelfde recht, dat 't Zutfensche landrecht hun gaf, ook te hebben ten opzichte hunner goederen in Veluwe gelegen. Pronck Opmerk. p. 79 sq.

De voorname reden waarom de overdracht niet alleen voor den officier, zooals in 't Zutf. Landr. T. XVIII a. 6., maar ook voor geërfden kon geschieden, schijnt geweest te zijn de omstandigheid dat de drost en de richter wegens de onveiligheid in de Veluwe, zich steeds in de steden ophiielden en in de verschillende ampten geen gevolmachtigden stelden. Door nu de overdracht voor geërfden te doen, kon men moeite en kosten van een reis naar de plaats, waar de drost of richter zich bevond besparen. Daar evenwel de kosten van overdracht voor geërfden »door verteringen in de herbergen ende anders» ook met gering waren, wenschte men later, dat de drost en de richter aan de schouten volmachten zouden geven tot 't doen van overdrachten, en dat deze dan niet meer voor geërfden zouden mogen geschieden. (Zie Bijl. K.) Dat onder »officier» alleen de drost of richter en niet de scholt verstaan werd, blijkt uit voorgen. Bijl. en tevens uit 't verdrag van den Hertog niet 't quartier Zutfen van 1532. »Item dat geen rigters onder den drosten of scholten geseten van nu voortaan eenige opdragen of versegelingen ontfangen daeraver staen of tuijgen moogen, dan alleen de principael droste of scholte onses gen. l. Heeren geswooren onder welke ampt die guederen gelegen zijn.» vgl. Schrass. Vel. Pract. p. 3.

Uitzondering op deze wijze van overdracht werd gemaakt bij: 1^e Leen en heerlijke goederen, die voor den leenheer overgedragen werden.

2^e. Heeren, alts en vrouwengoederen, die ten overstaan van geërfden met toestemming van den leenheer, overgedragen werden. Schrass. Cod. p. 220.

3^e. Moedsoenbrieven en huwlijksvoorwaarden, die gelijke kracht hadden als gerichtlijke opdrachten. Tit. 11 a. 3 en Tit. 27 a. 1.

Zie de oude wijze waarop aan de vrouw een vertegenwoordiger gegeven werd. Schrass. Comm. p. 361.

offte jemandts anders van oehrentwegen (2), die man und wyff daertho gebeden hebben, mit thodoen van twe tuichweerdige gerichtzluiden, int quartier van Veluwen geerfft und geguidet, die beide lesen und schrieven kunnen. Diewelcke van nu vortaen de breven, daerover sy gestaen, so sy als de breven gemaect syn noch int leven weren, mede besegelen und underteikenen sullen. Blivende nietthomin in weerden, alle und iedere brieven, voer de publicatie van dese nye ordinantie, sonder underteikenungh der gerichtzluiden gepassiert und uthgegeven.

183. Und alhowael de versegelungen, bij schepen van Harderwyck gedaen over guider in Veluwen gelegen tegen landtrecht und doer miszverstandt geschiet syn; nochtans dewiel die van de magistraet derselver stadt sich, mit het lanckwielich gebruick van sulx, untschuldigen und datter veel parthyen by geïnteressiert syn, is by ridderschap und steden geresolviert, dat sodanige versegelungen, voer date deses gepassiert van weerden syn und blie-

gerichtsluiden die nu voortan mede daeran segelen sullen. Tweten alsulcke gerichtsluiden die gequalificeert syn om die banken op Veluwen offte Veluwenzoem to moegen helpen beelden, und in anderen saecken als an maegescheiden, hijlicx vurwerden und sonst to segelen, sullen die segelers ten minsten dienstluiden syn die lesen und schrijven kunnen, diewelecke dan volgens oock gehouden sullen sijn, neffens oer segelen oer handen daerbij to setten. (a)

(2) »off yemandt anders.» Ook edelen en somtijds zelfs de drost van Veluwe behielp zich met eens anders zegel, wyl de zegels vroeger zeer schaars waren.

Wyl 't gebruik van zegels voor onkundige lieden licht aanleiding tot bedrog kon geven wegens onbekendheid met den inhoud der stukken, waaronder zij hun zegel plaatsten, werd in de quart. verg. van Sept. 1547 voorgesteld: »Soe oock huyszlyden sijnnen die zegelen gebruyken die niet lezen off schrieven kunnen ind gebruyken oir siegelen in erffkoop ind anders dat voertain dieselve oer siegelen niet en sullen moegen gebruycken, sij en konden dan lesen ind schrieven.» In den landbrief van 1548 is deze bepaling echter niet opgenomen; doch wel in 't concept en daarbij tot nog meerderen waarborg tegen misleiding de onderteekening voorgeschreven. G. v. Hass. De pot. leg. p. 62.

(a) Bij dit art. merken kanselier en raden op dat: »die clansule daer inne begrepen beghinnende aldus: tho weten alsulck etc. tot und in andere saecken etc. alleenlyck tot vordel derghoener, die dese nye reformation geconcipteert ende tot achterdeel cost ende bezweernisse van allen anderen vuytheymschen ende oock inheymischen geërfdn gestelt is worden.»

ven sullen, midts dat sulx van nu vortaan niet meer en geschiehe. (3)

184. Hyr wordt verstaen dat diegene, die in de steden off in der steden vryheiden geerfft syn, niet en moegen genoembt off gehalden warden voer geerffden van Veluwen, tensye dieselve oick ten pladten lande geerfft und geguidet syn, conform den olden gebruick.

185. Diegenigen die brieven hebben, off namaels krygen moegen, gepassiert voer geerffden, moegen die, so sy willen, doen registriren offte prothocolliren, by den landtschriever van Veluwen, updat, so hun dieselve brieven muchten affhendich worden, sy alsdan oehren thoganck moegen hebben tot het prothocol.

186. Wie ennich guit verkoept, off rendt daeruth verscriefft, die sal gehalden syn alle lasten und voerkommer, daerup staende, by de ver-tychnisse tho melden, und sulx in de breven mede tho laten uthdrucken, sonder daervan idtwes tho verswiegen, by vyfflich pondt, off soveel meer als het gericht, nha gelegenheidt der saecken, erkennen mach. (4).

187. Alle transporten, offte updrachten van erffkoop, geschiet off gedaen in brieven, die gepassiert und gegeven syn als recht isz, daerin gene bestendige loese gestelt weer, sullen van volcommener weerden gehalden und erkandt worden, niettegenstaende dat eine sekere somme vā

174. Item dat alle erffcoepbrieff die gegaen und gegeven sijn als recht is, daerinne geen bestendige loesse ingestalt were, van volncoemener weerden erkandt und gehalden sullen werden niettegenstaende, dat een summa van pennongen daerinne benoempt stonde.

(3) In 1604 is dit geheele art. veranderd en vervangen door **art. 2** zooals 't door de comm. was voorgesteld.

(4) In 1604 is hierbij gevoegd zooals 't door de comm. was voorgesteld: »Te verstaen, niet alleen van brieven und verschrijvingen voor den officier, maer oock voor geerffden gepassiert.»

penningen, daervoer den erffkoep
geschied ware, daerin benoemt
stunde. (5)

VAN BETALUNGH VAN RENTEN UND
VAN DE LOESE DERSELVER.

188. Alle renten moegen mit ge-
woentlicke betalungh voldaan war-
den (1) volgende de gemeine evaluatie
und permissie.

189. Und niemand isz gehalden
ennige renten tho betalen, daeraff
over een dardendeel van hondert
jaren gene betalungh gedaen, off
daer men middelertyt niet gericht-
lick offte by kennisse van twee ge-
looffweerdige luiden (2), voer aen-
gesproken off gevordert were.

190. Als ennige renten off erff-
pachten gequeten worden off geloest,
daer einer syn tucht aen hedde, so
mach de proprietaris van de voersz.
renten off erffpachten, de loeszpen-
ningen na hem trecken und untfan-
gen, midts bekennde de tuchtenar
soveel lyffrenten und die uth goede
sufficiente onderpanden versekerende.

VAN RENTHEN UND PACHTEN UND
LOESSINGE ODER QUIJTONGE DERSELVER.

164. In betalonge van renthen offte
pachten sall een ijder volstaen mit ge-
woentlicke betalonge.

165. Item men is niet schuldich to
betalen enige renthen, daeraff men over
een derden deel van hondert jaren geen
betalonge gedaen hefft.

166. Item als eenige renthen offte
erffpachten gequeten worden offte geloest,
daer een ander sijn tocht an hefft, so
mach die eijgener offte proprietaris van
die vurs renthen offte erffpachten die pen-
ningen van der loesinge nae hem trecken,
und ontfangen, mitz bekennde dem
tuchtenaer so voele lijffrenten und die
versekerende op guede und sufficiante
onderpanden.

(5) 't Noemen van eene som in de acte gaf dus geen recht op wederinkoop; deze moest uitdrukkelijk bedongen en ter protocolle ingeschreven zijn. Schrass. Comm.

(1) In 1604 zijn de volgende woorden van dit art. op voorstel der quart. vergad. van Maart 1604 aldus veranderd: »vermoeghe der landtschap ordonnantie, in forme van placcaet by den hove uitgegeven, und doen publiceren.»

No de provisionele ordonn. van 1591 (Geld. Placaetb. II. 31.) is dit placcaet den 19^{den} Maart 1597 door 't Zutf. en Vel. quartier vastgesteld, later ook door 't Nymeegsche aangenomen en 17 Nov. 1602 door stadh. en raden met enkele veranderingen afgekondigd. Geld. Pacaetb. II. 85.

(2) De volgende woorden van dit art. zijn in 1604 veranderd op voorstel der quart. verg. van Maart 1604: »of vermoeghe ander geloofweerdich bewijs, voor aengesproken oft gevoordert were, die renten zijn dan van geestelicke ofte wereltlicke goederen, ten ware dat in saken van geestelicke goederen die brieff und segelen, legerboecken, rekeningen, of ander schijn und bescheyt, geduerende d'oorlogen verbracht und naderhande te voorschijn gekomen waren.»

191. Off wael ennige gronden van erfftalige guider, daeruth renten verschreven und verunderpandt syn, gespleten off verdeilt worden; so en is nochtans een rentier niet schuldich syn rendt tho splyten, dan so hy den grondt voer ennige unbetaelde jaeren upwinnen wol, sal hij de weet daarvan laten doen (3), aen alle personen die aen den goede gerfft syn.

192. Niemandt sal hoger off swarer interesse van rendt geven off betalen, dan de penningh zestien, off van zestien penningen een des jaers, und so daerenboven genomen worden, dat sal men voer woecker achten, und daerover geen recht spreekken. (4).

193. Und wie loeszbare rogrent belecht hefft und noch beleggen mach, sal daer oick niet meer van hebben dan van sestien penningen einen jaerlicx, offte rogge nha merckganck, tot soveel gelts tho. Dan unloeszbaer erf frog und andere kornrente, sal, vermoege de brieff und segel, mit rog und korn betaelt warden. (5)

167. Item howell eenige gronden van erfftalige guideren, op welke renthen verschreven und gehijpoteceert sijn gespleten offte gedeilt worden. So is nochtans die renthier niet schuldich sijn renthe to splyten, meer moet die jaarrenthe geheelick betaelt werden, van enen, twee offte meer die erffgenamen tot des renteniers koer und believen. Edoch so die rentenier den grondt verwinne wolde, voer die jaarrenthe, dat idt daerinne mit die weten gehalden sall worden als vurss.

168. Item dat neijmandt hoeger offte swarer interesse van renthen geven offte betalen sall dan van hondert gulden sesz jaerlicx offte so boven ses gulden van thondert genhoemen wordde dat sulcks vur woecker geacht sall werden. Und dat men daer gheen recht over spreken sall.

169. Item wie van nhu voirtaen rogge renthe beleggen wurde, sullen oick ter jaerlicxer renthen hebben van hondert gulden ses jaerlicx offte rogghe nae merckgange tot ses gulden toe und dat to verstaen van roggerenthe daerop eyn losse staet.

(3) De volgende woorden van dit art. werden in 1604 veranderd op voorstel van de quart. vergad. van Maart 1604: »aen een van de naest ghesetene proprietarissen tot zijnen keur, den eygenaer gereserviert zyne gwarande aen syne mede gedeylongen.»

De comm. had hierbij aangemerkt: Also het den renthefferen seer beswaerlick und kostelick valt, aen alle gedaelingen van gedeilde onderpanden die wete tho laten doen, syn hier van gerekeriert aen den quartier, und syn mede in deliberatie gelacht, wanneer enich onderpant op jaerlicke renten geconstituiert syn, bij maechgescheit off anders gedeilt wordt, offriert den renthefferen van sulcke erffdeilungh intimatie behoert tho geschieden, opdat se weten moegen, waeraen 't elckens hare renten to versucken.

(4) In 1501 kwam de hertog met de landschap overeen: »soe as dan deyls van onsen renthen und domeynen hoger verpant stain dain van den hondert gulden ses des jaers, sulx sal moderiert.» Geld. Placaetb. I. App. 198. Ook in 't verdrag tusschen den Hertog en 't quartier Veluwe zan 1532 is de rente vastgesteld op 6 0/0. Geld. Placaetb. I App. 217. Vgl. Nijh. Ged. IV No. 430 en VI 2. No. 453.

(5) Volgens 't verdrag van den hertog met 't Vel. Quart. werd rog-rente betaald met 6 0/0 of »rogge na merckganck.» Vgl. Brief van Hertog Karel. Geld. Placaetb. I. App. 170.

194. Wie gelt up rendt neemt, und daertho underpandt stelt, die en sal tot gene loese moege gedrongen warden, al waert schoon dat hy sulx in brieff und segel hed over gegeven, want men niet en verstaet, dat drancklosen behoeren plats tho hebben. (6)

195. Item, tegen bestendige loese die bewyslick isz, sal geen prescriptie van jaren gelden.

196. So in ennige brieven und segelen loesz gegunt, und die aen een sekere tyt van jaren, daerentusschen de geschieden solde, gebonden weer, sal evenwael dieselve loesz, nha umbganck der bestembter jaren, oehren effect gewinnen, und geschieden moegen. Also dat een jaer loesz, voer een ewige loesz gehalden wordt. Uthgesondert hielixfurwarden und erffmaechgescheiden, die na oehren inhalden stricktelicken behoeren achtervolgt tho warden. Unvermindert oick sententien offte decreten ter contrarien van dien, hierbevoers utgespraecten, und in hare krafft gegaen.

197. Waer olde verschrievongen bevonden warden, van penningen, die in tijt der loesz niet gengbar offte quellick tho becommen weren, die sal men mit de weerde derselver, achtervolgende de gemeine evaluatie offte permissie (7), vryen und affloesen moegen.

(6) Ook eene rentverschrijving was niet losbaar tenzij 't uitdrukkelijk overeengekomen was; zij werd namel. op dezelfde wijze gevestigd als koop (Tit. 24 a. 1) en deze was ook onherroepelijk tenzij dit bedongen was. a. 6. Vgl. Schrass. Comm.

(7) In 1604 zijn de woorden: »gemeine evaluatie offte permissie», op voorstel van de Quartiers verg. in 1604 veranderd in: »vooraengetogen ordonnantie van de landtschap.»

(a) Bij dit art. merken kanselier en raden op dat: »aent eynde desselfs behoort geaaddeert to worden dese clause: Alwaert oock schoon bij de brieven bevoorwaert dat die losse mit gheen ander gelt geschien en sol moegen.»

170. Item dat tegens bestendige loesse die bewijsslick is, geen prescriptie gaen noch plaatse hebben sall.

171. Item so in enigen segelen ende brieven loesse vergunt und die op een sekere tijt van jaren gelimiteert stonde, binnen diewelcke alsodaene loesse geschiedt solde sijn, dat die loesse nae expiratie der tijt und jaren evenwell oeren effect sortieren und erhalden sall. Also dat een jahr loesse voer een ewige loesse geholden und verstaen worde. Doch daerinne albereets voer dato van desen ordell und sententie vuytgesproecken is, daervan niet geappelliert is, dat sulcx in volcoemene weerden blyven und hierinne niet begrepen syn sall.

172. Item daer nu alde verschrievongen bevonden worden van belachten penningen, die in tijt der loessinge niet gangbaer offte nielt well toe bekoemen weren, die sal men mit die weerde derselfter vryen ende affloessen moegen, achtervolgende die brab. faluation (a).

198. Pandtguideren und belachte loeszbare renten sullen voer gereet guit gehalten warden.

199. Niemandt sal ennige huiser affbreecken moegen, daeruth jaer-renten verschreven syn, dan mit consent der rentiers, tenwaer saeck, dat sulcx umb het onderpandt tho verbeteren geschiede, up pene van gestrafft tho warden als die ver-wapenungh gedaen hedde.

200. Insgelycken sal niemandt van den gronde, die hy voer verlopen jaergelt off kommer liet liggen, en-nich holt moegen afhouwen, by pene van de schade tho verrichten, und daerenboven noch tot erkenenisse des gerichtz gestrafft tho warden.

173. Item dat pandtguederen ofte belachte pennongen voer gereedt guetd ge-holden sullen werden (b).

175. Item dat nijemandt eenige huy-seren sall affbreecken moegen, daerop toevoerens ander luijden jaarrenthen ver-schreven sijn dan mit consent derselfter, ten were dat sulcx om t' onderpandt to verbeteren geschege, allet op die pene van gestrafft to worden als die verwaepeninge gedaen hadde.

176. Insgelycken dat nijmandt enich holt van den grondt sall moegen aff-howen, diewelcke den grondt voer ver-loepen jaergelde liet liggen, und sovern men bevonde sulcx evenwell opsettelick ge-schiedt to sijn, sall die selvige gelijckewell gehalten wesen alsulcken schaden gantslich toe ontrichten und daerbeneffens staen tot straffinge, na erkenenisz des gerichtz.

VAN PACTH UND HURINGH.

201. Coop, die deuchdelick ge-schiet is, breeckt huyr off pachtingh, behetelicken den pechter syne actie aen den verpechter, tsye van synen betaelden voerpacht ofte randtsoen, und anders. (1)

202. Und sovern bevonden wur-de, dat in den coop (2) bedriechlick

VAN HUERINGHE.

151. Item dat coop sovern die coop denchdelick und niet simulate geschiedt is, huijre ofte pachten gebreecken sall

151.... Und sovern befonden worde, dat in den coop bedriechlick gehandelt were, dat

(b) In art. 173 dunkt kanzelier en raden: »Dat beter waere, dat men daer stelde: off losrenten in plaats van: ofte belachte penninghen.»

(1) Ook volgens 't Zutf. Tit. 18. a. 5. en Nijm. landr. Tit. 30. a. 12. wordt huur door koop niet gebroken, in 't laatste onder de voorwaarde dat de huur niet langer dan voor 6 jaren is aangegaan. In 1604 is dit geheele art. veranderd zooals de comm. 't voorstelde. De quart. verg. van Maart 1604 keurde deze verandering goed, doch verwierp 't voorstel der comm.: »off onder desen art. niet mede sollen moegen begrepen worden, die pantschappen gepassiert voer den officier. Item alle andere specien van contracten und donatien van erfguideren daer plenum dominium wordt getransferiert.»

(2) »ofte erfbuytschap» is in 1604 hier tusschen gevoegd.

gehandelt weer, sullen sulcke bedriegers, als de verwapenungh gedaen hedden, gestrafft worden. Und de rechter sal in sulcken gevalle gelykewael by syne pachtungh blieden, und gehandthavet worden.

203. Niemandt sal, van nu vortae, huur off pacht bewiesen und verdedigen moegen, anders dan mit gloeffweerdige huur off pachtcedulen, by parthyen off van oehrentwegen onderschreven offte bemerckt offte mit gerichtlicke kennisse. Nietthomin van weerden blivende und de geaccordierde tyt geduyrende, alle huyringen, die voer de publicatie van desen buidten cedulen overkomen und gemaect syn.

204. Een landtheer und syn erffgenamen syn schuldich den pechter alleen und niet desselven erffgenamen de pachtjaren uth tho halden, tenweer dat de huircedule mede up d'erffgenamen des pechters spraecke. In welken gefalle d'erffgenamen gehalden sullen syn, goede burgen tho stellen, tot des grondtheren verskerungh.

205. Desgelyken, als ennige verpachte offte verhuirde erven off huisser mit recht utgewonnen werden, so hoert de pacht of huur up, und moet de pechter off huirlingh dat erff off huisz ruimen binnen een halff jaer na de uthwinningh (3); voer behalden doch den huisman syn bowrecht und voergewin, nha advenant der tyt und sunst anderen huirlingen oehre actie wie voersz.

alsulcke bedriegers gestrafft sullen worden als die verwapeninge gedaen hadden tho weten als velschers nae luydt des landtbriefs und die pachter sall in sulcken gefall gelykewall in syn pachtonge blieden und gehandthavet worden, inhalt syner pachtcedulen, vuytgenoemen die voerpacht, voerwinnungh, offte randtzoen gegeven hebben, dat alsdan die grondtheer gehalden sall sijn tot synen keur dem pachter entweder die gehele voerpacht to restitueren offte die pachtjaren vuyt to halden.

152. Item die erffgenamen des landtheren sullen schuldich sijn dem pachtenar allene und niet syn erffgenamen die pachtjaren vuytohalden.

153. Item van gelijcken als eenige verhuirde erven offte huijseren vuytgewonnen werden, soe expireert die huijre, und moet die huijrlinck dat erve offte guedt ruijmen, binnen den halven jahr nae die vuytwinninge. Niet tegenstaende dat die huijringe gedaen is bij den eijgenar van den huijse offte erve. Voerbehalden doch den huijszman syn bowrecht und voergewin, nae advenant der jaren.

(3) »binnen een halffjaer, na de uthwinningh» is op voorstel der comm. in 1604 veranderd in: »ter eerster gewoontlicker vervaertyt, na utwijsung der huircedullen off na gebruyck der plaetsen daer tgoet gheleghe is.»

206. Een tuchtenar mach geen guit off huiser, die hy in tuchten besidt, langer verpachten off verhuiren, dan syn tucht en duirt, und de pechter off huirlingh moet dat guit off huis verlaten, ter naester vervaertyt van den jaer daer hy in is, ten thyde van het affsterven des tuchtenaers, soveern de eygenaer sulx begeert.

207. De pechter off huirlingh die ennich erff pacht off huirt van einen tuchtenaer, isz schuldich de pacht off huur tho doen kundigen aen den eigenaer, diewelke, binnen veertien daegen na date der voersz. kundungh, de pacht off huur selfs mach aenveerden, midts stellende goede und genoechsamer gerichtliche burgen voer dieselve off huur, und daernaef off teindens die veertien daegen sal hy daervan versteken syn.

208. Item die ennich deel hefft in een erff off huis, dat by synen medegeerffden, sonder syn consent, verpacht off verhuirt weer, die mach altijt de naeste syn, umb de pacht off huur aen sich selfs tho behalden, voer sulcken prysz daervoer het een andert verhuirt off verpacht was, und sulx binnen de veertien daegen nha aenkundigungh und midts stellende burgen als voersz.

209. Een pechter offte huirlingh sal synen pacht offte huur int geheel off deel, buidten consent van den grondtheer, aen niemant moigen overgeven, by peen van thien pondt, und by versteck van de pacht, tot believen des landtheren und hy hefft geen recht, nhadat syne pacht

154. Item een tuchtenar en mach geen guedt offte huyser, die hij in tuchten besith niet langer verhuiren dan syn tocht en duert und die huijrlinck offte pachter moet dat guedt offte huijser ruijmen ten naesten tyde van den jahre daer hij inne is, ten tijde van den affsterven van den tuchtenar, sovern die eijgener t' selve versoeckt und begeert.

155. Item die huerlinck die enich erff offte huysz huert van enen tuchtenar is schuldich die huyre to doen kondigen dem eijgener. Diewelke binnen 14 daegen nae data van de voerseijde kundige, mach selfs die huijre anfeerden mits stellende guede ende suffiscante burgen voer die selve huijre und daernaef niet.

156. Item die enich deell hefft in enich erff offte huysz, dat bij synen medeplegers offte medegedeijlongen verhuirt werdt sonder synen voerweten offte consent, mach altijt die naeste syn om die huyre to behalden aen sich selfs voer den selven priysz, daervoer idt verhuirt is, mitz stellende guede und safficiante burgen voer die voirss. huijre nae kundige binnen den tijden als baven.

158. Item als een huijrlinck syn huyre int geheell offte deell enen anderen avergeeft offte overlaet voer meerderen gelijcken offte minderen priysz, so mach alle tijt die verhuerder daeraff die naeste syn und nehmen syn guedt wederom nae hem voer den priysz, om dat voerts to verhuiren offte behalden, gelijk hem dat belieft.

off huyrjaren umb gekommen syn, de pacht off huur tho beholden, voer den prysz die een ander daervoer sol geven willen, tenweer dat hem sulx (4) belaeft sye.

210. So wie eninge huizer verhuurt, isz schuldich die tho onderhouden, in wanden, dack, doeren, vensteren und andere noedige reparatie, tenwaer dan in de huurcedulen geconditioniert, dat de huurlinck sulx doen sol.

211. Alle haeve und gerede guider, bevonden und voerhanden, in een gehuurt huisz offte up een erff, den huirling offte pechter thobehoerende (5), staen und syn verbonden vur dieselve huur off pacht van denselven huysse off erff und moet de huirlingh offte pechter de huur betalen offte den verhuyrder thovreden stellen, aleer hy de haeve und gerede guider uth den huysse off van de erve mach doen, und indien hy contrary dede, so behoeren alsulcke haeve und guider, ten versuick van den verhuirder offte verpechter, weder binnen den huise off upt erff geleverd tho worden, umb syn verschenen huysse daerahn tho verhalen.

212. Item alle diegene, diewelcke pachtingh aen ennich guit off landt vermeten tho hebben, und derhalven in recht betroocken worden, sullen gehalden syn ter eerster verbading, mit alle oehr schyn und bescheidt, waermede sy oehre pachtingh vermeinen tho bewysen, aen

159. Item een huerlinck naedat die jaren offte termijnen van syn huijre vuyt syn, und geexpireert en heft geen recht om die huur te behouden voer den prysz dat een ander daervoer geven will.

160. Item die enige huijsen verhuurt is schuldich die to onderhouden van wanden und dack und andere noidsaeklicke reparatie und vast van vensteren ende dueren.

161. Item alle haeflicke guederen bevonden in een gehuurt huijsz offte erve dem huerlinck offte pachter toebehoerende, staen ende sijn verbonden voer die huijre van denselven huijsse offte erve und moet die huurlinck die huysse betalen offte den willen van den verhuerden hebben, alleer hij die haeflicke guederen vuyt dem huijsse mach doen, und indien hij contrary dede, so behoeren alsulcke beweelicke guederen ten versoecke van den verhuerder, weder binnen dem huijsse gebracht t' werden om syne verschenen huijre daeran to verhalen.

163. Item, dat alle diegene, welcke enige pachtonge an seker guet offte landt vermeten offte pretendieren to hebben und derhalven mit recht angesproecken werden, dat dieselve gehalden sullen sijn ter eerster ladinge offte verbaedinge mit alle haer schijn und bescheidt, waermede sij oer pachtonge vermeynen to bewijsen, an dem gerichte

(4) In 1604 is op voorstel der comm. hier tusschen gevoegd »by bestendige huurcedul.»

(5) »den huirlingh offte pechter toebehoerende». Alleen in geval van Tit. 14 a. 23. kon de crediteur zich verhalen op goederen die den gebruiker niet toebehoorden.

den gericht tho kommen und tselve over tho geven, offte sullen van oehr pachtingh und bewysz, so sy namaels voerbrenghen wollen, versteeken syn und dat guit van stonden aen ruymen.

213. Die, in krafft van huur off pachtingh, ennich guit in gebrueckhed, und volgendts daeraen erffgerechticheidt wolde pretendiren, die sal dat eerst den verpechter off verhuirder off synen erffgenamen weder moeten inruymen, und also syne actie tho werck stellen.

214. Wie een anders guit aenveert umb tho verwaren off ergendts tho vuyren off tho leveren, off hy daer loon aff neemt off egeen, moet gelijkewael daervoer instaan und tselve betalen, indient verloren off hem affhendich gemaect wordt. Tenweer dat hy het wael bewaert hedde, und, buidten syne schult off versuym, by gewaldt andere manieren, die hy niet en hed moegen beledtên, quyt worden. Allet tot erkenenisse des gericht.

215. Item een pechter off huyrlingh, die na umbganck syner pacht off huyrjaren niet en wolde ruymen, sal verfallen syn in twintich goltgulden, und arbitralicken gestrafft worden, na gelegenheit der saecken.

216. Die een guit gepacht hedde, und tselve liet liggen, daerby den eigenar tho schade queem, sal gehalden syn sulken schade tho verguiden und daerenboven gebroeckt warden tot erkenenisse des gerichtz.

coemen, und datselve avergeven sullen, offte sullen van oer pachtinge und bewijsz so sy naemaels voerbrenghen wolden versteeken syn, und dat guet van stonden an ruymen.

162. Item, die eens anders guet aenveert to bewaren offte ergents to fuijhren off to leveren, off gij daeraff lohn nimpt offte niet, moet gelijkewell daervoer instaan und 't selve betaelen indient verloren offte hem affhendich gemaect were. Tenwere dat hij 't selve well bewaert hadde, und hem affhendich gemaect were sonder synen schuldt, bij gewalt offte andere manieren, die hij niet en hadde moegen beletten, bij syner neersticheit off diligentie tot erkenenisz des gericht.

157. Item als een huerlinck dat erff offte guet offte huysz, dat hij in huijren hefft, tot sijnen selfs behoiff coept offte doet coepen in sulken vall is syn huijre van stonden an doet ende to niet.

VAN HIELIXFURWARDEN UND
MAECHGESCHIEDEN.

VAN HIJLICXVURWERDEN UND MAGE-
SCHEIDEN.

217. Alle hielixfurwarden und maechgescheiden, die van beider-sidtz hilixvrunden off dedingsluiden tho merendeel ofte over de helft versegelt ofte underteikent syn, sullen so bundich wesen und gehalden warden off die gerichtlick bekent weren. (1)

218. Voorts so sal de gemeenschap van guideren, tusschen man und vrou, aenfangen und berekent warden, so baldt de echteluiden apentlick tho samen gegeven und in den eehtestaet bestedicht syn. (2)

219. Een man is momber van syne huiszfrou und mach als momber alle hare guideren, actien und schulden eischen, beschudden und vervolgen, sonder hare autorizatie ofte volmacht.

220. Daer man und vrou, in staender echtschap ofte de lestlevende van hun beiden, ennige dispositie tusschen oehren kinderen, mit derselver kinder bewilligungh gemaect hebben van oehren allodiael ofte deilbare guideren, die sal bundich

178. Alle hylicxvurwerden und ma-gescheiden, die van den hijlicxfrunden ofte dedingsluiden tom beyden syden toe merendeell ofte oever die helfte versegelt ofte onderteijckent syn, sullen soe bundich wesen gelyck off die gerichtelick bekandt weren, und dat men voer schulde ofte renthe daerinne gemaect (als hier voer gesath) sall moegen peinden, und soe pandtkeronge daerop geschege, dat die verwerer betalonge sall doen ofte betalonge bewijzen. (a)

182. Item een man is mombar van syne huysfrowe und mach alle haer guederen, actien ende schulden als mombar vervolgen, eischen und beschudden sonder auctorisatie ofte consent van syne huijszvrowe.

180. Item off man ofte vrow in staender echte enige disposition tuschen oeren kinderen soewell van lehenguederen als andere allodiaell ofte deilbare guederen maecten dat alsulcke disposition bundich und van weerden wesen sall. Insgelycken off die lestlevendige van hun beiden tu-

(1) Huwelijksvoorwaarden moesten zeer stipt nageleefd worden. Tit. 25 a. 9, doch mochten niet strijden met 't landrecht. Tit. 28 a. 4. vgl. Tit. 31 a. 9.

Questien over huwelijksvoorwaarden werden ten landrechte beslist; 't Hof nam daarvan geen kennis. Canc. Ordonn. v. 1547 a. 19; v. 1622 a. 31.

»Dedingsluiden» konden geen vrouwen zijn; 't waren namel. personen, die in 't gericht zitting konden hebben. Schrass Comm. Schrass. Consult. en advies. IV. 45. 6. Nijh. Ged. VI. 2. n°. 1355.

(a) Kanselier en raden wenschten aan 't einde van dit art. nog bij te voegen: »off die penningen consigneren off leggen, die dan die eysscher sal moegen op cautie lichten.»

(2) a. 2. »soo bald de echte luyden.» Volgens de echtordening van 1597 werd een huwelijk eerst als bestaande beschouwd wanneer 't was gesloten in bijzijn van »2 vrunden of mombaren wederzijds en gesolemniseert door die van de magistraat of kerkendienaar, na drie voorgaende Sonnendaechsche proclamatiën.» Geld. Placaetb. II 57.

und van weerden wesen, und by den kinderen achtervolgt warden. (3)

schen oeren semptlicken kinderen mit voerweten und bewilligung derselftler eenige disposition offte ordonnantie maecte van oeren offte synen lehen offte allodiaell guederen, dat sulcx ceck bundich und stantafftich van weerden wesen sall, doch dat men geen lehenguedt splijten sall buiten consent des lehenheren. (b)

179. Item sal men moegen procedieren op alle allodiael guederen tot voldoeninge van magescheiden belofften in segell und brieven und oeck gerichtelicke belofften, offte sunst voer waer offte burchstellonge.

181. Item off ijemandt voer veronsatinge offte affgescheidt enes lehenguedts mit recht spreekken wolde, dat hij sulcx mit geboirlicken stadt offte landtrechten sall moegen vorderen, und niet gehalden syn daerom mit lehenrecht to spreekken.

VAN LYFTUCHT.

221. Man und vrow moegen malcanderen, sowael in hare aengebrachte, als staender echtschap gewonnen und geworven guideren, tuchtigen, wanneer sulx tho goeder tyt in hielixfurwarden bedongen isz, midtsdien, dat de tucht reciproce offte aen wedersyden geschie, und so se niet daetlick in hielixfurwar-

VAN LIJFFTOCHT.

142. Item dat men nijemandt sall moegen tuchtigen ten were dattet to gueder tijt in hylicxvurwerden bededingt als sulcx van alts gewoentlick, vuytgesondert wat eheluiden in staender ehe bewijszlick gewonnen und geworven, daeraff sullen sij sich moegen betuchtigen offte in testamente und anders begiftigen tot oeren welgefallen (a)

(3) In 1604 zijn voor dit art. in de plaats gekomen artt. 4 en 5, zooals ze door de comm. voorgesteld waren.

(b) Bij dit art. merken kanselier en raden op »dat gantz onredelyck ende onbillick sye dat yemandt zonder off buyten bewilligongh off octroij des leenheren van syn leen zoude moegen disponeren, off dat sullicke dispositie bundich geacht off gehalden soude werden. Alst van gelycken dunckt ende oick onbillick is, dat sullicx van den herengoederen geschyen soude.»

Evenzoo achten zij art. 181 »gantz onrededelyck ende onbillick, soe hebben die Grave tho den Berghe, die heer tho Keppel ende die heer tho den Dorenweerde (als men verstaet) expresselyck daertegen geprotesteert.»

(a) Bij dit artikel merken kanselier en raden op: »Soe dieselve schyndt te spreekken alleen van man ende wyff, waer goedt int beghinsel des articuls sullicx vuyt to drucken.»

den gemaect were, dat se dan passire voer den officier ter plaetzen daer de tuchtguider gelegen sijn offte voer geerfden, in forme als alienation, waelverstaende, dat de lestlevenden gehalden sye de kinder, so der ennige voerhanden, na staet und gelegenheidt der tuchtguider eherlick up tho brengen und t'onderhouden.

222. Maer wat echteluiden, in werender ehe, bewyslick gewonnen und geworven hebben, daarvan sullen sy sich moegen betuchtigen tot oeren waelgefallen, al waert oick (1) in hielixfurwarden niet bedongen.

223. Und sullen voer aengewonnen und geworven guideren verstaen und gehalden warden, die mit kunst, arbeit, koopmanschap und dergelijken verkregen und overgespaert syn, afgetrocken wat echte-luiden by aenfanck harer echtschap thosamen gebracht und naderhandt van oehren alderen und vrunden be-erfft hebben.

224. De getuchtichde sal gehalden syn binnen sesz weecken, nha dode des afgestorven, inventaris tho maecken, und de tucht tho verburgen, niettegenstaende anders in hielixfurwarden, ofte bij het passiren der tucht, mucht verspraecken syn.

225. Oft jemandt in den alingen eigelicken und deilbaren guideren getuchticht weer, daer up den sterfdach und int sterfhuis van den overleden schulden bevonden worden, so sullen de propietarissen

143. Item sullen voer overgewonnen und geworven guederen gehalten und gereyckent worden datgene datwelck averblijft, wanneer affgetaegen is, dat van patrimoniaal und angeerffde guederen angebracht is, datgene dat mit kunst, vlijt, arbeit, coepmanschap und andergelijken erhalten, geworven und gespaert is, dat sall alleene voer angewonnen guedt gereijckent worden.

144. Item off ijemandt in den alingen, eigelicken und deijlbaren guederen getuchticht were, daer op den sterffdach schulden weren in den sterffhuijsz, so sall den erffgenamen de safflivigen und by den getuchtichden oder usufructuarium so

(1) In 1604 zijn op voorstel der comm. de woorden: »al waert oick» vervangen door: »al waren der geen hielixvoorwaarden opgericht off die tucht.»

den usufructuarien ofte den getuchtigden, soveel van de tuchtguideren doen uthkeren, daer men sulcke schult mede betalen mach. Also dat de erfgenamen an den eigendumb, und de getuchtigde an de tucht, so veel sullen moeten missen als de tucht beloept. Und sulx vooreerst van de gerede guider sovern sich die so hoech strecken und, indien de schulden groter syn dan het gerede, so sal men vorts de erfthalige guideren, daertho aentasten und bekeren moegen, diewelke de erfgenamen voer de gerechte weerde und na beloip van de schult, aen sich nemen und de schult betaelen moegen.

226. Dan is de tucht geschiet in ennich deel van het guit, so sullen de schulden na advenant, und in manieren als voersz. by den erfgenamen und den tuchtenaer betaelt worden.

227. Mit der bescheidenheid, dat de getuchtigde int geheel ofte in een deel, sal, na landtgebruick van Veluwen und van Veluwenzoom, voer syne quota, tho weten voer de helfft van de alinge goede, oick de helft van de schulden betalen, und dat de voergaende beide articulen niet van de gehele schulden maer alleen van de schulden des aflievigen, tot syne aenpart tho, verstaen syn moeten.

228. Und wie in ennige guideren getuchticht isz, die sal die in goede gerack und vracht halden, und de guider also gebruycken und regiren, wie einen goeden huiszvader thosteet,

voele guedts affgenaemen werden, daer men die schulden mede betalen mach, also dat die erfgenamen den eigendom des guedts und die getuchtichde die tucht tot so voele als die schulden be- loepen, missen und dat voereerst van den gereesten guederen, sovern sich die soe hoege strecken, und indien die schulden groeter sijn, so sal men voerts die erfthalige guederen daerto antasten ofte d' erfgenamen moegen die voer die rechte weerde tot so voele nae sich nehmen und die schulden betalen.

145. Dan is die getuchtige niet hoeger getuchticht dan tot die helffte toe und daeronder so sullen die erfgenamen die schulden betalen, sonder ongeltensse des getuchtichden, wellverstaende, dat die getuchtichde in dat geheel ofte oock in die helffte sall nae lantsbanck voer oer quota, to weten die helffte van den alingen quede, oock die helffte van den schulden betalen, und dat dieser artijckell niet dan tot syn quota toegestaan wordt. (b)

146. Is averst die getuchtichde boven die helffte edoch niet in allen guederen getuchticht so sall die schuldt nae advenant des guets daer die tucht affgemaect is van den guede affgetoegen worden als sulcx van alts gebruycklick is.

147. Item off iemandt in eenigen guederen getuchticht wurde, die sall die in gueden gerack, dack und wracht halden, oock susz dermaten regiren, dat het in genen deell verergert worde, oock

(b) Art. 144 en 145 zijn volgens kanselier en raden »geheel obscuere off duyster ende behouven veel declaratie, als oock die 146 art. incorrect is.

updat se niet commen tho verergeren. Wienvolgendts hy daarvan geen holt sal houwen off doen houwen dan dat houbaer is, tho weten eiken hegholt niet onder tien jaer und elsen, essen und berken, niet onder sesz jaer. Desgelyken weertholt tho rechter tyt und willigen und peppelen die knootbar syn, wie oick toegedeilt maelbosschenholt. Ten weer dat einer des, tot reparatie und gerack der guideren, bedurffte so sal hy sulx moegen doen, na nodturfft und gelegenheidt der saecken, mit voerweten und believe der erffgenamen, ingevalle averst jemandt daerenboven ennich alsodanich holt houde, off anders het tuchtguut verergerde, die sal syn tucht daarmede verbraecken und verboert hebben, waervoer de getuchtigde allet cautie und burch stellen sal, eher und bevoerens hy de guideren aentast, volgende den olden gebruick. (2)

229. Off de guideren, by jemandt in tuchten beseten, notelick behoeffden nyhe getimmer off mercklicke und sware reparatie, so sullen de erffgenamen schuldich syn up de plaetse te leveren dat stoff ofte materie al gereet und behouwen, umb int werck tho leggen, sonder cost off laste van den getuchtigden ofte tuchtersche, dan de dachhuyren und kost umb dat werck tho maken und

daervan geen holt houden, dan dat howbar is thoeweten elsen und berrijken van den grondt und willigen und peppelen die knoetbar syn toe knoeten und toegedeilt maelbosschenholt. Ten were dat hy desz tot reparatie der guederen bedurffte, so sall hij sulx moegen doen nae noidturfft und gelegenheit der saecken, mit voerweten der erffgenamen ingefall averst ijemandts buyten noidtrufftigit manieren und baven voerweten der erffgenamen enich alsodaene holt houde, die sall sijn tucht daarmede verbroicken und verbroickt hebben, waervoer die usufructuarius oder getuchtichde allet cautie und borch stellen sall, eehr und befoerens die getuchtigde die guederen antast, allet vermoege des alden gebruijck (c)

148. Item off die guederen bij ijemandt in tuchten beseten, behoiffden nijhe reparatie, timmeringe ofte grondtwerc so sullen die erffgenamen schuldich sijn op die plaetse to leveren dat stoff ofte die materie all gereedt und behoiren, om int werck to leggen; sonder cost ofte lasten van den getuchtichde ofte tuchtersche, dan die dachhuijren om dat werck to maecken und to vollfuyhren sullen betaelt werden bij den getuchtichde ofte tuchtersche. (d)

(2) In 1604 is hierbij gevoegd art. 9 zooals 't in de quart. verg. van Maart 1604 voorgesteld was.

(c) In art. 147 schijnt volgens kanselier en raden »dat id behoort daerinne vergeten is, ende dat men dat daer oick soll behoiren by tho stellen, dan dunck daerinne to vergheeffs gestelt tho syn, dat die usufructuarius voor 't verbreucken der tocht borge stellen soll.»

(d) Kanselier en raden meenen dat dit artikel »zeer quaet te praktizeren sall sijn soe die eygenaer ende tuchter nummermeer accorderen dan altyt twistich syn sullen daerop off die reparatie nodich sye off nyet ende hoe diezelve geschyen sal off behoiren sall tho geschyen.»

te volvuren, sullen betaelt worden by den getuchtigden offte tuchtersche.

230. Item een tuchtenar offte tuchtersche is schuldich to betalen alle renten und reale lasten, jaerlicx ut den tuchtguideren gaende.

231. Item als een tuchtenar afflivich wordt, nadat de vruchten van den guideren, die hy in tuchten besith, van de grondt gescheiden syn, so behoeren dieselve vruchten te volgen de erffgenamen offte den sterffhuise van den tuchtenar, sonder onderscheidt tho maecken off de guideren by den tuchtenaer selve gebout offte verhuert offte verpacht syn geweest, und niettegenstaende dat de termijn van bethalinge den huurlingh off pachter gegundt, niet gecommen en is.

232. Belangende verhuiringe offte verpachtinge van weylanden, so een tuchtenaer offte tuchtersche beleefft den dach van Martini in den winter, sullen syne off oehre erffgenamen dieselve pacht offte huiringe boeren, dan so hy off sy voer Martini aflievich wurde, sullen des aflievigen erffgenamen daervan versteecken syn. (3)

233. Daer een tuchter de weylanden selfs gebruickte sal strax nha syn affsterven, sulcken gebruick na tuchtrecht mede cessiren und uphoeren.

234. Maer belangende jaerlixerenten van gelde off korn, en sul-

149. Item een tuchtenar offte tuchtersche, is schuldich to betalen alle renten, schulden und lasten vult den guideren gaende.

150. Item als een tuchtenar afflivich wordt, naedat die vruchten van den guideren, die hij in tucht besith, affgedaen sijn, so behoeren dieselve vruchten to volgen die erffgenamen offte dem sterffhuys van den tuchtenar, sonder onderscheijt toe maecken off die guederen bij dem tuchtenaer selve geboert offte verhuert syn geweest, und niettegenstaende dat die termijn van betalinge den huurlinck offte pachter vergunt, niet gecoemen en is, van gelijken sal geschien in verhuirong van weijden. . . .

150 Maer angaende die jaerlicxe renten van gelde offte korn en

(3) Voor de opeischung van verschillende vruchten werd 't jaar gerekend naar den oogsttijd, b.v. van tarwe en rog, van af Vrouwendag; van wijn, van af Michielsdag in den herfst; van beesten, van af St. Peter; van olievruchten, van af 1 Januari. De betaaltijd van pacht van weilanden en thinsen was gewoonlijk St. Martensdag in Novemb. (Handschr. v. Slichtenhorst.)

len de erffgenamen van den tuchter niet genieten, soveern de tuchter voer den verschyndach affievich isz geworden.

235. Vergencklicke und verderflicke gereede goederen, die doer gebrueick vergaen, sullen verkoft warden, und de tuchter of tuchtersche sal, aen die daervan gecommene penningen, de tucht behalden. Offte men sal sodanige guideren doen weerdiren, und die also by den tuchtenaer off tuchtersche laten, umb na uthganck der tucht, de penningen der geweerdiender guideren, aen den eigenaer, gerestituert tho warden.

sullen die erffgenamen van den tuchtenar niet genieten, soveern die tuchtenar voer dem betaelsdach offte verschijnsdach, afflivich is worden.

VAN ONMUNDIGEN UND MOMBAREN.

236. So en sal van nu vortaen, niemant vur mundich gehalden werden, umb syn guit te vercopen, te veralienieren offte tho besweren, dan een knechtgen offte manspersoon van twintich jaeren, und een meetgen offte vrowspersone van achteen jaren. Ten weer dat sy sich ehr in den echten staet begeven hedden.

237. Alle mombaren sullen schuldich wesen inventaris tho maecken van de guideren den onmundigen tho behoerende, terstond und aleer sy sich sullen onderwinden de administration van denselven guideren, up de pene van 40 pondt, und sal sulcken inventaris beedet worden voer den officier offte synen gesworen volmechtigen, in presentie van tweer gerichtsluiden offte geloeffweerdige

VAN ONMUNDIGEN UND VERBORNGINGE DER VOERMOMBERSCHAP.

134. Item dat van nu voertan nijmandt voer mundich geholden sal worden om syn guetd to vercoepen to veralienieren offte to beswaren ten were dat hij als een knechtgen offte manspersoen twintich jahren und een maechgen offte vroupersoen achteen jahren alt sij, ten were dat sij sich eer in den echten stande begeven hadden.

139. Item sullen alle mombaren schuldich wesen inventaris to maecken van den guederen den onmondigen tobehoerende terstondt und alleer sij sich sullen moegen onderwijnden, die administration van denselven guederen, op die pene van hondert ponden, und sall den vurss. inventaris gemaect werden bij den secretaris und in presentie van twee schepenen offte gerichtsluiden ter minster costen, dat sulcx moegelijk is, und sall

getuigen, ten minsten kosten ommer moegelycken, und sal dat dubbelt van den voersz. inventaris den landtschriever aenstondt thogeson den, und by hem verwaert worden.

238. Und sullen alle mombaren den kinderen, kommende tot oehre mundige jaeren off ten echten staet, schuldich wesen rekenungh bewysz und reliqua te doen van hare mombarschap, und soveern geduirende de onmundicheidt, t'gerichte ofte de naeste vrunden van den onmundigen bevonden, dat de voermunderen quellick regierden, so sullen dieselve voermunderen affgestaldt moegen warden und schuldich syn rekenungh tho doen, und dit alles tot erkentnisse des gerichts. (1)

239. Niemandt sal sich enniger vormunderschap ondernemen off hy heb dieselve eerst verburcht by twintich pondt, den Heer te verbeuren, ofte so veel als idt gerichte na der saecken gelegenheidt erkennen sall.

240. Und so een momber de voermunderschap, sonder voergaende verborginge, aengevangen hedde, und de officier hem umb de verborginge te doen vermaenden und ervorderden, soveern hy alsdan up erforderungh des officiers de verborgingh noch niet en dede, maer moetwillich uthbleve, sal daeraen gebroeckt heb-

dat dubbelt van den voirsz. inventaris bij dem gerichte bewaert worden. (a)

140. Item sullen alle mombaren den kinderen coemende tot oere mundige jaeren ofte echtstande, schuldich wesen reijcknonge, bewijsz und reliqua to doen, van allet gene, dat bij hem geadministreert sall wesen, und soveern geduirende die onmondicheit tgerichte ader die naeste frunden van den onmondigen bevonden, dat die voermomberen quellick regierden, so sullen dieselve affgestalt moegen werden und schuldich sijn reijckenonge to doen, und dit allet tot erkentnisse van dem gerichte.

137. Item soe ener die voermomberschap sich ondernahme eer und tobevoe-rens hy dieselve verborcht hadde. Daeran sall hy den Heren verbroeckt hebben vier pondt.

138. Ofte so hij die voermomberschap sonder voergaende verborginge angefangen hadde, und die officier denselven om die verborginge to doen vermaenden und erforderden, soveern alsdan dieselvige op erforderinge des officiers die verborginge niet en dede, sonder moetwillich vuytbleve, sall daeran gebroeckt hebben, tot erkentnisse des gerichts und hij sall der momberschap

(a) Bij dit art. merken kanselier en raden op: »Aengemerckt dat die reformatie in denselven articul gementioneert alleenlyck over den platten lande begheert wordt is in denselven onbequamer gestelt van secretaris ende schepenen ende soll oock behoren, dat id salaris ofte loon van sullick inventaris te maecken gegroot ende geexprimeert worde.»

(1) Zie landbr. 1532 art. 16. Op voorstel der comm. is in 1604 hierbij gevoegd: »in welcken gevalle den officier, andere bequamen mombaren, 't zij van der onmundigen naeste vrunden off anders, sal mogen aenstellen und tot die mombarschap autoriseren.»

ben 40 pondt, und vorts staen tot erkenenisse des gericht, und hy sal daerenboven, der momberschap versteecken syn, und evenwael gehalden wesen rekenschap tho doen van syne administratie, die hy sonder verbornginge gehat hefft.

241. Gene voermunders sullen der onmundigen guideren moegen ver- kopen, veralieniren offte beswaeren, tensy dat der onmundigen saecken tselve noddwendich vereischen, und niet anders dan by erkenenisse des gericht, waeronder de guideren ge- legen syn.

242. De langst levende van d'ol- deren is en blyfft der kinder mombar, also langh sich die niet en verander- saetet offte tot de twede ehe en tridt, und aleer sulcke verandersaetingh geschiet, sal dieselve lestlevende den kinderen, ofte so sy noch onmundich weren, oeren mombaren gehalden syn rechtveerdich bewysz te doen und des eerst affievigen versterff getrouwelick tho te keren, by tien pondt. (2).

243. Den stommen, dwaesen, onsinnigen, onnoeselen und upmae- ckers offte verdoenders, sal men oick voermunderen sedten, und hunluiden desaengaende dieselve rechten und

versteecken sijn, und effenwell gehalden wesen rekenschap to doen van sijn admi- nistration, die hij sonder verborgonge gedaen hefft. (b)

135. Item dat van nu voertan gene voermomber der onmondiger guederen sullen moegen vercoepen, veralinieren offte beswaeren then were dat bij erkenenisz des gericht waeronder die guederen ge- legen sijn, bevonden weer, dattet sulcke und noidtrufftige saecken weren, wesz- halven dat men tot noidtrufft offte prouffiet der onmundigen dieselve vercoepen offte beswaeren mosten.

141. Item den stommen, dwasen, on- sinnighen und prodigen, sal men oeck voer- momber setten und dieselve rechten und pri- vilegien genieten laten, die den onmondi- gen persoenen tostaen und genieten. (c)

(b) Kanselier en raden meenen dat in dit art.: »die pene bij denselven art. tot erkenenisse des gericht gestelt vuytgedrukt behoort te werden, ende dat boven die eerste pene van vier pont, ende dyenaengaende datter staat op peen van der momberschap versteecken tho syn, staet daerop to letten dat menich mensche sulcx nyet alleenlyck zeer wael begeren maer oock wael voele daerom geven soll, dat hy der momberschap ontleedicht worden muchte.»

(2) Op voorstel der Comm. is in 1604 hier bijgevoegd: »blijvende niettemin verobliigert tot rechtveerdich bewijs und afgoeding.» Vroeger gingen de bloedmombers vóór den langstlevenden ouder. Nog in 1500 werd in Gelderland de langstlevende moeder slechts bij uitzondering, den bloedmomber voorgetrokken. Nijh. Gedenkwaardigh. VII n°. 269. Noordewier p. 194.

(c) Bij art. 141 merken kanselier en raden op: »Schyndt dat over die hyer gementioneerde dwaeshey, onsinnicheyt ende prodigaliteit gerechtelicke erkenenisse behoort te gaen, to

privilegien genieten laten, die den onmundigen personen thostaen.

244. Item, by gebreck van bloitmombaren, und so sich anderen van der onmundigen bewanten der mombarschap niet en wollen ondernemen, sal d'officier diegenige daertho stellen moegen, de haep hedden tot der onmundigen successie, und so der geen voerhanden, offte die niet bequaem en weren, sal d'officier andere vrome und geschickte luyden daermede beladen, die sich daerinne (3) niet en sullen weigeren by 40 ponden, allet tot des gericht's erkentnisse.

VAN TESTAMENTEN (1)

245. Een jeder die van so goeden verstandt und sprake isz, dat hy synen udtersten willen selfs beduytlick verclaren und uthspreken kan, den is georloofft by testament van synen gereden guideren tho disponiren (2).

weten off sy sullicx syn of nyet; Dan off sullicke erkentnisse behoort te staen aen cantzler en raeden van wegen des Heren, staet to bedencken ende daerop sall uwe hoocheyt disponeren."

(3) In 1604 werd hier tusschengevoegd op voorstel der comm.: »buyten bestendige reden und oorsaecken."

(1) Over dit onderwerp hadden de verschillende quartieren zeer van elkander afwijkende bepalingen Landr. v. Zutf. Tit. 13. Landr. der 4 Bovenampt. Tit. 22. Vgl. Copes v. Hasselt De Usu. et Auct. Jur. civ. Roman. p. 33. De reden waarom men in Veluwe in 't geheel niet over onroerend goed bij testament mocht beschikken, was gelegen in de vrees dat de familiën daardoor van hare goederen zouden beroofd worden. Op welke wijze men dit verbod trachtte te ontduiken, zie Pronck, Opmerck. p. 116. Eerst sedert de ordonnantie van 1711 mocht in Veluwe ook over onroerende goederen bij testament beschikt worden. Geld. Plaetb. III. 166.

(2) Vroeger was 't een vereischte voor de testamentmaking dat de testateur nog zoo wel was, dat hij op straat kon gaan en daar, in tegenwoordigheid van getuigen, zijn uiterste wil verklaren. Handschr. van Slichtenhorst.

(a) Art. 194 vinden kanselier en raden »imperfect ende schyndt dat men daerby tho stellen

VAN TESTAMENTEN.

194. Item een ijeder die gesondes lieves und bij sijner verstande is, dem is veroerlofft bij testamente van syne guederen te disponieren, vuytgesondert man und wijff diewelcke die een den anderen niet hoeger dan van guederen bewijzlicken in staender ehe avergewonnen ende geworden in testamente bemaecken moegen. (a)

246. Maer erfftael off liggende guider, wie oick jaerrenten und pandtguider, hoewael die hyrvoer, int capittel van bethalungh van renten, voer reedt goet geacht syn, sal niemant by testament vergeven moegen.

247. Man und vrouw sullen malcanderen, in gerede guider, by testament moegen begiftigen, wanneer t'selve tho goeder tyt in hielixfurwarden bedongen isz. (3)

248. Niemandt sal syne kinder onterven moegen ofte den einen meer als den anderen in testament maecken, buyden bestendige und erhefflicke oirsaecken, conform de beschreven rechten, und allet tot erkenzenisz des gerichtz.

249. Item wie een testament maecken wil van gerede guider, die sal sulx doen moegen voer den predicant und vier gelooffweerdige getuigen, daertho beroepen, utgesondert, daer jemandt an pestilencie ofte andere contagieuse und gevaerlicke sieckten kranck weer, so mach de testatie geschieden voer den predicant und twee getuigen, die

196. Erfftael ofte liggende gueder und jahrrenthen sal nijmandt in testamente moegen vergeven, noch weerloesz worden, dan voer dem drosten, richteren und gerichtten daeronder die gueder gelegen, und twee gerichtsluiden die datzelfde neffens dem drosten ofte richteren sullen versegelen.

199. Und sall nijmandt sijn kinderen onterven moegen ofte dem enen meer als dem anderen in testamente ofte sunst maecken buiten bestendige und erhefflicke oersaecken allet tot erkenzenisse des gerichtts. (b)

197. Item wie testament bemaecken will van gereden guederen, sall sulcx doen moegen voer dem biechtvader und vier gerichtsluiden vuytgesondert pestilentie ofte andere contagieuse und gefahrlicke sieckten, dat die testatie alsdan geschieden mach voer twe gerichtsluiden, und dem biechtvaeder, die datselfte neffens dem pastoeren ofte biechtvader versegelen ofte onderteykenen sullen. (c)

behoort testeren off begiftighen sullen moegen off dergelycke woorden als oock die woorden gesondes lyffs veel twistes maecken souden. Ende dunckt ook (diewyle men hyer bevoirens van ghene erfgoederen disponieren en heeft moegen), dat men soude behoiren to seggen aldus: den is van nu voortan veroorlofft etc."

(3) In 1604 is dit geheele art. veranderd en vervangen door **art. 3**, zooals 't door de comm. was voorgesteld. Dat deze testamentmaking wederkeerig moest zijn volgt uit Tit. 28. a. 1. J. Schrassert. Pract. Observatien. No. 291.

(b) Bij dit art. merken kanselier en raden op: »Alsoe in jure cause off oorsaecken geoppremeert zyn om die kynderen te moegen onterven behoort sich tgericht daernae te reguleren ende aengaende den eenen kinde meer te maecken dan den anderen en behoort nyet verhoort niet verboden te syn nisi fiat contra dispositionem juris communis.

(c) In art. 197 wenschen kanselier en raden dat »claelick vuytgedrukt worde wat onder id goet begrepen ende gemeynt wordt."

datselve, neffens den predicant, versegelen und onderteikenen sullen. (4)

250. Item een jeder mach syn testament, so langh hy leeft, verminderen und vermeederen, of oick gans veranderen und tho niet doen, na synen waelgevallen.

198. Beheltelicken dem gerichte alle tijt, die erkenenisse off die testamenten voirss. in billicker groethe und taxe nae gelegentheit und gestalt beyder parthien gemaectt sijn. (d)

195. Een ijeder mach syn testament so lange hij leeftt vermeederen, verminderen offte gantz veranderen und die gueder voer sijn affsterven niet weerloes werden. (e)

200. So ener van sijnen guederen als vurss. will disponieren, sall so wittelick van verstande sijn, dat hij syn vuytsterste wille selfs seggen kan und sall hem niet gefraecht werden vorder dan hij vuytspreect (f).

201. Und wem alsoe ijetwes in testamenten gegeven, sall datselffde moegen ontfangen voeraff boeren und evenwell totten anderen guede van des testatoers offte testamentmaeckers een medeerffgenaem wesen, und syne geboirlicke quota daeraff antasten, heffen und ontfangen.

VAN VERSTERFFNISSE UND SUCCESSIE.

VAN VERSTERFFNISSE UND SUCCESSIE.

251. De graden van bewandtschap offte erfhalen sal men berekenen na de wertlicke beschrevene rechten, und niet na sedtungh der geestlicker rechten.

183. Item dat erff allene gereickent sall worden nae den wertlicken beschreven rechten und niet nae settonge der geestlicker rechten.

(4) In dit art. is in 1604 op voorstel door de comm. in plaats van 't woord »predicant» telkens »scholtus of predicant» in de plaats gekomen. Getuigen konden ook vrouwen zijn, Tit. 20. a. 1. toch maakt geen onderscheid.

(d) Volgens kanselier en raden zal, indien art. 198 »soe geconfermiert wordet en staende blyft nummermeer eenich testament vast off bundich syn ten sye dan dattet den gerichte belieft ende sal een yeder die testamenten, hoe bundich die dan syn moegen stentich maecken.»

(e) Bij dit art. wenschen kanselier en raden te voegen: »off revoceren, als oick daerinne dispositie reciproca geexcepieert to worden behoort.»

(f) Van art. 200 wenschen kanselier en raden uit te laten »die laetste clause: und sall hem nyet gefraecht worden vorder dan hy vuytspreect, want daervuyt voel twists mochte verrysen.»

252. Und wanneer jemandt affsturfte, so sullen tot syne nagelatene guideren succediren de descendenten, offte die van de afstiegender linie und gebreck derselver, de ascendenten offte van de upgaender linie.

253. Und, indien daer oick geen voerhanden weren, so sullen de collateralen off sydtmagen tot de successie des afgesturvenen geroepen warden. Doch also dat de naesten in den bloede, oick sullen syn de naesten tot den guide.

254. Waelverstaende, dat de halve broeders und susters mit den vollen broederen und susteren, tot derselver overleden halver und voller broeders off susters achtergelaten guider, tho gelyker deilungh sullen geadmittiert warden, wie sulx van olts gewoenlick.

255. Beheltelick oick dat de constitutie van het recht der representatie by hertoch Wilhelm van Gulick, Gelder, Cleve und Bergh, Anno veertich den 10 Majj upgericht, und by K. M^t. int jaer van 44 den 17 Aprilis, geconfirmiert, onvermindert und van volcomener weerde sye und blive. (1)

256. Item, up Veluwen und in Veluwenzoom en gildt geen vordel (2) in de successie, anders dan

184. Item wanneer iemandt affsterft, so sullen tot sijnen naegelaten guederen succedieren die descendenten und gebreck derer so sullen succedieren die opgaende linien, die naeste syn und indien derer noch geen voerhanden weren, so sullen die in den tijdt vallen totter successien geroepen werden. Doch alletijt die naeste in den bloede sijn oock die naeste in dem guede. In allet vuytgesondert und voerhouden, dat die halffbroeders und halffsusteren mit den vollen broeders und susteren tot eenige derselfter achtergelaten guederen tot gelyker deilonge sullen admitteert und toegalaten werden, als sulcx van alt gewoenlick und dat die constitutio van kintskinderen in plaetse oerer olderen to succedieren in sijnen volcoemenen effect verblijven.

185. Item dat op Veluwen und Veluwenzoom geen vordell in die succession en gaat, vuytgenaemen enen ijeder sijn

(1) Dat vóór 1540 in Gelderland in 't geheel geen representatie in gebruik was, blijkt uit de verklaring der landschap van 1539. Schraas. Comm. p. 561.

Deze constitutie van 1540 is in 1560 door de drie quartieren willekeurig uitgebreid. Geld. Placaetb. I. 283.

De vraag of de beide in de constitutie genoemde gevallen uitgebreid konden worden door ook aan achterkleinkinderen en broers of zusterskleinkinderen 't representatierecht te geven werd verschillend beantwoord. Sommige beweerden dat men zich stipt aan de woorden der constitutie moest houden, zoodat wanneer er geen kleinkinderen of broers of zusterskinderen waren, de oude regel: de naaste in 't bloed erft 't goed, moest gelden; andere waren van de tegenovergestelde meening. Schraas. Consult en Adviezen. II. p. 459. Pronck. Opmerk. p. 128 sq.

(2) »vordel» volgens 't Zutfensch stadrecht o. a. kreeg de langstlevende echtgenoot 't bed met toebehooren vooruit. Tit. 31 a. 10; in Veluwe gold dus 't spreekwoord: »den dode leit de levende op stro.» Schraas. Comm.

dat een jeder syne prerogative genietende is in de leen, heerlicke und andere vorderlicke guideren.

257. Und de kinderen, willende succediren oehren olderen, syn schullich in tho brengen, wat hun van denselven oehren olderen ter hielixstuer mit gegeven is und anders niet, tenware dat de olders int geven van de guider anders bespraecken und befurwardt hedden.

258. Als vader und moeder, sittende in vollen ehebedde, ennich kindt utgehielickt und syn hielixgoet mit gegeven hebben, und volgens een van hun beiden afflievich wordt, so moet het kindt dat sulken guit ontfangen, indien het den overleden wil succediren, inbrengen de gerechte helfft vant gene dat hy also tot hielixstuir gekregen hefft, und sulx tot profyt der semptlicke broeders und susters und niet van den lestlevenden.

259. Und na de doot van den lestlevenden, soever het voersz. kint wolde succediren offte erven in de guideren by denselven achtergelaten, so sal hy moten inbrengen de ander helfft van syn ontfangen hielixguit. Tensye dat by hielixfurwarden off sunst anders versien were, so wael den voerigen als desen artikel aengaende.

260. Unechte offte natuerlicke kinderen, geboren van olderen die in rechter onverbadener echtschap met malcanderen hedden moegen treden, sullen allein tot oehrer moder allodiael und vryhe guideren succediren, und niet tot de guideren van der moder bloitzverwanten.

prerogativen in die vorderlicke guederen.

186. Item die kinderen, willende succedieren oeren alderen, sijnnen schullich in to brengen, dat hem van oer alders tot rechter hijlicxgaven medegegeven is, und anders niet, tenwere dat die alders int geven van enige guederen dat onderspraecken hadden.

187. Item als vader ende moeder, sittende in den volle bedde, enige kinderen hylicxguedt geven und dairnae een van hem beiden afflievich wordt, soe moet dat kindt, indient will succedieren den averleden, inbrengen die een helffte van tgene hij tot hylicxguedt gehadt hefft, tot prouffiet van syn broeders und susters und niet tot prouffiet van den lestlevendigen.

188. Item nae die doet van den lestlevendigen, indien dat vurss kindt wilde succedieren offte erven in die guederen bij dem langstlevendigen achtergelaten so solde hij moeten inbrengen die ander helffte van sijne medegegeven hijlicxguederen. Tenweer bij hylicxvurwerden offte andersins contrarie van dien besproecken were, welcke vurwerden sullen van weerden gehouden und achtervolcht werden.

189. Item dat van nu voortan die onechten offte natuerlicken, die van alderen gebaren sijn, die een rechte onverbadene ehe oder echte mit een anderen hebben moegen maecken, alleene tot oerer moeder vrye und allodiaell guederen sullen succedieren, dan niet totten guederen van des moeders bloetsverwanten.

261. Nochtans und evenwael sullen der moders erven und bloitzverwanten succediren und comen tot alsulker naturlyker und unechter kinderen verlaten guideren indien die sonder echte geboert afsterven.

190. Nochtans und evenwell sullen des moeders erven und bloetsverwanten succedieren tot alsulcken natuerlicken und onechten kinderen verlaten guederen. (a)

VAN DEILUNGH EINES GEMEINEN GUTS.

262. Wanneer tusschen parthyen geschil vervalt, up afscheidung und

(a) In 't ontwerp volgt op dit hoofdstuk 't hoofdstuk: Van vercrijch, verstarff und successie geestlicker persoenen, cloesteren, capittulen und collegien beruerende.

191. Item dat geen geestlicke cloesterluijden geenderhandt erffenisse, tienden, renthen, thijns und pachten an sich sullen moegen werven mit coep, giffte offte woe men sulcx noemen mach. Oeck dat geen amptluijden, richteren, scheperen offte erffpachters hieraver staen offte tuigen sullen, by verlosz oerer officien und hoichste koer onser aller gnedigste lieven Heren, und allevenwell offte hierinne contrarie geschege, dat alsulcke angeworven erffenisse, renthen offte guederen geconfisqueert und verfallen sullen sijn onsz aller g. Heeren. (*Zie Geld. Placaetb. I. App. 169*).

192. Item dat oeck geen erffenisse offte guedt erven sall in den cloesteren, dan off iemandt beerfft were und tot synen mundigen jaren in eenige geestlicke cloesteren sich ergeven wolde, in dienst Goeddes almechtich, dat alsulcke persoon syn selfs angeerfft guedt, om syn leven lanck toe gebruijcken in den cloesteren brengen sall moegen. Beheltelick dat syne rechte erven, nhae doede sijner, dieselve guederen onbecraijt des cloesters, altoes wederom aen sullen moegen vangen und gebruijcken, vuytgesondert gerede pennongen daerinne gebracht moegen sijn geweest, die de cloesteren beholden moegen. Und off iemandt mit syne guederen woe vursz in den cloesteren gegaen und sich ergeven hadde, sonder gerichtelicke vertichenisse und opdracht nae dem landtrechten und stadtrechten (daer sij inne gegaen weren) gedaen to hebben, sullen insgelijcken alsulcke ingebrachte guederen, nae doede der persoenen noch in dem leven sijnde, wederom vuyt erven ende vallen an die rechte erven. Niettegenstaende geimpeetreerde und vercregen brieven woedanch die oeck geimpetriert und geworven sijn offte moegen worden, van onsen aller gnedigsten Heren, allet achtervolgende die averdracht bij milder gedachtenisse Hertoch Charell in den jahre van 32 naestleden averdreegen. So averst den cloesteren eenige guederen offte renthen bewijszlicken affgeloest und vrij vercofft werden, sullen sy dieselve pennongen an loesbare renthen moegen beleggen, (*vgl. Geld. Placaetb. I. App. 214 en 218*).

193. Item so duckmaell in miszverstandt getoegen wordt van den geestlicken cloesterluiiden, als dat gene erffenisse offte renthen, loesbar, offte onloesbar in cloesteren als vursz erven sullen, waervuyt oersaekc genoemen wordt dat sy alleene der verfallener gueder tuchtersche werden solden, is begeert dattet verstandt van desen nu vuytdruckelick verclaert worde, in dusdaenigen verstande alsdat die geestlicke cloesterluiiden denwelcken alsodaene erffgoet offte renthen loesbar offte onloesbar aensterfft daerinne succedieren und daarmede beerfft werden, doch dieselvte alleene oer leven lanck gebruijcken, und nae oeren affsterven die weder vuyterven op diegene die alsdan in tijt der afflivicheit der geestlicker persoenen dat naeste bloet und erven sijn, vuytgesondert huerlicke und lehenguederen, die sonder middell sullen vallen und blijven op die werltlicken, daerto die geestlicke cloesterluiiden niet capaces oder niet onfankelicken sijn sullen.

deilungh, ofte up limiten und bepalingh van ennich gemein erff und guit, und d'een off d'ander unwillich weer in der fruntschap daertho te verstaen, sal thoff, up versuick van parthye, den drost off richter ordoniren umb de saeck summarie verhoert den onwiliigen ter deilungh und afscheidungh tho vermoegen, ofte van synentwegen, het lot tho trecken und untfangen, und sulx up kosten van beide parthyen. (1)

VAN ERFFHUISRECHT.

263. Een binnenjaers versterff, und alle inmaten voerverhaelt aengeerffde guider, sal men midten erffhuisrechten, byaldien dat jemanden daerin contradictie off oppositie gedaen worden, ter plaetzen daer het erffhuis gefallen isz, vorderen, und geschege de vorderungh niet binnen jaer und dach, na het overlyden van den affgestorvenen, tho weten binnen een jaer sesz weken und drie daegen, sal de eischer van het erffhuisrecht versteecken syn. Voerbehalden nochtans hem syne actie ter plaetsen daer de sterffguider glegen syn, na landt-

VAN VERBORGINGE DESZ ERFFHUIJSZ UND
VAN ERFFHUISZRECHTEN.

104. Item binnenjaersche verstarff und alle angeerfft guedt, sal men mitten erffhuysrechten ter plaetsen daer die nedervall geschiedt, vorderen, so dat mit erffhuijszrechten behoirt und geschege die vorderinge mit inheronge und vuytheronge, binnenjaers sesz weecken und dwarsnacht niet, so sal men des erffhuijszrechten versteecken sijn, voerbehalden nochtans dem eijscher syn actie ter plaetsen daer die guederen gelegen sijn, und sonst nae natuyr derselfter to moegen vorderen. Doch alsoe dat die eijscher voerhin dat erffhuijsz verborcht hebbe, des erffhuijsz lasten to draegen als dat nae erffhuysrechten behoirt. (a)

(1) In 't ontwerp komt dit art. niet voor.

(a) Bij dit art. merken de drost en richter op: »soe wie enich recht tot een erffhuys sall willen pretenderen int geheel ofte deel, gehalden is eerst tselve erffhuys te verburgen ind sich tegen den erffuter inleyden laten die daertegen vuytleydinghe doen mach ind dat men dan met erffhuysrecht sall voortfaren gelyck tselve biszheer geobserveert ende by mr. Peter Huyst ind den landsch. by haer missive op eniger erven derhalven geschiet daarvan copie auctentyck hierby gelacht den drost gesz. hebben sonder dat men gheen inheronge ofte vuytheronge dan naer gewezen sententie ofte contumatie ende daerop gefolchde ruymonge en gebruyckten.»

Kanselier en raden keuren deze aanmerking goed, doch meenen tevens dat »die laetste

recht, und sunst na aert und nature derselver guider. (1)

264. Aenfenckelick und voeral, sal de eischer, voer den officier und twe gerichtzluiden, die gequalificiert (2) syn de gerichtzbancken up Veluwen tho helpen bekleden, einen voervanck doen in den erfhuisz, offte het erfhuisz verburgen, met twe genochsame burgen, in Veluwen off Veluwenzoom geerfft und geguidet, tot voldonungh van de lasten die daerup staen moegen. Tho weten voer een redelick testament, voer bewyszlicke schulden, und off jemandt queem binnen jaer und dach wie voerz. und sich oick erffgenaem offte naerder erffgenaem vermaete te wesen. Und tselve geschiet synde und niet ehr, sal sich de eischer doer den officier, ter presentie van twe

clausule deses articuls beghinnende: doch alsoe dat die eysscher etc. vuytgelaten to worden behoort diewyle nyemandt erfhuysrecht neyt spreekende schuldich is het erffhuis te verborgen."

(1) Zoowel uit 't eerste als uit 't laatste artikel van dit hoofdstuk blijkt dat voor de aanvaarding eener erfenis eene daadwerkelijke in bezit neming vereischt werd. Hiervoor had men nu, ingeval 't recht betwist werd, dit buitengewone middel: 't erfhuisrecht; doch dit kon alleen binnen jaar en dag na 't overlijden gebruikt worden, en dan nog alleen als men ageerde ex titulo universali. Na jaar en dag of ex titulo speciali ageerende, moest men gewoon landrecht gebruiken. Sedert de ordonn. van 1711 toestond ook over onroerend goed bij testament te beschikken, werd dit ook een titulus generalis, uit kracht waarvan men met erfhuisrecht kon ageeren. Vgl. art. 18. In 1604 zijn hier bijgevoegd de artt. 2, 3, 4 en 5, zooals ze door de comm. voorgesteld waren. In 1540 werd op de landdag te Arnhem aan de gezanten van Harderwijk op hun vraag waar 't erfhuis moest gehouden worden, geantwoord dat in Veluwe zoowel in de steden als op 't platte land gewoonte was, dat een erfhuis, »versocht werd ter selver plaetse, daer de nederval geschiede, gelyck burgeren van Arnhem, die uitlandig gestorven waeren, wedervaren was, daarvan men het erfhuys versoeken had moeten ter plaetse, daer sy gestorven waeren."

»met dem gevolge van dien" d. w. z. inventaris petitio, actio fam. hercisc. etc.

(2) 't Konden hier dus alleen stedegezanten of leden van de ridderschap zijn, die in 't gericht zitting hadden, niet geerfden zooals in Tit. 24 a. 1 en 3.

»voervanck" d. w. z. de borgstelling moest in de eerste plaats vóór de inleiding geschieden en tevens in het sterfhuis zelve. Pronck Opm. bl. 142.

De inleiding was hier niet imaginair zooals in Tit. 14, maar moest werkelijk in 't sterfhuis gedaan werden, evenals ook gewoonlijk de procedure. art. 10.

alsulcke gerichtzluiden, in het erffhuis laten inleiden.

265. Maer byaldien jemandt sulcken erffhuis, daer twist umb weer, sonder voergaende verburgingh aenfienge, die sal gebroeckt hebben veertich (3) pondt und sal gelykwael schuldich wesen dat erffhuis tho verburgen, so hy sich vermeet daertho berechticht tho wesen.

266. Wanneer nu hiertegen na gedane gelyke voerfanck ofte verburgungh, by jemandt anders uthleidungh gedaen wordt, ofte dat de erffudter den eischer, niet en wolde kennen voer erfgenaem und hem behoerlicke erfftuchtingh te doen verweigerde, so sal de officier, up versuick van parthyen, einen dach van rechten leggen und anstellen, alwaer van twe parthyen, die sich voer und nha in den erffhuysz laten hadden inleiden, aenlegger syn sal die tlest daerin geleidt weer und up den eersten tho spreken hedde.

267. Und sullen de genechten gehalten warden van veertien daegen tho veertien daegen, tenware dat umb der saken gewicht und groetheidt wille der schrifturen ofte anders, de genechten sollen moten verlengt worden, twelck sal staen tot discretie und erkenenisse van den gericht.

268. Dese procedure sal geschiehn int erffhuis, ofte mit consent van parthyen ter ordinariis gerichtplaetse ofte waert susz best gelegen, edoch in den ampt daer het erffhuysz gevallen isz.

114. Item wanneer twist were enes erffhuyses halven und yemandt dat erffhuysz sonder voergaende verborginge aenfienge, die sall gebroict hebben veertich pondt, und sall gelyckewell schuldich sijn dat erffhuysz to verborgen.

105. Item die drost sall gehalten sijn erffhuyszrecht op versoeck van parthien to halden.

106. Item een erffhuysz dat sich in die duisendt Carolus gulden, ofte daerboven dede beloeven, sal men mit erffhuyszrecht van 14 daegen tot 14 daegen moegen vorderen, und so dat guedt onder die duisendt Carolus gulden weert were, so sall die anlegger sijn anspraeck dem landtschrijver dubbelt als vurss. behandigen, daerop die verwerer over 14 daegen sall andtworden, daerop die anlegger nae 14 daegen replicieren und die verwerer duplicieren sall, und dat procesz ten ordell gelijck in andere saecken beslaeten sijnde, sall dat proces ten eersten gericht, naedat idt beslaeten dem drosten geleveret worden, in der bancken daer idt erffhuysz gevallen. Die daer een ordell van sall bestaden, dat men bij sittende gerichte ofte ten langsten ten naesten gerichte tot erkenenisse desselven vuytwijsen sall, und sovern geen erffuyter voerhanden, sall die officier die guederen sequestrieren, ter tijt erkant were, wie die naeste erfgenamen syn solden.

(3) In 1604 staat: »dortich.»

269. Und sal de drost van Veluwen ofte richter van Veluwenzoom, daertegen dat den eersten gerichtzdach die men sal van aenspraeck, verschrieven ut de ridderschap und steden soeven gerichtzluiden; edoch en sal de banck niet weiniger dan mit vyffen moegen gespannen und beseten warden. Up welcken gerichtzdach de aenlegger sal overleveren synen eisch mit allen schyn und bewysz daertho dieneelick und sulx dubbelt umb daervan ein by het gericht under den landtschriever bewaert, und het ander aen den verweerder geleverd tho warden ten naesten daerup tho antwoorden.

270. Ten dage der aensprake sal d'anlegger cautie stellen pro expensis litis, und de verweerder van ten rechten te staen und het gewiesde te voldoen.

271. Up den tweeden termijn sal de verweerder syn antwoordt van gelyken mit alle daertho dieneende bewyszstukken dubbelt leveren, in handen van den landtschriever, und sulx voer den officier und twe gerichtzluiden, sonder dat de officier daertho de banck sal derven spannen, umb sware costs tho vermieden.

272. Up den darden termin, sal by den aenlegger gedient warden van replyck, in manieren wie voer verhaelt.

273. Up den 4. gerichtzdach, sal d'officier het gericht wedrumb verschrieven, ter exhibitie van het duplick und umb de saeck ten ordel tho bestaden, waertho verschreven

sullen warden negen gerichtzluiden, und het gericht bekledet ten weinichsten mit soeven personen.

274. Byaldien, in platz van antwordt, ennige exceptien geopponiert worden, sal men daerup eerst in maten voersz. recht doen ehr in de principael saeck vort tho vaeren.

275. De saeck onder ordels gebracht wesende, so die bij sidtentenden gericht niet en kunde affgedaen warden, sal de ordelwyser binnen de naeste drie veertien daegen, off so voel ehr als hem doenlick, dat procesz visiteren und sich gevat maecken umb daerover syn goetbeduncken te seggen, mit de reden van dien. Und so hy voer de drie veertien daegen daertho gereet waer, sal hy tselve den officier tytlick verstandigen, teneinde het gericht, oick int getal van negen personen, wie up den voergaenden gerichtzdach, daertegens by den officier verschreven und in de saeck erkent te warden, gelyck men na erffhuisrechten bevinden sal tho behoeren.

276. Und also het erffhuisrecht verstaen wort summier und possessor te wesen, sal diegenige die, ut kracht van testament, giff off dergelijken tyt, sich tot des erffhuses guideren berechtiget te wesen, aenmeten wolde, tselve mit geboerlick ordentlick landrecht und niet mit erffhuisrecht versoecken und uthfuyren.

277. Een tuchtenaer, man off vrow, sal jure retentionis int erffhuisz moegen blieven sidten, ter tyt toe up de weerde und onweerde

der tucht erkent sye, welcke kennisse summarie gedaen sal worden.

278. Vorts so sullen de officieren ten platten lande schuldich syn executie te doen van guideren in haren bevolen ampten glegen, und behoevende in erffhuysen in de steden gefallen, nae der steden wysinge, gelyck de steden hun wedrumb de executie doen sullen van goederen, behoerende in erffhuysen up den pladten lande gefallen, na der pladten landen wysinge, allet achtervolgende de averkompst copielick hierna beschreven.

279. Item des saterdaechs na den sonnendach Reminiscere, anno Domini 1469 waren hier tot Aernhem ter dachvaert beschreven, ut vervolch der stadt Zutphen, ridder und knecht, und kleine steden slants van Veluwen, umb saecken wil den erffhuis aentreffende, daerup, avermidts burgemeesteren, schepenen und raedt der stadt Aernhem und rhaedtfrenden der stadt Harderwyck, Elburch und Wageningen, upter raetcamer tot Arnhem ter dachfart vergadert, averdraegen is. Dat men alle verstorven goet, rede off onrede, ruirende offte onruirende, so waer dat glegen isz, binnen off buidten steden, und tot wat recht de guideren staen, daerinne de luyden bestorven und als sy hadden, upten dach als de luyden levendich und doot waren, berichten sal int erffhuis, daer de nederfal geschiet isz. (4)

108. Item dat die officieren sullen schuldich sijn die executie to doen van erffhuysen in steden gefallen, nae der steden wijsonge gelyck die steden hinwederom die executie doen sullen op erffhuysen opten platten landen gefallen, allet achtervolgende die overkhompste anno 1469 tot Arnhem geslaeten hienae volgende.

109. Item des Saterdaeges nae den Sonnendach Reminiscere anno Domini 69 weren hier toe Arnhem, ter dachfart beschreven vuijt verfolch der stadt Sutphen ritter und knechte und kleijne steden s'lants van Veluwen, omme saecken wille dem erffhuijsrecht antreffende, daerop avermits den ritteren und knechten hienae beschreven und avermits burgermeestern, schepenen ende rhaidt der stadt van Arnhem und raedtsfrenden der steden Harderwijk, Elburch und Waegening opter raetcamer to Arnhem ther dachfart vergadert, averdraegen is, dat men alle verstorven guedt, rede offte onrede, ruirende offte onruirende so waer dat glegen is, binnen steden offte buiten steden und tot wat rechten die guederen staen, daerinne die luiden bestorven und als sij hadden opten dach als die luiden levendich und doet waren berichten sall int erffhuijsz daer die nederfall geschiedt is.

(4) Vgl. v. Spaen. Inl. t. d. histor. van Gelderl. IV. Cod. p. 85.

»daer de nederval geschiet is» volgens a. 10 zou hierbij moeten staan: en daar 't sterfhuis gelegen is.

280. Und so jemandt ennich guit, als erffgenaem van ennige verstorvene persone, aenvengt und desselven goets dergestalt genoten hedde, die sal schuldich syn de lasten up den erffhuysz staende tho betaelen, ummers tot syn aendeel, soveern de erffgenamen meer weren, al waert schoon dat de hereditieit offte des erffhuises guit, tot bethalungh der schulden, niet vermoegent en weer. (5)

110. Item so yemandt enich guet als erffgenaem van eenige verstorven persoen anvenck und desselvigen guedts in der gestalt genoten, dat dieselvige schuldich sy die lasten opten erffhuijsz staende tot zijn andeell to betalen all weer idt oeck schoen, dat des affgestorven guedt niet so voele en were daer men die schulden mede betalen sall können.

VAN ERFFUTHINGH. (1)

281. So een gehielickt man storve, sal desselven huiszfrow de nagelatene guider udten. Insgelyken, so een gehielickte vrow doots verfiel, sal de man erffudter wesen. (2)

282. Und soveern geen erffudter voerhanden, sal d'officier, van sHeren wegen, de guider sequestriren, ter tyt gebleken off erkandt weer, wie de rechte und naeste erffgenamen syn sullen. (3)

283. De erffudter sal des verstorvens erffgenaem niet verplegen, sy weren dan eerst van den officier in dat erffhuis geleidt, dies sich oick mit matigen und nodturftigen kost und dranck thovreden sullen halden.

(5) Door de ordonnantie op 't voorrecht van boedelbeschrijving van 1648, in 1686 hernieuwd, is dit art. gewijzigd. Geld. Placaetb. II. 314 en 547.

(1) 't Concept heeft hiervan geen afzonderlijk hoofdstuk; a. 107 staat in 't hoofdst. »Van verborginge desz erffhuysz und van erffhuyszrechten.»

(2) Niettegenstaande de hertogin nog leefde benoemde Karel van Gelder in 1538 tot zijn executeurs: de Graven van Bronckhorst en Meurs, en Seger van Arnhem.

(3) Tusschen erfuitter en executeur testamentair werd onderscheid gemaakt; in zooverre de erfuitter, elders boedelhouder genaamd, als volkomen vertegenwoordiger van den erflater, de goederen onder zich had; terwijl een executeur testamentair alleen te zorgen had voor de stipte uitvoering van het testament, zoodat de benoeming van eenen executeur testam. niet kon verhinderen dat de goederen door den officier gesequestreerd werden. Schraas. Cons. en Adv. III. p. 166. V. p. 206.

284. Und de erffudter mach in den erffhuis blieven sidten sesz weken, und tho goeder wiese mede van der erven kost teren, sonder bekroen der erven und daer teindens niet langer; tenweer dat de erffudtersche haep und vermoeden hed, van befrucht tho syn off recht van tucht hed, off anders.

285. Een erffudter isz gehalden alle und jedere des verstorvens nagelatene guideren, rede und unrede, ruirende und unruirende, waer die oick syn, und van wat aert und nature die wesen moegen, sampt alle brieff und segelen, obligatien und ander schijn und bescheidt, als de verstorven persone levendich und doot wasz, ordentlick, binnen sesz weken na affsterven des overleden, tho inventariziren und t'selve inventaris up gesinnen van de erffgenamen by ede tho bekreftigen und udthogeven. (4)

286. Voerbehalden doch, dat de erffudter sich selfs mit den eedt niet en sal moegen rycken. Dan soveern hy vermeinden anders dan jure retentionis, daervan int voergaende capittel meldungh gedaen wort, tot ennige des erffhuses guideren berechtiget tho wesen, sal hy sulx mit behoerlicke landtrecht versuicken und utdraegen. So oick questie voerfiele, off ennige goeder tot den erffhuisz gehoerich weren off niet, sullen dieselve al evenwael inventariziert werden, sonder prejudicie desgenen,

107. Item die erffuyter enes erffhuyses off der officier sall alletijt schuldich syn dem eijschende parthie van allen anderen des erffhuis rede und onrede behoirlick inventaris to geven und to t' stellen.

(4) In 1604 is hier bijgevoegd: »Ten ware dat hem sulcx vermits pest of anders in schynbare noot, niet doenlick zy, tot erkenntenis des gherichts, by een peen van veertich Heeren ponden, doch min of meer, na gelegenheyt van saken, ook tot des gericht's erkenntnisse.»

so daertho berechticht tho wesen mucht bevonden warden.

287. Ingevall oick de erffudter, binnen de sesz weecken voer uprichtingh des inventaris verstorve, sullen alsdan desselven erffgenamen na oehre beste wetenschap, gehalten syn dat inventarium over tho geven und tho bestedigen, und so voersedtelick ut den inventario enich parceel van goederen utgelaten were, sal de erffudter syns rechten, so hy daeraan hadde, versteken und daertho noch in de weerde desselven goedes, den erffgenamen vervallen wesen, het ware dat hy rechtmatige oirsaecken voerwenden kunde, waerumb hy sulx niet geweten en hedde. Dan in sulcken gefalle sal hy van der peenen gefryet wesen, allet tot erkenenisse des gericht.

BELONUNGH VAN OFFICIERS UND
GERICHTZPERSONEN. (1)

288. Den drost ofte richter kompt van een inleidungh in erffgrondt, een olden schildt; und den landtschriever einen halven olden schildt. (2)

289. Des sal de landtschriever daer voer oick einen weet schrijven, die der drost ofte richter besegelen sal, sonder nyhe belonungh (3) daervan tho eischen ofte ontfangen.

290. Und off geviel, dat veel personen inleidungh ofte utleidungh wolen laten doen und dieselve daertho

32. Item sall die drost ofte richter van ijeder inleidonge hebben enen alden schilt, und die landtschrijver enen oert van een schilt, gelijk als die Here van den Lande boert, und daervoer sall die landtschrijver een weet schrijven, und die drost ofte richter sall dieselve besegelen, sonder eenige beloeninge daervan to nemen.

33. Item oft gevele, dat voell personen inleijdonge ofte vuytleydunge wolen doen, sullen dieselve enen volmech-

(1) Zie landbr. 1532 art. 1 en 2; landbr. 1432 (v. Spaen, Inleid. IV. Tit. p. 83).

(2) In 1604 is hier bijgevoegd zooals door de comm. voorgesteld was: »wesende den olden schildt, geprijsert op anderhalven goldtgulden, off drie keysersgulden und twaelf stuyver.»

(3) In 1604 zijn de volgende woorden van dit art. uitgelaten.

jemandt volmechtigden, in sulcken gevalle competiert den officier und landschriever, dubbelde gerechtigheit.

291. So averst veel personen elx voer syn hoeft de inleidungh ofte uthleidungh doen laten, sal oick de drost ofte richter van jedere persone moegen nemen einen olden schilt, und de landschriever einen halven, voer welcke gerechtigheidt de weet-brieff oick besegelt und geschreven sal worden, sonder dat parthyen idt-

tigen moegen maecken, om die inleidonge ofte vuytleidonge to laten geschieden, und in sulcken vall, competiert den officier den alden gebruijck nahe dubbelt gelt to weten twe olde schilden und dem landtschrijver niet meer als enen halven schilt. (a)

34. Soe averst voel persoenen sonder enen volmechtigen een ijeder voer hoeft die inleijdonge ofte vuytleidonge wolden doen laten, sall die officier enen alden schilt moegen nehmen, und die landtschrijver een oert van een schilt to verstaen van elck persoon daervoer dan die

(a) Bij artt. 32 en 33 merkt de landschrijver op: »dat wel waer is, dat in een artyckel van den alden landtbrieff bevonden werdt nemptlick dat den landtschrijver van een inleydinge sall hebben een oort schilts dan volgens inden selven art^{el} des alden landtbriefts wordt weder bevonden dat die landtschrijver sall hebben van een vuytleydinge een halve schilt als voorsz waervuyt claerlyck tho spueren dat int schryven des vursz alde landtbriefts geerreert moet wesen stellende een oort schilts voor een halve schilt.

Tot stercker bekeftonge hebben alle vurgaende landtschrijvers als oock desen landtschrijver zoe lange dat oock gheen memorie der menschen ter contrarie en gedenckt tot den dach van huyden van alle salaris hier naer verclaert onbespuert sonder yemants bekroen genoten ind ontfangen half zoevoel als den drost oder rechter twellick ingelycken als boven nyet beneent dan gestandt gedaen sall worden, te weten: van een ruymonge, idt was dan die eerste anderde ofte derde, van Inleydongen, van vuytleydongen, van een erffhuys te verborgen, van een momberschap te verborgen, van een opdracht ind die brieven van dyen te expedieren, daarvan die drost van yeder parthye altyts ontfangen heeft een olde schilt gelyck de richter oock gedaen heeft ind den landtschrijver een halven schilt, ingelycken oick van alle peyndongen aen erffgrondt mit die opbadonge, veylongen, slytongen, coopbiedongen, weten, aenherongen en totten verwynsbrieff te besegelen ind eerst te schryven altyts genoten ind ontfangen, half soeveel als den drost ofte richter daarvan nu den landtschrijver by de versochte nye reformatie die helft en meer affgetogen solde werden in prejudicie hoochberoempter K. ma^s die de voorsz landtschrijverampten te vergeven heeft als oock in prejudicie ind grote naedeel van des itzige landtschrijvers verschryvonge die op dese gerechtigheyden van salaris dieselve landtschrijverampte beleent ind syn penningen daerop verstreckt daer hy onderdenlycke bidt ind versueckt by gehalten ende gelaten to werden gelyck hyernaer by articulen gestalt sal worden.

Soe sich nyemandts mit redenen en behoort te bezweren den landtschrijver te betalen die gerechtigheyden die men syn predecresseuren in officio vur ind hem nae aver die hondert jaeren herwerts sonder contradictie betaelt heeft ende in der tyt ontwyffell by den vuralderen wel overlacht is dat die landtschrijver alle die voorz acten moet registreren ende die tot verzeckerheyte van parthyen bewaeren die weeten oft brieven daarvan vur tvoorsz sallaris expedieren.

Dan indyen die landtschrijver versocht hadde haven dessen alden geobserveerde gebruyck eenige augmentatie op syn sallaris, als hy wol redenen gehadt hadde op sommige puncten ind daegelycx up veel oerden overmits den dieren tyt geboert. Dese hadt men sich enichsins te besweeren ind daertegen te streven als men nu met redenen in desen nyet ed behoort te doen.

Kanselier en raden keuren deze bezwaren van den landtschrijver goed en merken bij art. 36 aan dat »behoort vuytgedruet te werden off dit verstaen wordt van den myle, wech ende weder off nyet.»

was daarvan sullen derven geven.

292. Und so meer weetbrieven als een van noeden weeren, daarvan sal den drost oft richter kommen voer syn segel, twaelf stuivers und den landtschriever sesz derselver stuiver, tho verstaen van elcken weetbrief.

293. Item sullen de baden, die de weetbrieven draegen, van jedere miel wech und weer binnenlandts, hebben sesz stuiver, und buidten landts, thien stuiver. Und so de baden still musten liggen, daarvan sullen sy tusschen dach und nacht hebben thien (4) stuivers, midts verclarende by oehren eedt, hoe langh sy hebben moten still liggen, und snllen de baden wael vlytich ledten up de tyt und plaetze, wanneer und waer sy de weetbrieven overleveren und wat hun ter antwoordt off anders daerup begegent, und daarvan allet pertinent rapport doen.

294. Item van verborgungh van van een erffhuys, compt den drost oft richter oick einen olden schildt, und den landtschriever einen halven schildt.

295. Deszgelyken oick van de inleidungh int erffhuys und so sulx by verscheiden personen ofte by oehrer allen volmechtigen gedaen worden, sal daarvan competiren gelyck wie hier voer verhaelt.

296. Van een verborgungh einer momberschap, den officier als weseende einen overmomber der unmun-

wete geschreven ende besegelt sall worden, sonder ijewes vorder daarvan to nehmen.

35. So oeck meer weten als een van noeden, daarvan sall den officier competieren voer syn segelatie 12 stuver brab. fall. Und den landtschrijver sesz derselver stuver, to verstaen van ijeder wete.

36. Item sullen die boeden die de weten draegen van ijder mijll, sovern sij buitenlandts gaen, hebben vier stuvers brab. fall, und so sij binnenlandts gaen, van den mijll twe stuvers brab. fall. Soe die baede oeck still moste liggen, daarvan sall hij des daechs sesz stuver hebben. Desz sall hij bij sijnen ede verclaren ho lange hij still hefft moeten liggen.

111. Item wanneer ener een erffhuysz verborgen will, daarvan sall dem officier competieren een g. schilt und dem landtschryver enen ort schilts.

112. So averst meer als een sijn die een erffhuys to verborgen begeren, sovern sij dat mit enen volmechtigen doen, competiirt den officier daarvan dubbelt loen, to weten twe g. schilden und dem landtschryver eenen halven schilt. (b)

136. Item so wanneer yemandt die momberschap der onmondiger und derselver guederen verborgen will daervn sall

(4) Op voorstel der comm. zijn in 1604 in dit art. de beloningen van »sesz, thien en thien stuivers» respect. veranderd in: »acht, twelf en vyfthien stuivers.»

(b) »In idt 111, 112, 113 ar^{el}, zegt de landschrijver,» daer gestalt wordt van een erffhuys te verborgen een oort schilts, daarvan compt den landtschrijver een halven schilt.»

digen, nihil; den landtschriever, vyff stuiver.

297. Van een voerbadingh, aen het gericht te kommen offte umb getuichnisse der waerheidt te geven, komt de scholtis offte den gesworen peinder, van elcke persoon vier stuivers.

298. Und off de badingh ter instantie van verscheiden personen offte van collegien, communiten und dergelycken geschiede, daarvan komt dubbelde gerechticheidt.

299. Van besatingh aen gereet goet offte aen een persoon komt den scholt vier stuiver.

300. Van besaedt aen erffguit komt den officier offte synen gesworen volmechtigen einen halven schildt.

301. Den custer van drie publicatien in der kercken te doen, sesz stuiver.

die drost ote richter als voerstenders der onmondigen niet competieren averst dem landtschrijver sall gegeven worden een alden groet und niet meer. (c)

Zie art. 39 en 48.

(c) Bij dit art. merken de drost en richter aan, dat »haer vur drosten ind richters in officio vur und zy daernae baven menschen gedencken gehadt hebben een schilt en den landtschrijver een halve schilt, daerby sy volgende hoer verschryvonge ind commissie tot consignatie Co. Ma^{te} Hoocheyt ind haer gerichticheyden inne begeren gehalden ind gehandthavet te werden als sy oock begeren gehalden te werden in haer vryheyd ind gerechticheyden van als tot die officien staende ende daer oock in dese versochte reformatie geen mentie van gemaect en wordt.”

De landschrijver zegt: »van een momberschap te verborgen hem te competeren een halve schilt, daer immer oick gheen zwaricheyt in en behoort gemaect te worden zoe sulcke verborgongh te bouck gestalt moet werden by den landtschrijver ind tot verzeckerheyt der unmondigen die daer merckelycken aen gelegen is nyet enen die landtschrijver vredich alle denghenen die die macht niet en hebben alle dit voorsz salaris ind elck parthyen van dyen op haer verclaeronge om Goodts willen quyt te gheven als hy biszher oock gewoenlick is te doen. Ende denghenen die die macht hebben om haer geboerlycke loen eder tot taxatie des gerichts als boven gesacht te doen betalen, persisterende daeromme ind om alle vurverhaelde redenen by syn voorgaende versoeck daer myn Heeren die hiertho verordent syn ofte moegen worden, ind stat und van wegen Co. Ma^{te} believen sullen goedt regardt op te nemen dat zyne mat vureerst in die gerechticheyt der voorsz landtschrijverampten ind den landtschrijver in syn verschrivonge nyet vercort dan daerby volgende den alden geobserveerde landtkundigen gebruyck gehalden mach worden nae behoeren.

De kanselier en raden adviseeren dat men de drost, richter en landschr., »om bij hun voorgewanten redenen boven id alde gebruyck nyet en hehoort to verkorten off dye gerichticheyden oerer ampten to verminderen.

302. Denselven officier ofte synen volmechtigen competiert van de peindungh aen erffgoet oick eenen halven olden schildt.

303. Van overleverungh der gepeinde panden aen den cleger, item van de eerste upbadungh, wie oick van de twede und derde, und van de gicht und veilungh van de panden aen drie herbergen off andere huyser, als oick van de overleverungh aen den officier, komt den drost ofte richter, van elcke acte, vyff stuiver und den landtschriever, derdenhalven stuiver.

304. Item van de schriftlicke weten der peindungh, den drost ofte richter einen schildt, unde den landtschriever einen halven schildt, und so der meer weeten in dieselve saeck sollen moeten expedieert warden, sullen parthyen daervan betalen als hierboven gespecifiert.

305. Van een pandtkerung en komt den officier noch den landtschriever geen gerechticheidt.

306. Van het overgeven der gepeinde panden aen den aenlegger, wanneer daertegen egene pandtkerungh gedaen is, komt den officier ofte synen gesworen volmechtigen, vyff stuivers und den landtschriever derdenhalven stuiver.

307. Van d'eerste, andere und derde ruimongh, insgelycken van de aenherongh, den officier van jedere, einen schildt, und den landtschriever, einen halven schildt.

308. Van ein gichtingh einer insinuatie van einen weetbrieff, vyff

65. Item van ijeder peindonge sall die scholt hebben gelijk van die baedinge und besaeth inhalt des landtbriefts, und sall voirt mit die weten van die peindonge und pandtkeronge gehalden worden, als idt mit die weten van die inleydonge, und mit veellheit der persoenen hierbevoe-rens geschreven, gehalden wordt.

stuver und den landtschriever, derdenhalven stuiver.

309. Van de weet der eerste ruimung, sowael aen den pechter als den grondtheer, so die schriftelick gedaen wordt, komt den officier, einen schildt und den landtschriever, einen halven schildt.

310. Van een peindung aen gereet guit komt den scholtis oft den geswaren peinder, vier stuivers.

311. Van het upbaden der panden, wie oick van de gicht der veilongh voer drie herbergen, ofte andere huiser und van het bieden des koops aen scholtis komt hem vier stuivers, und den gerichtzluiden, elx twee stuiver.

312. Van de weet komt den scholtis, so hy de mundtlick doet binnen ampts, vyff stuivers und buidens ampts van elcke schriftliche weete, tien stuiver, und sal de bade, van het overbrengen des weetbrieffs, syn mielgelt hebben als voeren.

313. Van de aenherung aen gereet guit komt den scholtis, vier stuiver.

314. Item van een updraechsbrief, rendtverschievongh, pandtverschievongh, betochtongh ofte dergelyken maeckingen, onder idt uthangende segel van den drost ofte richter, komt den officier van jeden sulcken brief, einen olden schilt und den landtschriever, einen halven schildt; des sal de landtschriever gehalden syn, sulcke brieven mede daervoer tho registriren, ofte tho boeck te stellen.

Zie art. 41, 47.

38. Item sullen die scholten van ieder wete die sy binnen ampts mondtlicken doen, hebben een alde groet, und voer oer segell, so die wete schriftlick buiten Veluwen ende Veluwenzoem geschege, twe alde groeten.

315. Van een volmacht offte kundtschap mit des drosten offte richters upgedruckten segel, twelff stuivers, voer den drost und sesz stuivers, voer tschrieven. (5)

316. Van een volmacht und een kundtschap tho signaet te brengen, hefft de landtschriever vier stuivers.

317. Item van die t'extrahieren und grossiren, oick vier stuivers; gelyck oick van alle andere extracten.

318. Van een vol verwin tho besegelen, komt den officier, twee schilden; den landtschriever van den brieff tho schrieven, einen schildt.

319. Item kommen den gerichtzluiden, die over dese hiervoor beschrevene acten gebruyckt worden einen jeden, elcke reis, twe stuiver.

320. Vorts komt den landtschriever, so wanneer datter gericht wort, van een aenspraeck und antwort und sunst andere signaturen, die mundtlick bedongen worden, te boeck te stellen, van elcke, vier stuiver.

321. Maer so daer by den verweerder ennige voorgenge, van up de dode handt te vallen offte dergelycken, genomen worden, komt hem daervan, wie oick van vermaningen der ordelen, van elx, twe stuivers.

322. Item van aenspraeck, antwort, replyck, duplyck, dubbelt by geschrift avergegeven, komt den landtschriever, van elcken bladt der dubbelder, tho collationiren, einen stuiver, und (6) van elcke simple authentizatie, twe stuivers.

126. Insgelycken sall die landtschrijver van een anspraeck, een andtwordt, een replyck und een duplyck to boeck to stellen (sovern die saecke erffgrondt antrefft) niet meer hebben dan van elcx twe alde groiten als vurs. So averst die saecke schaede offte schuldt beroerden een alde groet, inhalt des landtbriefts.

127. Averst so die processen und ingebrachte schriftturen vast groet und lang vallen, und soe dan die landtschrijver vermeenden aen die twe alde groeten geen arbeytslohn toe hebben, sall hij sulcx dem gerichte, als dat procesz voll bedingt und vollschreven is to kennen moegen geven, und dat gerichte sall hem alsdan sijne belohninge nae grootheid des procesz in billickheit taxeren.

(5) In 1604 zijn hier tusschengevoegd de artt. 29, 30, 31 en 32, zooals zij in de quartiers vergadering van Maart 1604 voorgesteld werden.

(6) In 1604 zijn de volgende woorden van dit art. vervangen door: »van registrieren derselver, drie stuyver vant bladt.»

323. Noch komt den landtschriever, van jeder bladt der geexhibierde schrifturen, die by den gericht verbliven und niet tho boeck gestelt en warden, einen stuiver; und die tho boeck kommen, volgende den olden gebruick, van het bladt, vier stuivers.

324. Item van een procesz aff tho schrieven und tho leveren in handen van den ordelwyser, van jeder bladt, drie stuiver. (7)

325. Item dem procureur offte voerspraecken, komt van elcken termin offte gerichtsdach oehrer bedienungh, sesz stuivers. (8)

326. Maer daer sy voergengh nemen offte ordelen vermanen, halff geldt.

327. Van jeder bladt der schrifturen, by advocaten offte voerspraeken ingestelt, int rein gebracht und redelick compres geschreven, sesz stuiver.

124. Item in saecken betreffende erff und erftall sullen die voerspraecken van der anspraecken niet meer hebben dan twe olde groiten als insgelijcken oeck van andtwordt, replijck und duplijck niet meer dan van elcx twe alde groiten.

125. Item in saecken beroerende schaede offte schuldt sullen die voerspraecken van elcke anspraeck, andtwordt, replijck offte duplijck moegen nehmen nae inhalt des landtbriefts to weten enen alden groet und niet meer.

128. Item dat die drost noch richter vurss voerts geen onderrichters offte dienaers des gericht, nementlick der landtschrijver, drosten, schrijver, oer klercken und scholten gener parthien daegen holden noch leesten sullen offte eenige volmachten annehmen aen dem gerichte daer sy dienaers sijn, dan sich alleen croeden mit oer beveell allet bij oeren eedt.

113. Wanneer sij oeck die verborginge een yder voer sijn hoeft bisonder sonder volmechtigen doen willen, daarvan sall den officier competieren van soe mennich persoen soe mennich gelt, to weten van enen ijederen een golden schilt und dem landtschrijver enen oert van een schilt.

(7) Dit en 't voorgaande art. sijn in 1604 geheel veranderd en daarvoor sijn in de plaats gekomen: **art. 40, 41, 42, 43 en 44.**

(8) In 1604 is op voorstel der comm. deze belooning veranderd in: »thien stuyvers.»

VAN SCHUTTINGH.

328. So wanneer ennige beesten up jemandts landt offte guit schaden doen, die mach degene dem idt goet tho kompt, bevindende de beesten in den schade und up syn goet, schudten, sonder nochtans dieselve doot te slaen, te quetsen offte te verdrieven, buydten kerspels offte buirschaps off in ennige plaetzen, daer de voersz. beesten solden hunselven moegen schedigen, quetsen offte schade lyden, by pene van de voersz. schade up tho leggen, tot erkennisse van den gerichte.

329. Als jemandt ennige beesten hefft geschutt offte doen schudten, de sal de geschutte beesten, in der naester herberge offte in andere goede bewaringen, in den kerspel off buirschap, daer die geschut syn, brengen und queme binnen drien daegen niemandt und vryden dieselve, so sal de schudter sulx in den kercken laten publiciren; und sal oick midlertyt synen schade mit nabuiren laten beleyden und weerderen und, so veern alsdan noch niemandt en queme und vryden dat schot binnen drie dagen, soveern de beesten bekandt offte so sy onbekandt, binnen veertien daegen na de publicatie, diewelcke ten allen Sonnendagen in der kercken gecontinuiert und verhaelt sal worden, mit gelt offte by voergaende verborginge, mit untschudtinge, up alsulcke weerderunge van de naburen als voersz. geschiet, so sal hy voer synen schade aen dat schott moegen peinden, und

VAN SCHUTTINGHE.

129. Soe wanneer eenige beesten op ijemandts landt offte guederen schade doen, die mach dergene dem idt guedt toecompt, bevindende die beesten in den schade und op syn guedt, schutten sonder nochtans dieselve doet toe slaen, to quetsen offte to verdrijven buiten kerspels, offte in eenige plaetsen, daer die vurss. beesten solden hemselven moegen schadigen, quetsen offte schade lijden, opte pene van de vurss. schade op to leggen tot erkennisse van dem gerichte.

130. Item soe yemandt eenige beesten hadde geschutt, die sall die geschutte beesten in der naester herberge offte in andere guede bewaronge in den kerspell daer hij die geschuttet, brengen und queme binnen drie daegen nijmandt und vrijden dieselve, so sall die schutter sulx in den kercken laten publicieren und sall oeck middeler tijt synen schaeden mit nabuyren laten beleiden und weerdieren und soveern alsdan noch nijmandt en queme und vryden de binnen drie daegen soveern die beesten bekant offte so sie onbekandt, binnen drie veertien daegen nae die publication (diewelcke ten allen Sonnendagen in der kercken gecontinueert und verhaelt sall worden) mit gelt offte bij voergaende verborginge mit ontsatinge offte pandtkeronge op alsulcke weerderonge van de nabuyren als vurss. geschiedt. So sall hij voer synen schade an dat schot moegen peinden, und volgens dat geschutte pande vuytslyten und vercoepen als sich des nae landtrecht behoirt . . .

volgendts dat geschudte pandt ut-slyten und verkopen, als sich dat na landtrechten behoert.

330. Edoch, een jeder merck, maelschap und buirschap oehr oldt recht und gerechticheidt und gewoenten up oehren gemeinten und bosschen te schudten, (1) hiermede unverkort.

331. Item so einer bewysen kunde, hem schaden geschiedt te syn, van ennige beesten, die hy wiltheits-halven niet schudten kunde, denselven schade sal hy als voersz by nabuiren laten weerdiren, und daermede tegens den heren der beesten procederen, als voer steet.

332. Item, gansen, hoender, enden syn vredeloos, also doch dat se niemandt midtnemen und tot syn eigen nut keren mach.

333. Item de schudter sal voer syne belohnung, behalven der beesten adtingh und den schade van jeder beest hebben enen stuver daechs, und des nachts dubbelt gelt und niet meer.

334. Item so einer syn landt niet behoerlick en vreedem, und daerdoor, van jemanden beesten schade lede, die en sal dieselve beesten niet moegen schudten, noch doen schudten.

335. Item wie ein geschut beest, tegen danck des schudters ofte desgenen, die het hed doen schudten, untweldichden offt uth het schott

130. . . . Edoch een ijder maelschap und buirschap oir alt recht und gerechticheit und gewoenten op oeren gemeenten und bosschen to schutten hiermede on-verkort to sijn.

131. Item so ener bewijsen khonde hem schaede geschiedt toe sijn van eenige beesten, die hij wiltheithalven niet schutten khonde, denselven schaden sall hij als vurss. bij nabuyren weerdieren und daermede tegens den heren der beesten procedieren als voir steit. (a)

132. Item gansen, hoenderen und enden sijn vredeloesz.

133. Item dat die schutter behalven dem schaden soals vurss. getaxiert wese, van yder beest van sijn schuttinge hebben sall een stuver brab. fall. und des nachts dubbelt gelt und niet meer.

(1) In 1604 is op voorstel der comm. hier tusschengevoegd: »und andersins." Tevens meende de comm., dat dit art. beter aan 't einde van dit hoofdst. zou staan.

(a) Bij dit art. merken kanselier en raden op: »is dienaengaende tho verhopem dat hyermede nyet gemeyndt, en wordt die schade die Co. Mats wilt doen muchte ende daeromme off sullicx villicht hiermede oock gemeyndt muchte worden dat men tselve behoort te excipieren."

ewech dreve offte die jemandt schudingh behinderden, die sal daeraen wil und gewaldt begaen hebben.

336. Item wie geen tegenvracht dede, daerdoer een ander in schade queme, die sal schuldich syn sulcken schade goet te doen. (2).

VAN GEMEINTEN, GEMEINE STEGEN
UND STRATEN.

337. Niemandt sal ennige gemeinten, gemeine stegen offte straten utdoen offt utgraven, buidten consent der gemeine geerffden, daerby und aengelegen und daertho berechticht wesende, up een peen van 40 pondt, die sulx dede (1) und sal gelykewael, up syn eigen kosten, gehalden syn, de utgegravene gemeinten, gemeine stegen und straten, wedrumb in tho slichten.

338. Und so algereets ennige affgravinge geschiet waer, buidten consent, wil und voerweten der semptlicke gemeine geerffden, daerby und aen gelegen, und daertho berechticht wesende, sal sulcke affgravinge wederom ingeslicht werden, by dengenen, die sulx gedaen off laten doen hefft, by pene (2) voersz.

339. So sal oick niemandt de gemeine heren wegen, stegen und straten, plaggen noch stompen.

VAN GEMEENTEN, GEMEEN STEGEN
UND STRATEN.

202. Item dat nijemandt eenige gemeenten, gemeen stegen offte straeten sall vuytdoen aff offte vuytgraven buiten consent der gemeen geerfften daerbij und an gelegen und daerto gerechticht wesende op een peen van veertich pondt und sall gelijckewell op syn eygen kosten geholden syn, die aff offte vuytgravinge wederomme in toe slichten. (a)

203. Und so algereets eenige affgravinge geschiedt were buiten consent, will und voerweten der gemene geerffden, daerbij und an gelegen und daertoe gerechticht wesende, dat sulcke affgravinge wederom ingeslichtet sall worden bij dengenen die sulckes gedaen off laten doen hefft bij die peen vurss. allet tot behoiff des Heren.

204. Item sall nyemandt die gemeen Heren wegen, stegen und straeten plaggen offte vuytgraven, noch oeck op enige ge-

(2) In 1604 is hier bijgevoegd art. 10 zooals 't door de comm. voorgesteld was.

(1) Op voorstel der comm. is in 1604 hier tusschengevoegd: »beheltelick den geïnteresierden zijn actie.»

(a) Bij dit art. merken de kanselier en raden op, dat daarin »die Furst oft Heere gantz ende geheel vergeten twellick nyet en behoort. 't 203^e art. en seyt meer dan die voergaende ende schyndt daerom te wesen superfluus.»

(2) In 1604 op voorstel der comm. veranderd: »by pene und met voorbeholdt als voersz.»

Noch oick up ennige gemeinten eiken off essen heisters off ander bepatingh affhouwen, tensye hy bewese, sunderlingh daertho berechticht tho wesen, und sal sich een jeder mit het syn gesedigen laten. By 20 pondt.

340. Oick en sal sich niemandt gelusten laten, up ander luiden guit, ennige meybomen aff tho houwen, by vierdubbelde verguidung voer den eigenaer, tot estimatie van verstandigen und unparthydigen, und by sesz pondt voer den Heer, elx tho verbroecken, die daeraen schuldich weer.

341. Item, de gemeinten und haterbosschen offte gemeine struicken, sullen by niemandt tot syn eigen profyt, affgehouden werden, by tien pondt, maer sal men dieselve gebruicken tot gemeine nodturfft und profyt van de naburen und geerffden, daertho berechticht synde.

342. Beheltelick, int gene hier-voer gesacht isz, den maelschappen, bosschen und buirschappen, oehre rechten, privilegien und gebruicken.

meente stompen, sonder sich alleen mit dat hair laten sedige allet op die peen als vurss.

Item alle gemeenten offte haterbosschen sullen bij nijemandt affgehouden worden, sonder sal men dieselve gebruijcken tot besteeckonge und welfahrt van den sande und prouffiet van de gemeenten, allet nae ordonnantie der gemeene geerffden.

VAN BADINGE TOT DES HEREN
DIENSTEN.

ANGAENDE TBAEDEN TOT DES HEEREN
DIENSTEN.

343. De scholten syn verplicht de nabuiren, die den Herendienst tho doen schuldich syn, van huysz tot huysz, van nabor tot nabor tot des Heren dienst tho baden, und niemandt daerin over tho slaen, dan sullen den kluppel umbgaen laten, by tien pondt, und de anders und

206. Item sullen die scholten verplicht sijn die nabuijren, diewelcke dem Heren schuldich sijn diensten to doen, van huijsz tot huijsz, naebuijz tot nabuijz in dienst des Heren to vorderen, und geen onderscheydt offte overslach daerinne voernemen, dan mitten cluppell omgaen, op een peen van tien pondt, und dat die-

unbehoerlick gebadet weren, die sullen moegen utblieven und daer niet broecken.

genich die anders und onbehoirlick gebadet werden ofte baven dem besweert werden, die sullen vuijt moegen blijven und daervan niet kunnen broecken. (a)

CONCLUSIE.

Welcke reformatie willen wy ridderschap unde steden van Veluwen und Veluwenzoom, van allen des-selven lantsofficieren, richteren und gerichtten, und vorts van een jeden, den idt aengaen mach, sowael in de vier bancken, die oehr selfs gerichtten hebben, thoweten: Hoevelaken, Scherpeseel, Nybroick und Oldebroick, alsoick van allen anderen, vast und unverbreeckelick, van weerden gehalten und achterfolgt tho warden, sonder in off buidten recht, idtwes daertegen tho doen off laten geschieden, in enniger manieren, beheltelicken uns, in twyvelachtigen saecken, die interpretatie und verclarungh derselver, und mede, off men in thocommen-den thyden bevonde, dat ennige

CONCLUSION OPFTE BESLOTH.

Item dat die officieren und oeck die gerichtsluiden geholden sullen sijn, alle dese voergesatte articulen ten allen jahr eens in allen bancken t' besweren om dieselve alsoe to sullen onderhouden, opdat die justitie nae Godt und recht des to beter geadministreert mochte worden.

Item dat mits dese puncten und articulen voirss. den maelschappen, boschen und buerschappen in oeren rechten, privilegien und alde gebruijcken, voerts allen anderen rechten, gewoenten, tractaten, und recessen niet gepreuidiceert noeh afgebroicken sall sijn, sonder sullen dieselven nae inhalt des tractaets voer Venloe opgericht, bij oere rechten, effect ende werckong verblijven.

Oeck off in toecoemenden tijden bevonden worde, dat eenige guede puncten in dese beraemte und voergeschreven

(a) De kanselier en raden meenden dat in dit art. »clockenslach behoort te worden vuytgesondert ende id soude res malae consequentiae zyn dat men den boeren consenteren soll by huys te blyven wanneer sy gebodet waeren, doch dat die scholtissen die parthyelyck off qualyck in oeren bevel handelen gestraft worden, dat waer wel billick».

Alleen de bezitters van wildforster goederen waren van sommige diensten vrijgesteld. Schrass. Comm. p. 628.

De klokkenslag was een vorstelijk recht, dat o. a. ook in 't tractaat van 1538 a. 28 nog voorbehouden wordt: »sullen alle ongeboerlycke schattingen, ontgelt-penningen, diensten en beden.... van nu voortain altijt af syn ind blijven. Beheltelyck doch.... oerer F. G. oerer G. Hoicheit geboth ind verboth, dienst ind klokkenslagh, als dat van aelds gewoentlik.... By uitzondering wordt aan de inwoners van 't quartier Nymegen 't recht van klokkenslag gegeven in geval van: »ysganck of watersnoit, off dat die underdanen van stercken bedelers netbouven of anderen fremden gewelders oeverfallen wurden.» In Febr. 1593 werd door 't quartier bepaald, dat de jonkers ten platten lande van Veluwe en Veluwenzoom woonachtig, die op land- en quartiersdagen verschreven werden en kwamen, vrij waren en bleven van klokkenslag, billettering van ruiters en knechten en Heerendiensten, als van ouds gebruikelijk.

goede puncten in dese reformatie niet begrepen, daerby gesedt off ennige daeraff gedaen, verandert, verlengt off vercort, behoeffden tho worden, dat uns sulx, mit thodoen des Heren offte der gemeiner landtschap van Gelder und Zutphen, alle tyt tho doen vry staen und thogelaten syn und blieven sal, updat de Heer in syn hoicheidt und parthyen in haren rechten, niet vercort en warden.

Und daermede niemandt onwetschap en hebbe tho pretendiren, so sal men dese ordinancie alle jaer twe-mael, ten thyden der verkundigungh van den gerichten, rontzumb in Veluwen und Veluwenzoom doen publiciren, ter plaetszen daer de publicatien tho geschiehn gewoenlick syn.

Aldus gedaen, und gearrestiert bij ridderschap und steden des quartiers van Veluwen, tot Arnhem, ten quartiersdage vergadert, den sestienden Februarij 1500 drie und negentich.

Ter ordinancie van dieselve

P. VERSTEGE, Secretaris.

articulen offte landrechten behoeffden bijgesath offte affgedaen to worden, dat dieselve mit todoen van C. Mat. onses allerg. Heren und der landtschap van Veluwen alletyt gecort, gelangt, offte verbeteret sullen moegen werden, als sich desz tot conservatie van Co. Mat. hoicheit und gerechticheit und tot gerusticheit und vreesamheit deser vurss. landtschap van Veluwen nae landtrecht sall eygen ende geboeren. (a)

Ons grundlick versuickende, dat wy dit nyhe gereformierde landtrecht solden willen bestedigen und bekrefftigen und daeraff behoerlicke brieff und segel verlenen. So ist, dat wy durch onse gedeputierden, in genochsamen getal, gemelte Veluwische landtrechten gevisitiert, oick hier-

(a) 't Advies van kanselier en raden luidt aldus: »Item opte conclusie dunct, dat die behoort alsoe gestelt to worden, dat die officieren ende oock die gerechtzluiden alle jaer opten eersten gerechtzdach nae dem sonnendach Invocavit gehalden sullen syn oiren eedt te doen den olden landtbrieff in allen synen puncten daer hy by desen nyet verandert en is ende dese nyeuwe reformatie te onderhouden recht ende justicie nae oere beste wetenschap te administreren ende

up gehoert t'advīs des provincialen hoves van Gelderlandt, und up alles wael gelet hebbende, niet alleen de versochte confirmatie gern bewillicht, dan oick den yver und genegentheid des Veluwischen Quartiers, umb de bedieninge van goede spoedige und unparthydige justitie, te bevorderen, geroemt und gepresen hebben. Confirmiren daerumb bestedigen, approbiren und bekrefftigen mits desen onse aepenen brieve dit voer geinzirierde nyhe gereformierde landtrecht van Veluwen. Authoriseerende und belastende hiermede uthdruckelick den drost van Veluwen, richter van Veluwenzoom, sampt andere richters, officiers, scholtissen und einen jeden die sulx raken mach, dat elck in syn qualiteit und bedieninge, sich na dieselve nyhe gereformierde rechten, int administriren van justicie, richte, verhalde und denselven volkomelick naleve. Des t'oircondt hebben wy desen confirmatiebrieff mit hoichgemeltes Furstendums und Graeffschaps uthangende grote segel, wetentlick bevestigen laten, und den griffier des haeffs voerschreven belast, tselve t'onderteikenen. Gedaen, in unse gemeine vergaderung up einen landtdach binnen Arnhem, den 26 Decembris, int jaer, na onses Salichmakers geboert, vyfftien hondert drie und tnegentich.

SLUYSZKEN.

mit den aenhangern, dat ghene gerechtzlyuden toegelaeten en sullen worden ter bancken te sitten tensy dat sy den voorsz eedt gedaen sullen hebben, welverstaende dat diegheene die sullicken eedt ten eersten gerichtzdaegen nyet gedaen en sall hebben denselven noch doen sall moegen als hy ten gerichte sitten sall willen.

Ende aenghaende den articul in dese nyeuwe reformatie allernaest na die conclusie gestelt, beghinnende, item dat mit dese punten etc. schijndt dat dieselve wael staen mucht blijven.

Dan daernaē ende voor den allereersten ar^l schyndt dat by eene ar^l bisunder behoert gestelt ende gecaveert te werden dat van allet wat by den alden landtbrieff ende dese reformatie niet bevonden, vuytgedrukt off gespecificeert en wordet Syne Ma^t verstaet dat daerinne geprocedeert, geordonneert en sunst gedaen ende gehalten sal worden nae beschreven rechten.

Ende ten laetsten dunckt dat die laetste articul behoort gestelt te worden de verbo ad verbum als die ind alde landtbrieff gestelt is, to weten: Ende opdat wij aen onse hoocheyt ende nyemandt aen syne rechten verkordt en worde willen wy oft wy in toecommende tijden bevonden, dat eenige guede punten in dese nyeuwe reformatie nyet begrepen daerby gesat off eenige affgedaen behouffden te worden dieselve mit toedoen onses raedes ende landtschappen van Veluwen ende Veluwensoom korten ende langhen als dat van node syn sall allet, voorsz sonder argelist etc.

Aldus gesloten ende gedaen tho Aerhem in den raede van Gelderlandt den twyntichsten dach Julii 1566; onder stont geschreven my jegenwoordich ende onderteyckent: Roos.

In den druk van 1594 hebben de artikelen van 't landrecht niet zooals in den tegenwoordigen, doorlopende nommers; noch de titels, noch de artikels zijn in dien eersten druk genommerd.

De artikelen van 't ontwerp hebben hun oorspronkelijk nummer behouden.

Daar 't landrecht na 1604 niet meer veranderd is, behalve 't 23^e hoofdstuk, en daar de exemplaren van de latere drukken zeer algemeen verspreid zijn, worden de in 1604 nieuw bijgevoegde artikelen meestal alleen door 't nummer aangegeven, dat zij in 1604 en dus ook in de latere drukken hebben.

Ook wanneer in de aantekeningen verwezen wordt naar titels van 't landrecht, worden die bedoeld, zooals zij voorkomen in de latere drukken.

Het bij de artikelen aangeteekende rapport der commissie van 1602 is dat, hetwelk door Mr. G. A. de Meester uitgegeven is in Nieuwe Bijdr. voor Rechtsgel. en Wetgev., Deel IX.

De met letters aangehaalde noten zijn de adviezen, door kanselier en raden, drost, richter en landschrijver op 't ontwerp in 1566 gegeven, in handschrift aanwezig in het Arnheemsch archief. (Inventar. rekenkamer, voorkomende onder Spaansche Onlust. D, 5 B.)

De artikelen van 't ontwerp van 1565, die eenige overeenkomst hebben met artikelen van 't landrecht, zijn daarneven geplaatst, de overige staan onder aan de hoofdstukken, waarop zij betrekking hebben; zoodat al de 206 artikelen, waaruit 't ontwerp bestond, zijn opgenomen.

In 't oorspronkelijk ontwerp van 1565 volgen de hoofdstukken elkander in deze orde:

Van den drost und richterampt und becleidonge der bancken met de artt.	1—11.	blz. 2—6.
Beruerende des Heeren bruecken ende gewalt. » » »	12—27.	» 8—14; 15, 18, 21.
Van dieftalige guederen » » »	28, 29.	» 24.
Hoe ende in wat manieren ende mid- delen men aen den gerichte in civile saecken procediren sall. » » »	30.	» 25.
Van inleidonghe » » »	31—38.	» 26—28. 109—111.
Wie men guedt verwinnen sall nae dem landtrechte van Veluwen die geen gerichtelick brief en hefft. . . . » » »	39—58.	» 40, 41—47, 49, 50.
Van gereedt guedt toe slijten, van pacht offte renthen » » »	59.	» 38.
Van boedinghe » » »	60—64.	» 29, 30.
Van peindonghe » » »	65—71.	» 35—37, 40, 113.
Van besatonghe » » »	72—82.	» 31—34, 48, 49.
Van procuracion ader volmacht. . . » » »	83—87.	» 50, 51.
Hoe men voer dem gerichte sall pro- cedieren, und die saecken bedingen oder instrueren. » » »	88—96.	» 55—60.
Van contschappen und getuychnissen. » » »	97—103.	» 62—64.
Van verborginge desz erffhuisz und van erffhuiszrechten » » »	104—114.	» 101—106, 108, 111, 116.
Van ordelen und ordellwijseren. . . » » »	115—119.	» 65—68.
Van compromissen » » »	120, 121.	» 68, 69.
Van borgen oft borchtocht » » »	122, 123.	» 54.
Van loen des landtschryvers und der voerspraecken » » »	124—128.	» 115, 116.
Van schuttinghe » » »	129—133.	» 117, 118.

Van onmundigen und verborginge der met de artt. voermomberschap » » »	134—141.	blz. 92—94, III.
Van lijfftocht » » »	142—150.	» 87—91.
Van hueringhe. » » »	151—163.	» 81—85.
Van renthen und pachten und loessinge oder quytonge derselver » » »	164—176.	» 77, 78—81.
Van sigillatie » » »	177.	» 75.
Van hijlicxvurwerden und magescheiden » » »	178—182.	» 86, 87.
Van versterffnisse und successie . . » » »	183—190.	» 97—100.
Van vercrijch, verstarff und successie geestlicker persoenen, cloesteren, ca- pittulen und collegien beruerende . » » »	191—193.	» 100.
Van testamenten » » »	194—201.	» 95—97.
Van gemeenten, gemeen stegen und straten » » »	202—204.	» 119.
Angaende zoene van doetslagen . . » » »	205.	» 17.
Angaende tbaeden tot des Heeren dien- sten » » »	206.	» 120.
Conclusion ofte besloth » » »		» 121.

Verbeteringen.

- Blz. 9, noot, r. 12, richterampt, *lees*: ampt.
 » 24, 2^e kolom, art. n°. 24, *lees*: 29.
 » 26, noot (2), »'t laatste oordeel", *lees*: van »'t laatste oordeel".
 » 27, noot (3), Deze geheele volzin, *lees*: deze volzin van af de woorden:
 »sal in sulcken gevalle d'officier".
 » 31, noot, r. 9, ontstaan, *lees*: ontslaan.
 » 44, noot, r. 2, geuderen, *lees*: guederen.
 » 68, noot, r. 2, vorige, *lees*: overige.

B I J L A G E N.

B I J L A G E A.

Karel V wijzigt de landrechten van de Veluwe.

10 October 1548.

Kaerle by der gracie Gods Roomsche keyser altyt vermeerder des Rycx, Coninck van Germanie, van Castille, van Leon, van Arragon, van Naples, van Maillorcque, van Sardenie, van den eylande van Indien ende vasten lande der westersche zee, Ertshertoghe van Oystenrycke, Hertoghe van Bourgoingne, van Lothier, van Brabant, van Lemborch, van Luxembourg ende van Gheldre, Grave van Vlaendren, van Artois, van Bourgoingne Palsgrave ende van Henegauwe, van Hollandt, Zeelandt, van Ferrette, van Haynenault, van Namen, ende van Zutphen; Prince van Zwaven, Marcgrave des heylycx rycx, Heere van Vrieslant, van Salms, van Mechelen van der stadt, steden ende landen van Utrecht, Overyssele ende Graeninge ende dominateur in Asie ende Affricque.

Allen denghenen die desen onsen brief selen sien saluit.

Alzo onse lieve bisunder die burgemr., ridderschap ende steden des quartiers van Arnhem namentlich in Veluwen ende Veluwensoem ons verthoont ende te kennen gegeven hebben dat tot goede onderholdinge der lantrechten desselfs quartiers ende vordernisse van justicien van noode was te voirsien ende etlike misbruyck daerinne gepleecht te remedieren als zy ons breeder in gescrijfte overgegeven hebben, soe ist dat wy de saken voirscreven overgemerct ende daerup ghehadt tadvys van onsen lieven ende getrouwen stadholder, cantzler ende anderen onsen raden van Gelrelant den voirsz. thoonderen genegen wesende thuerlieders versueck ende begeerte bisunder tot voirderinge van der justicien die wy yegelicken begeeren in alle billicheit geadministreert te werden hebben geordonneert ende gestatueert, ordonneren ende statueren mits dezen onsen brieve dat van nu voirtaen een verweerder verdachvaert oft te rechte ontboden zynde, dach op zyn vurspraek sal moghen nemen ende sal die aenlegger zyn aenspraek schriftelyck inleggen oft muntlich doen, dan sal hy van stonden an by sittenden gerechte int signaet laeten teyckenen ende sal

den verweerder om zyn loon die aenspraeck scrifftelich overgelangt worden ende ten naesten gerechte sal die verweerdere syn antwoerde insgelycx scrifftelick inleggen oft muntlichen doen (1) mit zyn waer ind doode handt off hy eenich hadde, voert replyck, duplyck, bewys, contrebewys op behoorlicke genechten inholt der lantbrieff ende onder ordeels bedingt wesende zal die ordeelswyzer van stonden an wysen zo verre hy des wys is oft daernaer elck gerechte by zynen eedt behalden ent hy des nyet wys en is ende sal dan mogen genieten drie varsten ende nijet mheer. Oick zoo wye in Veluwen aengesproken werdt om een kondtscap der waerheyt te geven die sal van stonden an by sittende gerecht schuldich zyn te tuighen ende antwoordt te geven tenwaere dan saecke dat het gerichte erkende dat zy nyet tuichwerdich en waeren, nyemant in desen vuytgesondert, hoorich oft anders zoowel in den steden als opten platte lande. Ontbieden daeromme onss voirz. stadholder, cantzler ende raden in Gelrelant, onsen drossen, scholten ende allen anderen onsen ampten, justicieren, officieren ende ondersaeten des voirsz. quartiers van Arnhem wien dit aengaen oft beroeren sal mogen, dat zy den voirsz. thoenderen van dese onse ordinancie ende statuyt ende van allen den inhouden van desen doen laeten ende gedooghen onverbrekelyck onderhouden, genyeten ende gebruycken sonder hen te doen oft laeten geschien eenich hinder oft letsel ter contrarien, want ons alsoe gelieft. Des toirconden hebben wy onsen segel hieraen doen hanghen.

Gegeven in onser stadt Bruessel den thiensten dach in Octobri int jaer ons Heeren duyst vyfhondert acht ende veertich van onsz keyserycke t. 29^e.

Ende van onse rycken van Spaengnen ende anderen t. 33^e.

Naar het oorspronkelijke, berustende in het oud-archief van de gemeente Arnhem, Lade 19, met uithangend zegel in rood was (eenigsinds geschonden).

B.

Eene wijze van samenstelling van een landrecht voor 't Roermondsche quartier wordt voorgesteld.

De verordenten van de ridderschappen ende steden des Ruremundischen quartiers hebben verscheiden disputationes gehadt van een stellen van eener nieuwe reformation, en deselve in 't lang by den verordenten der quartieren Nymegen ende Arnhem verhoort, is voor ein middel voor-

(1) Van af »dan sal hij van stonden an» ontbreekt in 't stuk zooals 't door De Meester is uitgegeven in Nieuwe Bijdr. voor Rechtsgel. en Wetgev. Deel VIII. (Het Veluwsch Landrecht.)

geslagen, dat de stedenvrienden zich bijeen voegen solden om te concipieeren seekere articulen tot reformation der landrechten op ten platten lande dienstlick, om ietwes seeckers te hebben, ende niet bij sodanige onbestendigheit der gerichtten verfordert te worden, als angegeven is een tijtlanck geschiet te zijn, dewelcke demvolgens an een eerbaer raet der stadt Nymegen solden gesant worden binnen een maent tijts, alsoo die voorts an de deputeerden van de ridderschappen te bestellen om te visiteren, daerop haere meinong over ses weeken alhier den samentlicken verordente te verclaeren, of dat de stedenvrienden believe de articulen van de ridderschappen vervattet te worden en voorts overgeschickt ten eynde als boven ende volgens bij den stedenvrienden te visiteren en haer eers. goetduncken ter naester bycomst te verclaeren, als een Godtliche en redelicke reformation te stellen, waervan de stadt Ruremundt inwendich 14 daegen haerer der steden meinong an ein eerbaer raet der stadt Nymegen overschryven sol, daerna te procederen, tot rust ende vrede in den lande.

Naar een afschrift in 't Arnhemsch archief. (Invent. Rekenkamer, onder Spaansche onlust. D, 9. 1).

C.

Advys des magistraets van Arnhem, op de articulen wegens 't Arnhemsche quartier, an de Regentinne te presenteren. [1565]

Op Maendach den 8^e January syn bergermeeystern, schepenen und raitt der statt Arnhem opter raitkamer erschienen omb op die articulen durch de gedeputierden van ridderschap und steden in schryffte doen stellen tho rathslage und oer goutduncke daerop tho seggen ind hebben nae rypelicke deliberatie raithlich eracht dat die articulen uytt den landtbryeff genamen daerinne nyet verandert und sunst uyt alde guede gebruyck van Veluwe getaege, (daerinne der ritterschap und steden soevern einige mysbruyck ingereten genouchsam geauctorizeert die mysbruike aff tho stellen und die lantrechte nae den vurss lantbrieffe und guede alde gebruyck tho reformiren) vyt den articulen enige nyhe reformation oder sunst veranderungh, limitatie, additie off diminutie des vurss landtbrieffs und alden gebruycks medebrengeende daerup men gemeint confirmation von hertoughinne tho werven, affgesant solde werden ind dat men die vurss nyhe articulen nyet sonder seker oirsaecke der lantschap bewegende der Hertoughinne behandelte solde worden. Dat

oer F. G. spoeren mucht dat die landtschap niet coeco iudicio oder onbedacht gewyse sonde vyt billiche ende erhefflicke redenen moviert sulcke articulen tot gemeiner wolfart der landtschap van Veluwe in schrifte tho doin vervatten und dat men alsdan nae erhaldden confirmation all die articulen soewaell dat aldt als nyhe p. locos communes in ein corpus ein jeder by die zijnen nae eisch der materie redigiert und brengen sold.

Naar een afschrift in 't Arnhemsch archief. (Invent. Rekenk. ibid).

D.

De landtschap biedt der Hertogin 't ontwerp aan en verzoekt 't zelve te bekrachtigen.

An die Durchluchtige und Hoichgeboerne Furstinne
Hertoechinne to Parma Plaisance, general Regente
oirer gnediger Frawen.

Geven in aller oetmoedicheit dienstlick toe kennen die landtschap van Veluwen woe dat sy tot onderholdungh vredes und eendracht, oeck goede toeversicht ende ordonnantie belangende idt administrieren van justitie in den lande van Veluwen und Veluwenzoem vurs. sekere articulen offte ordonnantie ihrer landtrechten eendrechtlick beraempt overdraegen ende beslaeten hebben, waernae die ingesetenen des landts vursz sich soe an den gericht en tonst to holden hadden. Welcke articulen offte ordonnantien vursz sij u f. H. in stadt Co. Ma^{ts}. oires alergenadigsten Heren hiermit presentieren mit gantz oetmoedige bede diewyle die puncte daerinne begrepen den alden landtlicken gebruyck und den voerigen landtbrieve int begin ven desen gestalt gemeesz begrepen, und gar weynich articulen voer nyewe gesath diewelcke oeck genichsins die hoicheit van hoichgemelter Co. Ma^{ts}. geraecken, dan alleen dienen tot beter regiment und verhuedinge von miszbruyck. Dat derohalven u f. G. gelieven wollen dieselve to admittieren und daerop genadige confirmation to verlehnen, oeck volgens dieselve voer een gemeen landtrecht in allen kercken des landts voirss to laten publicieren und to doen onderhouden.

Twelck doende,

Naar een afschrift, voorafgaande aan 't ontwerp, in 't Groningsch archief.

Aan de zijde staat: soit ceste requeste avecques la volume des landtrechtes de la Veluwe envoye a ceutx du conseil en Gueldres pour avoir leur advis. Donné au Bruxelles la 4e d'Apuril l'an 1566 avant pasques soub-signé, Bartij.

E.

Missive van Cantzler ende Raden over de door den quartiere van Veluwe
van de Hertoginne in naam des konings verzochte vernieuwinge
van Landrechten aan de Hertoginne, d. d. p. p. Juli 1566.

Durchluchtige Hochgeborne Furstinne Genedichste
vrouwe, wy gebieden ons opt onderdanichst ende
oidtmoedichst in die guede gracie van uwe
Hoicheyt.

Genedichste vrouwe wy hebben ontfangen zekere missive onses
allergenedigen Heer des Conincks in dat vand 4^e Aplis laestleden
mit daerby gefught supplicatie der landtschap van Veluwen mit oick
zekere quoyer inholdende eerste den landtbryeff van dieselver Veluwen
ende van Veluwenzoom ende daerenteyndens zekre nijewe ordonnancie
oier lantrechten mitbrengende veele articulen soe byd voirsz landt-
schap geraempt ende gemaect syn diewellick sy van nu voirtaen sollen
begeren to gebruycken ende observeren ende daerumme nu begeren by
uwe Hoicheyt geadmitteert ende geconfirmeert ende oick dieselve to
doen publiceren bevolen to worden etc. Die vursz supplicatie ende
quoyer mit A ende B geteyckent hierbij wedergaende. Und soe dan
syne Mat^r ons bevehelt dat nae vlietige verlesongh, visirongh ende
bewegongh der vursz articulen wy syne Mat^r off uwe Hoicheyt vurschry-
ven sollen onse advijs oder guedtduncken op sullicke begerte confir-
mation, om voirts der gebuer nae verordent te werden. Sal uwe
Hoicheyt ons genedelick believe aff to nemen dat soe wy bevonden
dieselve articulen ende reformatie den drost op Veluwen ende richter
tho Arnhem und in Veluwenzoom mit oick den landtschryver vand Ve-
luwen ende des Veluwenzooms, sonderlinge mede aen to gaen ende
betreffen ende dat daeromme (onses erachtens) sullicker veranderinge
der landtrecht ende derselve confirmatie nyet gefueghelick ende soude
kunnen geschien, (hunluyden ongehoirt) ende des to min diewyle die
drost van Veluwen Willem van Scherpenzeel pantschap opten ampte hefft
ende het landtschryverampt beide die ampten als van Veluwen ende van
Veluwenzoom oick den landschryver mit name Jacob Botter verpandt zijn.
Wy daeromme dieselve officiers die vursz. nijeuwe reformacie ende arti-
culen gethoont ende sy luyde daerop gehoort hebben. Diewellick sich
by eenige derselver articulen hoichlick bezwaert bevonden ende voirts
ons ouergegeven hebben zeker schriffen to weten die drost und richter
tosamen eene (twellick hierby leijt geteyckent ende die landtschryver

alleen een ander geteyckent mit . . . , vuyt wellicken uwe Hoicheyt distincte bevinden sal die articulen daerop sy sich bezwaeren ende die redenen ourer bezwernissen.

Ende om dan achtervolligende hoichstgedachter Co. Mats meyninge ende bevel uwe Hoicheyt over te schryven onse advys ende wat ons dunckt op die vursz begerte confirmatie sal derselver uwer Hoicheyt believen mit genaden to verstaen dat in voelen puncten wy die vursz. nijeuwe reformatie zeer guedt bevinden, in eenigen lydelick en dat men die wael so confirmeren muchte, doch oick in eenigen nyet billick noch redelick maer so gestelt dat (indyen sy soe staende bleven ende geconfirmeert wordden) sy onsen allergenedigen Heer den Coninck nyet alleenlick maer oick der gemeyner landtschap ende den onderdanen schadelick ende prejudiciabel sollen wesen als oick allet nochtans onder correctie van uwe Hoicheyt naemals daervuijt (onses bedunckens) inconvenienten ende unverstandt verrysen ende spruyten sollen. En dat daeromme (boven tghoene idt byd vursz. drost, richter ende landtschryver gesacht wordt, twillick wy allet redelick ende billick achten) ons dunckt als u Hoicheit vuythen quoyer hierby gaende genedelick sal believen to verstaen. Bidden ende begerende (soe wy wael dencken kunnen dat aleer dese nye reformatie te accorderen mitten supplianten gecommuniceerd sal moeten worden), dat dit onse advijs nyet der partye dan den commissarissen den sullicx bevolen sol worden gethoont off ten handen gestelt en wordde.

Durchluchtige hoichgebore Furstinne genedichste vrouwe, wy bidden Godt almachtich uwe Hoicheyt in hooge voirspeedige regendt, lange ende gesondt leven to bewaren. Geschreven tho Arnhem den 20^{en} dach Julij 1566. Onder stondt geschreven uwer Hoicheyts oidtmoedichste dienairs, die cantzler ende raeden des Conincx in Gelderlant verordent ende was onderteykent Roos. Die opschrift was dese: Der durchluchtigen ende hoichgeboiren Furstinne ende Vrouwe, Vrouwe Margareta Hertoughinne tho Parma ende Plaisance, generale Regente ende Gubernante Co. Mats lands van herwartsover onse genedichste Vrouwe.

*Naar een afschrift in 't Arnhemsch archief
(Inventar. Rekenkam. onder Spaansche
onlust. D, 5 B.)*

F.

Copie der supplication der ritterschap op Veluwen om te hebben reformatie oirer landtrechten.

Aen de durchluchtige ende hoichgeborne Furstinne ende Vrouwe, Vrouwe Margarita Hertoughinne to Parma ende Plaisance, generale Regente ende Gubernante Co. Mats. landen van herwaertsover.

Geeft to kennen oidtmoedelick die ritterschap op Veluwen int furstendom Gelre hoe dat sy in vergangen jaeren hebben doen concipirieren ende schriftelyck verfatten hunne landtrechten ende gewoonten dewellicke sy u. f. G. gepresentiert hebben om geapprobeert ende geconfirmeert te worden ten gerieve vand inwoenderen aldair ende heeft u. f. G. beliefft deselve te senden aan Cantzler ende Raeden des voernoemden furstendoms om hun advys ende guetduncken daerop to hebben, dewellick sy supplianten over lange gevolcht ende eyntlick erlanght hebben ende tselve presenteren mit desen bidden, oidtmoedelick u. f. G. gelieve durch aengeboren genade ende goedertierenheyt de voirsz schriftelicke landtrechten ende gewoonten tapproberen ende te confirmeren om voirtaen dien volgende recht ende justicie op Veluwen gedaen ende geadministreert te werden.

· Dit doende.

Naar een afschrift in 't Arnhemsch archief. (Inventar. Rekenk. ibid.)

G.

De Hertogin zendt 't ontwerp terug aan Adriaen Nicolai en Godert Pannecoick. 11 Dec. 1566.

Margarita van Godes genade Hertochinne van Parma, regente ende gubernante.

Strenghe werdighe und hoichgeleerde, naedem ons gedaen is gewest relation des advijs von den Raede des Conincks onses genediges lieffs Heeren aldaer op die confirmation van wegen der landschap van Veluwen begheerdt der articulen oder ordonnantie der landtrechten aldaer und op Veluwensoom und wij bij gemelte relation verstanden dat van noeden op etlicke der vursz articulen mit den supplianten oder oere gedeputierden tho communicieren hebben, vur guetd aengesien u tot sulcker communication tho verordenen, u daerop bevelende dieselve mit den eersten voer tho nehmen und oik den mombar, drost und land-

schrijver van Veluwen, richter van Veluwensoom ende Arnhem, die ghij achten sult op den vursz articulen tho behoeren ghoordt te worden, darop tho hoeren, uwen handel ende wederfaeren bij geschrifte tho stellen, daraff in den raede van Gellerlandt rapportt tho doen, und denselven handel volgens onse benevens overschrijvonge des raets und uwen advijs mitt wederschickungh aller stucken over tho senden, omb daernae darop verordent tho worden als bevonden sall worden tho behoeren. Und syn u mit genade geneigt.

Datum Bruszell des 11^{en} Decembris 1566 ende was onderteyckent Margarita ende noch beneden Bartij.

Die opschrift was dese: Den strengen werdighen und Hochgeleerden Heeren Adriaen Nicolai ritter ende cantzeler und Goderten Pannekoick der rechten doctori und raeth des Coninckx in den lande van Gelre.

Naar een afschrift in 't Arnhemsch archief. (Invent. Rekenkam. ibid.)

H.

De stadhouder beveelt uit naam van Alva aan burgemeester, schepenen en raad van Arnhem de costumen in te zenden.

Kaerl de Brinnen, Grave tho Meghen, Fryher tho Humbercourt, Her tho Houplaingh, Esperlecq en Ritter van de oirden des guldenvlies und Co. Mat^s. der landen van Gelre, Zutphen, Phrieslant, Overysse, Groning, Lynghe, statholder und capiteyn-generael.

Ersame und vursichtige besundere guede frunden. Die durchluchtige und hoechgeboeren Furst und Heer die Hertouge tho Alva, Lieutenant-Gouverneur und Capiteyn-generael etc. schrijft tegenwoerdelick aen ons, dat alsoe hoichstloflicker gedechtnis die Co. Key. Mat. Kaerl die vyfde des naems onse alreghedigste Heer wiens siele Godt begenade begheerende tho remedieren opt abuysen procederende durch die diversiteyt oder verscheydenheit van de coustumen ader gebruycken, die men ind landen van herwertzoever was haldenden und tho versihen tott inconvenienten, die daervuyt spruytende waeren overmits dyen dat men dickmaels in eene plaetze contarie coustumen bevindet, und oeck om tho schuwen die costen die die parthyen doen mosten om die voers. coustumen tho verifien hierbevoers syn Key. Mat. by opene brieve van ordonnancie gedecreteerd opt stuck van politie van voers. lande van

herwertzoever eerst ind jaere 1531 und zedert ind jaere 40 daernae volgende onder andere gestatueert und gedecreteerd hadde, dat alle officiers ende wethouderen van steden, groote und cleyne bailluuws, provoesten ende andere amptluyde en officiers van alle quartiere ende ellick van hun int zyne voer oere schependommen, jurisdictie, balliagien, provostijen, casselryen, ampten und officien gehalden sollen wezen binnen sekere tyde tho hoeve oever tho seynden die coustumen von ellick quartier schrifttelick gedirigeert by guede declaratie om die tho durchsihen und visiteren und mit guede ende rype deliberatie van raede, die tho decreteren en op donderhalt en observatie van dyen tho ordonneren soe nae recht ende redene ende moeste oirboir welfare prouffyt en commoditeyt van syner Mat^s. vasallen ende ondersaten bevonden sol worde tho behoeren und want dan eenyge daertoe geobedieert und voldaan und andere in gebreke gebleven waere und voele und diversche personen sich mitt coustumen ader gewoonten in mennigerley manieren wille behelpen zyne Excell. begherende comme tho weten wat landen, steden en plaetze die voors. ordonnancie voldaan hedden mitzgaders dieghoene die desz in gebreke gebleve waere hadde onlanx geschreven aen de raede en andere principale officiers aen wellicke dieselve ordonnancie herboertyts gesonden was geweest. Ordonnerende denselven dat yeder int syne schryven sol aen den officiers, wethouders, amptluyde und andere van oere jurisdictie dyent behoeren sol om by hun in diligentie schriftelick geadverteert tho worde van tghoene dat daervan gedaen und gepasseert waere lastende und bevelende wal ernstelick deghoene die oere coustumen noch nyet overgesonden en hadde dieselve binnen drye maende alsdoen naestcommende tho seynden wal und behoirlick by geschrifte gestelt, by pene dat dieghoene die deshalve in gebreke wesen solde van effect van oere coustume gepriveert und daerenboven arbitralick gestraft und gecorigeert solle worden, und dat sy van tghoene dat hun daerop geantwoert soude wesen zyne Excel. soude particulierlick adverteren und mit eenen wege overseynden tghoene wat elck int syne daertoe soude gefurneert hebben om al tselve gesien daerinne voertz gedaen en geordonneert tho worden soe zijn Excell. dan bevinden sal tho behoeren daervan dieselve syne Excell. ons wal hadde willen advertere, daerby fuegende dat alsoe nu en zedert de voors. jaere 1540 dese Furstendomb Gelre und Graeffschap Zutphen onder die onderdanicheyt hoichst berumpter Key. Mat^s. gereduceert geweest, hadde syne Excell. van noode gedocht, die coustumen (die men in denselve Furstendomb und Graeffschap hadde) oeck tho doen overbrenge in der maniere als boven und is derhalve van wege der Co. Mat^s. tho Hispanien en oncers alreghenedichsten Heere en durch schriftelick bevehele van dick hoichgedachten syner Excell. onse gantz ernst gesinnen dat U eers. denselven wat boven verhaelt is, naegaen

ende vollentrecken ende mede binnen de tyt van drye maende alle die coustumen ende gebruycke zoe men alhier binnen deser stadt Arnhem en derselver schependom observeert und haldet schriftelick gedirigeert by guede declaratie ons of onses afwesens, de heere cantzler ende raede alhier overseynden om dan dieselve syner Excell. tho werde toegeschickt om daermit gedaen to worde als boven gesacht is und dess en sullen U eers. in gheen gebrecke noch naelaticheyt syn want van hoichstberump-ter Co. Mat. wegen wy ons des alsoe versihen tot U eers., die wij hiermit den Almechtigen bevehelen. Gegheve tho Arnhem de naestlaetste dach Augusti 1571.

Den Eersamen und vursichtigen Burgemeister, Schepenen und Raden deser stat Arnhem onse bsundere guede frunden.

Ontfangen opt 22 Septemb. Anno LXXI.

Naar een afschrift uit Landdagsreces. no. 5.

I.

De kanselier en raden schrijven aan de gedeputeerden van 't Veluwsche quartier dat zij in 1566 't ontwerp van de Hertogin terug ontvangen hebben met 't bevel over de voorgestelde veranderingen met de gedeputeerden te beraadslagen.

27 September 1573.

Der Erentfesten fromen Eersamen und voirsichtigen Ritterschap voirts gedeputeerde der hoifft und cleyne steden van Veluwen yetz hier binnen Arnhem versamelt sampt und bisunder onsen bisundere guede vrunden.

Erentfeste und frome eersame voirsichtige bisundere guede vrunden, alsoe hierbevoirens in den jaere 1566 onsen allergen. Heren den Coninck van der alinger landtschap van Veluwen zeker concept by maniere van ordonnancie der landtrechten in geschrifte gestelt ouergegeven und gepresenteert is geweest versoeckende daerop approbatie und confirmatie van syne mat^s, omme sich voirtaen daernae int administreren der justicie op Veluwen und Veluwenzoom to regulieren und halden. Hadde die Hoicheyt van der Hertoghinne van Parma etc. alsdoen regente geraele deser zyner mat^s, Erffnederlanden id voirsz. concept van ordonnancie doen visiteeren und ons den 11^{en} Decembris des voirsz jaers 66 (gevisiteert zijnde) weder overgeschickt mit dem verstande dat voirsterst noodich wesen soe mitter voirsz. landtschap van Veluwen off derselver gedepu-

teerden to communiceren opte veranderinge, augmentatie ader byvouginge etlicker articulen derselver geconcipeerder ordonnancie, sulcx als die (nae zyner ma^{ts} meynonge) gestelt und achtervolcht behoirde to worden. Und diewyle nu oick etlicke maenden geleden durch bevel van der Excie des Hertogen tho Alva etc. allen den steden und officieren deses Furstendombs Gelre und Graeffschaps Zutphen by missive bevolen dat yeder int zijne alsulcke costumen als men gewointlick to useren ader gebruycken schrifftelick overschicken sol etc. und derhalven etlicke gedeputeerde van Veluwen und Veluwenzoom voirsz. ons vermaent gehadt van id voirgeruerte concept der ordonnancie, omme opt overseynden der costumen by zyne Ma^t geconfirmeert to worden. Hebben voir ende alleher tselve to volkhomen ader effectueren wy volgende den ons operlachten last van den 11^{en} Decembris voirsz. die art. daerop (volgende zyner ma^{ts} meynonge) veranderinge und augmentatie vallen solde (by geschrifte gestelt) u. L. benefens dese wel overseynden willen, sampt id opgemelte concept der ordonnantie mit oick die doleancien alsdoen soe by den drosten van Veluwen, mede opte selve geconcipeerde ordonnancie overgegeven, alle respective geteyckent met A, B, C en D. Ten eynde u. L. yetz alhier versamelt zijnd dieselve art. onderlinge communiceren den voirsz. drosten, richter und landtschrijver, sampt andere (dyent behoiren sal) daerop hoiren und wesz dan u. L. voirts opte veranderingen ende augmentatie voirgeruerter art. to seggen ader to doen gemeynt, by geschrifte stellen ende ons allet selve benefens die voirgemelte stucken weder overschicken omme daernae eyntlick by zyne ma^t daerop gelet ende verordent to worden als dieselve tot oirboir prouffyt und wolvaren der onderdanen und des landts bevinden sal behoiren hiermit u. L. den Almachtigen bevelende. Geschreven to Arnhem den 27sten Septemb. 1573.

CANTZLER EN RADEN.

Naar een afschrift in 't Arnhemsch archief (Invent. Rekenk. onder Spaansche onlust. D, 5, D.)

K.

Consideratien, waerom men vermeent dat alle pantschappen, transporten en realisatien van ongerede goederen in Veluwen behoorden te geschieden voor de officieren van Veluwen alleen en niet voor geerffden.

Dat alle de schouten in Veluwen ende Veluwenzoom van den drost en richter respective eene vooral sullen geauthoriseert worden om alle opdrachten, realisatien ende verbanden voor haer te laeten doen, ten

eynde de geïnteresseerden geen versuym offte oncosten hoeven te hebben in t'reysen nae de gemelte officieren off oock nae de prothocolhouders, alsoo de scholten voor het merendeel die prothocolen hebben, immers weten off die goederen door peyndinge geaffecteert zijn.

Soo nochtans dat voor den drost ende richter de opdrachten ende realisatien sullen connen geschieden soo het imant gelegen mochte comen hetselve voor haer liever te laten doen.

De jura voor den drost ende richter soude connen gereguleert worden, in conformiteyt van de andere jura haer competeerende volgens landtrecht.

Gelick oock mede gereguleert soude worden de jura voor de scholten offte schryver van de opdrachten ende verwinsbrieven voor het schryven van de gemelte brieven.

T'welck soo gereguleert synde is notoir ende ieder bekendt, dat die opdrachten en realisatien met minder moeyten ende costen sullen geschieden voor den officier off desselffs geauthoriseerde als voor geerffden, dewijl ordinaris wanneer de opdrachten off vestenissen geschieden voor geerffden, door verteringen in de herbergen ende anders de oncosten meer belopen als nu soude doen, ende alsdan noch onseecker, ende nu soude gereguleert zijn, en die luyden secur van de getransporteerde goederen.

Staende daerenboven noch te consideren dat in sulcken val de 50e en 25e penninck niet can gefraudeert worden alsoo by den drost, richter ende schouten, pertinente aenteekeninge soude gehouden werden van alle opdrachten ende realisatien die voor haer respective geschieden.

Men vertrouwt sooveel weyniger swaricheyt sal gemaect worden in 't selve toe te staen, wanneer geconsidereert wordt, dat hetselve niets nieuws is, maer in veele andere anleggende Quartieren ende plaetsen gelick in de Graeffschap Zutphen ende andere meer ende dat zelffs in 't Quartier van Veluwen, als Oldenbroek, Nieubroeck ende in alle Schependommen van de steden in Veluwen alle opdrachten ende verbanden, gerichtelick geschieden, synde geen meerder reden voor 't een als 't ander wanneer het gelick boven gereguleert is.

Comende tegenwoordich te cesseren de redenen waerom bij 't maecken van 't landtrecht het doen der opdrachten ende verbanden van ongerede goederen in Veluwen gestatueert is te geschieden voor den officier off geerffden.

Aengesien doemaels de Veluwen seer onveylich was; die landtdrosten haer in de steden merendeels ophielden en noeyt gepresenteert hebben in jeder ampt een geauthoriseerde te stellen, gelick als nu contrarie, den drost in Veluwen woont, ende de scholten geauthoriseert soudén sijn.

En doemaels oock geen prothecol gehouden wurde als nu.

Dat het gemeyne landt daerbi niet geïnteresseert was, gelick mede alnu door de 50e en 25e penn.

En daerom alleen de opdrachten en vestenissen gepermitteert zijn geweest mede voor geerffden te moegen geschieden.

Uit eene verzameling van handschriften enz. van Van Hasselt, getiteld: Schat van Geldersche Stukken. I. in de Arnhemsche stads-bibliotheek. Waarschijnlijk geschreven in 1680.

HERINCX RONEO No. 52006 \$

